

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI
(TEZHİP) ANASANAT DALI

TEZHİP SANATINDA KULLANILAN BİTKİSEL MOTİFLERİN KÖKENLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamide Nur ÖZSOY

110301004

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Nasuhi Çelebi

İSTANBUL 2013

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI
(TEZHİP) ANASANAT DALI

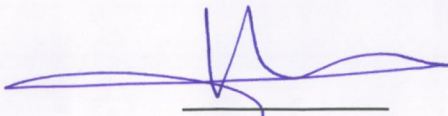
TEZHİP SANATINDA KULLANILAN BİTKİSEL MOTİFLERİN KÖKENLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamide Nur ÖZSOY

110301004

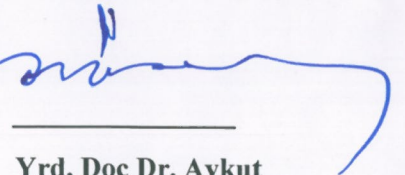
Bu tez 25 / 09/ 2013 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Hüseyin
SUBAŞI
(Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Mustafa N.
ÇELEBİ
(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Aykut
ÖZBAY
(Üye)

ÖZET

Köklü bir geçmişe sahip tezhip sanatımızda kullanılan bitkisel motiflerin kökeni tabiattaki çiçeklerdir. Tezyînde başlangıçta stilize olarak yer almışlar zamanla natüralist formlara dönüşmüşlerdir.

Tarih boyunca farklı coğrafyalardaki İslâm toplulukları birbirlerinden ve diğer toplumlardan etkilenerek eşsiz güzellikte eserler oluşturmuşlardır. Tabiattaki çiçekleri gözlemleyip, bilgi, ustalık, sabır ve yetenekleriyle birleştirip kitapların sayfalarına aktarmışlardır.

Tarihte Emevî, Abbâsi, Selçuklu, Memlûk, İlhanlı, Celâyir, Timur, Türkmen, Osmanlı, Safevî ve Babürlü sanatkârlar eserleriyle kitap süsleme sanatlarında ekol olmuşlardır.

Tezhip sanatımızın gelişmesinde tüm dünyayı etkileyen geniş coğrafi topraklara yayılmamız ve değişik kültürlerle etkileşim halinde bulunmamızın önemi büyüktür. Anadolu Selçukluları ve Beylikler, Fâtih, II. Bayezîd, Kanûnî, Duraklama, Barok-Rokoko ve Cumhuriyet dönemleri şeklinde gelişen tezhip sanatımızda en parlak dönem 16. yüzyıldır.

Klâsik dönem diye adlandırdığımız Kanûnî Sultan Süleyman döneminde gerçeğine yakın üslûpta çizilen motifler görülmeye başlamıştır. 17. , 18. ve 19. yüzyıllarda tabiattaki görünüşleriyle benzer çiçekler kullanılmış ve bu akım günümüze kadar devam etmiştir.

ABSTRACT

The source of the botanical motifs used in our illumination art with a long history is the flowers in nature. In orienting, they took place as stylized and eventually transformed into naturalist forms in time.

Throughout the history, Islamic society over different geographies created unique beauty of works through interactions between each other and different communities. They observed the flowers in nature, and transferred them to the pages of the books by combining their knowledge, craftsmanship, patience and skills.

In history, Umayyad, Abbasid, Selcuklu, Mamluk, Ihanli, Celayir, Timur, Turkoman, Ottoman, Safavid and Babur craftsmen became school in decorative arts.

Our proliferation over vast geographical regions that affected whole world and our interactions between different cultures had great importance on progress of illumination art. The golden age of illumination art which evolved during Anatolian Seljuks and Seignories, Fatih, II. Beyazid, Suleiman the Magnificent, Stagnation of the Ottoman Empire periods was the 16. century.

During the period of Suleiman the Magnificent which is called classical period, it started to emerge realistic motifs that was drawn close to the originals. In 17. , 18. and 19 centuries flowers with similar appearances in nature were used and this trend has continued to the present.

ÖNSÖZ

Geleneksel sanatlarımızın başlangıcı en eski medeniyetlere kadar uzanmaktadır. Türk topluluklarının tarihte bilinen ilk dönemlerinden itibaren göçebe bir hayat sürdürdükleri, kır çiçekleri içinde yaşadıkları daha sonra diğer kültürlerin ve İslâmiyet'in etkisiyle yerleşik hayata geçtikleri bilinmektedir. Sanatsal değerlerini mimarî, cilt, kitap, halı, giysi, ahşap, takı gibi farklı alanlarda ortaya koymuşlardır. Üretilen bir çok desenin kaynağını yaşamlarının bir parçası olan bin bir çeşit ve güzellikteki çiçekler oluşturmuştur. Orta Asya'dan Anadolu'ya geçen sanatsal birikimle başlayan tezhip sanatımızın da temelinde bitkisel motifler yer almaktadır.

Geniş bir coğrafya içerisinde, farklı inanç öğeleri ve yeni kültürlerle beslenip tezhip sanatında farklı üslûplar geliştiren Türkler sanat zevkleriyle diğer toplumları yönlendirmişlerdir.

“Tezhip Sanatında Kullanılan Bitkisel Motiflerin Kökenleri” başlıklı tezimizde amaç tabiattaki çiçeklerin hangi motiflere yansımış olabileceğini bularak bu sanatın temellerine inip, inceliklerini ve güzelliklerini bir kez daha gözler önüne serilebilmektir. Ayrıntılarda gizli olan değerlerini ortaya çıkararak farklı çalışmalara kapılar açılabileceği düşünüldü. Ancak bu konuda yeterli kaynak eser bulunmaması araştırmanın en zor tarafını oluşturuyordu.

Kullanılan bitkisel motiflerin hangi medeniyetlere dayandığı araştırılıp hangi çiçekten esinlenilerek yapıldığını göstermek üzere tabiattaki kökenine ulaşarak, fotoğraflarını çekmeye başladık. Mevsim ya da yetiştiği bölge nedeniyle ulaşamadıklarımız için internet ve yerli-yabancı literatürden yararlanmayı tercih ettik. El yazması eserlerdeki çiçek motiflerini, benzeriyle yan yana getirip Türkçe adlarından sonra Latince adlarını da bilimsel yazılış biçimiyle ve italik olarak ekledik. Botanik sınıflandırmalarından da kısa şekilde bahsederek bunun alanda çalışma yapmak isteyenlere kolaylık sağlayacağını düşündük.

Bitkisel motiflerin kökenleri olan çiçeklerle karşılaştırılması imkânını veren bu çalışma sonucunda inceleme, gözlem, sabır, bilgi ve yetenekle ne kadar mükemmel tezhip eserlerinin ortaya çıkabileceğini göstermeyi amaçladık.

Çiçeklerin resmedildikleri pozisyonları, farklı renk ve şekildeki türleri ile motifler çok kalabalık bir dağarcık oluşturmaktaydı; bu nedenle tezde yer verilenleri teşhis etmek oldukça güçtü. Aynı botanik özellikler, çiçek açma zamanları, yetiştikleri coğrafi bölgeleri, eserdeki görüntüleri gibi faktörleri bir araya getirmek çok zor olduğu için fotoğraf çekimlerinden yalnızca 34 tanesini gerçekleştirme imkânı bulundu. Stilize, yarı stilize ve natüralist motiflerin kökenleri için farklı familyalardan yüzlerce türde çiçeği tarama sonucunda ortaya çıkan fotoğraflara yer verildi.

Tez çalışmasında kaynak eserler için İSAM, İRCİCA, Süleymâniye, Bâyezıt Devlet, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimar Sinan ve Marmara Üniversitesi kütüphanelerinden yararlanıldı. Fotoğraf çekimleri için Zeytinburnu Tıbbi Bitkiler Bahçesi ve İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesi çiçeklerin açma zamanlarına göre ziyaret edildi. Tezde yer verdiğimiz motif çizimleri de ayrıca verilmeye çalışıldı.

İçerik bakımından tezi bu noktaya getirmemde bana yardımcı olan hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa Nasûhi Çelebi'ye, çalışmalarımda desteklerini ve tavsiyelerini esirgemeyen dekanımız ve hocam Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı'na şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca tezhip sanatını bana sevdiren hocam Emel Türkmen'e ve maddi-manevî her konuda daima yanımda olan aileme de hâlisane müteşekkirim.

Çalışmamın daha ileri kademedeki araştırmalara basamak olmasını diliyorum.

Eylül 2013 Zeytinburnu

Hamide Nur Özsoy

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ	1
1. SÜSLEME SANATLARIMIZDA BİTKİSEL MOTİFLER	4
1. 1. İslâm Öncesi Orta Asya'da Türk Bezeme Sanatı.....	4
1. 1. 1. Orta Asya Türk Bezemesinde Çiçek Motifi.....	5
1. 1. 2. Orta Asya Türk Bezemesinde Ağaç Motifi.....	10
1. 2. İslâmî Dönem Türk Süsleme Sanatında Çiçek ve Ağaç Motifleri.....	12
2. TEZHİP SANATINA GENEL BAKIŞ	20
2. 1. Tezhibin Tanımı.....	20
2. 2. Tarihçesi.....	22
2. 3. Uygulama Alanları.....	28
2. 4. Kullanılan Motifler.....	30

3. TEZHİP SANATINDA KULLANILAN BİTKİSEL MOTİF GRUPLARI.....	33
3. 1. Yapraklar.....	33
3. 2. Çiçekler.....	35
3. 2. 1. Stilize Çiçekler.....	35
3. 2. 1. 1. Hatâyî.....	35
3. 2. 1. 2. Penç.....	38
3. 2. 1. 3. Goncagül.....	40
3. 2. 2. Yarı Stilize Çiçekler ve Kara Memi.....	31
3. 2. 3. Naturalist Çiçekler ve Ünlü Çiçek Ressamları.....	44
3. 3. Ağaçlar ve Meyveler.....	50
4. TEZHİP SANATINDA KULLANILAN BİTKİSEL MOTİFLERİN KÖKENLERİ.....	52
4. 1. Stilize Çiçekler.....	54
4. 2. Yarı Stilize Çiçekler.....	86
4. 3. Naturalist Çiçekler.....	137
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	177
KAYNAKÇA.....	180

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.t.	Adı Geçen Tez
BB	Basma Bağışlar
bk.	Bakınız
c.	Cilt
EHAH	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu
F.	Fotoğraf
HNÖ	Hamide Nur Özsoy
İRCİCA	İslâm Konferansı Teşkilâtı Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İSAM	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi
İÜBB	İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesi
İÜK	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
KÇ	Kazım Çapacı
Ktp.	Kütüphane
M.Ö.	Milâttan Önce
M.S.	Milâttan Sonra
MSGSÜ	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
R.	Resim
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SK	Süleymaniye Kütüphanesi
sy.	Sayı
TİEM	Türk İslam Eserleri Müzesi
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
yy.	Yüzyıl
y.y.	Yayınevi Yok
ZTBB	Zeytinburnu Tıbbî Bitkiler Bahçesi

GİRİŞ

Sanat tarihimizde çiçek, süsleme ögesi olarak her alanda karşımıza çıkar ve o artık tezyînî kültürümüzün bir parçası olmuştur. Tabiatın güzelliklerini yaşamlarının her alanına yansıtmaya çalışan insanoğlu bunu muhtelif biçim ve renklerdeki çiçek motiflerini kullanarak başarmıştır.

Kitap süsleme sanatlarımızdan olan tezhip eski ve köklü bir geçmişe dayanır. Bu sanat alanında kullanılan motifler içinde bitkisel kökenli olanlar önemli bir yere sahiptir. Sanatçılar tabiattaki çiçekleri en iyi şekilde gözlemleyip, gerek stilize gerekse doğal halleriyle resmetmeyi başarmışlardır.

Süsleme sanatlarımızın temeli Orta Asya medeniyetlerine kadar uzanır. İslâm öncesi devirlerden günümüze ulaşan eserlerdeki çiçekleri, tezhip sanatımızda kullanılan bitkisel motiflerin kaynağını oluşturduğu düşünülmektedir.

“Günümüze gelebilmiş ilk yazma örnekleri M. S. 8. yüzyılda, sanat alanında büyük gelişmeler göstermiş olan Türk kültür tarihinde önemli bir yer tutan Uygurlar’a aittir”¹.

En eski medeniyetlere kadar uzanan geçmişimiz, güçlü bir sanat birikimimizin var olmasını sağlamıştır. İslâmiyet’ten önce figüratif ağırlıklı çalışmaların yanında tamamlayıcı bitkisel motifler her zaman görülmüştür. İslâmiyet’in kabulünden sonra ise süsleme unsurlarının seçiminde hayvan ve insan tasvirlerinden uzaklaşarak doğaya daha fazla yönelmişlerdir.

Tarih boyunca Emevî, Abbâsi, Selçuklu, Memlûk, İlhanlı, Celâyir, Timur, Türkmen, Osmanlı, Safevî ve Babür dönemlerinde tezhip sanatında çeşitli bitkisel motiflerin kullanıldığı güzel eserler ortaya çıkmıştır.

---

¹ İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci, **Türk Sanatında Tezhip**, y.y. , İstanbul 2007, s. 32

Anadolu'daki sanatsal gelişmelerin tarihi seyrini Anadolu Selçukluları ve Beylikler, Fâtih, II. Bâyezid, Kanûnî, Duraklama, Barok-Rokoko ve Cumhuriyet dönemleri şeklinde ayırmak mümkündür. Zaman içerisinde gelişerek Kanûnî Sultan Süleyman devrinde altın çağını yakalayan tezhip sanatımızda çiçeklerin ayrı bir önemi vardır. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu sanatta ekol olan Kara Memi ile natüralist üslûbun etkileri bitkisel motiflerde görülmeye başlamıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda ise çiçekler tabiî halleriyle tezyindeki yerlerini alırlar.

Stilize edilmeden olduğu gibi yapılan natüralist motifler tezhip sanatımızda önemli bir yere sahiptir. Yarı stilize çiçekler de tabiî hallerine yakındır. Çiçek ve tabiat sevgisini, yaşamın önemli bir parçası olan yazı ve kitap tezyinâtında kullanılan sanatkarlar bunu en mükemmel şekilde başarmışlardır. Farklı renk tonları ve birbirinden değişik şekilleri ile resmedilen çiçekler köklü geçmişimizin ve zengin kültürel birikimimizin göstergesidir.

“Türk bezeme sanatlarında Batı etkilerinin yoğun olduğu dönemde yaşayan Ali Üsküdârî, Şah Kulu'ndan sonra saray nakkaşbaşı olan Kara Memi'nin Osmanlı'ya has tabiîlikle bezeme sanatına mâllettiği başta gül, karanfil, süsen, zerrin gibi yarı üslûplaştırılmış hasbahçe çiçeklerini de kendine örnek almış ve bunu dönemin sanat anlayışına ve özelliklerine göre eserlerine taşımıştır”².

Bitkisel öğeler tezhip sanatımızın temelini oluşturmaktadır. Bu önemli konuya motiflerin kökenlerini araştırarak katkıda bulunabilmek amacıyla araştırmalara başlanmıştır. Tezin birinci bölümü olan “Süsleme Sanatlarımızda Bitkisel Motifler” adı altında İslâm öncesi ve İslâmî dönem Türk sanatları hakkında bilgi ve örneklere yer verilmiştir.

Tezhip sanatımızda kullanılan bitkisel motiflerin kökenlerinin hangi medeniyetlere dayandığının anlatıldığı bu bölümü “Tezhip Sanatına Genel Bakış” takip etmektedir. Burada tezhibin tanımı, tarihçesi, uygulama alanları ve kullanılan motiflerden kısaca bahsedilmiştir.

---

² Gülnur Duran, **Ali Üsküdârî**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2008, s. 18

“Tezhip Sanatında Kullanılan Bitkisel Motif Grupları” başlıklı üçüncü bölümde ise bitkisel motifler hakkında bir takım bilgilerin yanında stilize çiçeklerden hatâyî, penç ve goncagül örneklerinin tabiattaki benzerlerine de yer verilmiştir. Natüralist ve natüralizmin tanımlarının devamında ünlü çiçek ressamaları eser örnekleriyle anlatılmıştır. Kara Memî ve Ali Üsküdârî’nin çalışmalarından bazıları çizimleriyle beraber teze dahil edilmiştir.

“Tezhip Sanatında Kullanılan Bitkisel Motiflerin Kökenleri” adlı dördüncü bölümde farklı dönemlerde yapılan tezhip eserleri stilize, yarı stilize ve natüralist örnekler şeklinde bölümlere ayrılmış konunun daha iyi anlaşılması ve kopukluk olmaması için resim, fotoğraf ve çizimler metin aralarına yerleştirilmiştir. Osmanlı tezhip sanatının yanında Emevî, Abbâsi, Celâyirî, Babür, Timur, Safevî ve Memlûk Dönemleri’nden de örnekler vardır. Bunlar toplam 68 tezhip eseridir.

Tezyînatta kullanılan 100 farklı motif ele alınarak yanlarına kökenleri koyulmuş ve her çiçek ayrı ayrı sınıflandırmaya tâbi tutulmuştur. Böylelikle 120 çiçek fotoğrafı tezde yer almıştır. Bu çiçekler 34 farklı familyadan olup 65 türden oluşmaktadır.

1. SÜSLEME SANATLARIMIZDA BİTKİSEL MOTİFLER

“Asırlar boyu gelenek ve göreneklerimiz olduğu kadar, din ve inançlarımızın etkisi altında gelişip, üslûplaşan el sanatlarımız zengin ve estetik bir yapıya sahiptir”.¹ Süsleme sanatlarımızın temelini oluşturan bitkisel motifler tezyînatın her dalında kullanılmıştır.

Tabiatın güzelliklerini kültürleriyle birleştiren Türkler göçebe yaşadıkları dönemlerden bu yana buldukları yerlerde, kullandıkları her eşyada sanatlarını ortaya koymuşlardır. Duvar resimleri, halı, kilim, kıyafet, çanak, çömlek gibi toprak kaplar, at eğerleri, cam, ahşap ve madeni eşyalar, takılar, el yazmaları ve mimarî eserler gibi bir çok farklı alanlarda bitkisel motifleri görmek mümkündür.

1. 1. İslâm Öncesi Orta Asya’da Türk Bezeme Sanatı

“İslâm öncesi yazı ve minyâtür tezhiplene örnekleri de ilk kez Orta Asya’da Uygur Türkleri zamanında görülür. Bunlar Kara Hoça’da yapılan Turfan kazılarında bulunmuş, vakıf yapan Maniheist Uygur rahipleri resimlerindeki basit nebatî süslemelerdir. Uygurlar’ın Maniheizm’i kabulü ile gelişmeye başlayan süsleme sanatında zemin mavidir. Kullanılan renkler kırmızı, beyaz, altın, yaldız, erguvan rengi, açık ve koyu yeşildir. Basitleştirilmiş ağaç motifleri, boşlukları dolduran çiçekler, yapraklarla bezeli kıvrım dallar başlıca unsurlardır. Bunlar İslâmî dönem Türk tezhip sanatında stilize edilmiş çiçek ve bitki motiflerinden meydana gelen hatâyî üslûbunun habercisi gibidirler”².

Özellikle Hunlar ait halı ve kilimlerdeki desenlerinin sanat tarihi açısından önemi büyüktür. Günümüze ulaşmış Tanrı Dağı eserlerinde stilize edilmiş penç ve yaprak motiflerine rastlanmıştır.

¹ Cahide Keskiner, **Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler-Hatâyî**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2002, s.1.

² Vüsal Garagaşov, “Tezhip Sanatında Saz Yolu”, Mimar Sinan Üniversitesi, SBE Basılmamış Yüksek Lisans Eser Metni, İstanbul 2006, s. 3

Orta Asya’da Ulan Ude ve Ulan Bator bölgelerinde yapılan arkeolojik kazılarda Türkler’e ait eşyalara rastlanmıştır. Buralarda ortaya çıkan motifler günümüzde halâ kullanılan süsleme unsurlarıyla benzerlik göstermektedir. Uygurlara ait yerleşim yerlerinde yapılan çalışmalarda Budist ve Maniheist duvar resimleri ve minyâtürler resim sanatımızın en eski örnekleri kabul edilmektedir.

Uygurlar’da resim sanatı bezeklik denilen duvar ve tavan resimleri tarzında, özellikle mabed ve manastırlarda kendini göstermiştir. Mani’nin kitabını çoğaltarak resimlerle zenginleştirmişlerdir. Budizmle ilgili kitapları da aynı şekilde resimlemişler, mabetlerinin duvarlarını Buda’ya ait dinî resimlerle süslemişlerdir³.

Mani dinin kabulünden sonra kitapların resimlenmesi sonucu Türk sanatının ilk minyâtürlü kitap örnekleri bu dönemden günümüze kadar gelebilmiştir. Kendisi de bir ressam olan Mani’nin din öğretisinin güzel sanatlara dayandığı düşünülmektedir. Bu nedendir ki dinî kitap, metin ve yazmalar çeşitli minyâtürlerle süslenmişlerdir. Günümüze gelebilen bu çizimlerin çoğu dağınık kitap sayfalarından örnekler olup, 8-9 ve 10. yüzyıllara dayanırlar.

1. 1. 1. Orta Asya Türk Bezemesinde Çiçek Motifi

Türkler Orta Asya’da belli bir yere bağlı olmadan, doğa ile bütünleşmiş bir yaşam sürdürüyorlardı. İnançlarında çiçeğin özel bir yeri vardı. Güzellik, zerafet, bilgelik anlamları taşıyordu. Lotus kullanılan çiçeklerin başında yer alıyordu ölüm ve yaşamın simgesi kabul ediliyordu.

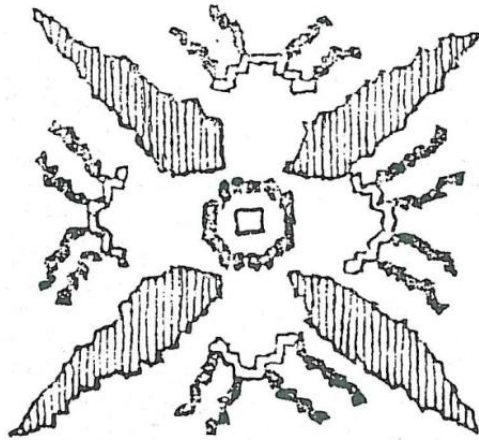
“Bitkisel bezeme dendiğinde, akla ilk gelen motiflerden biri olan lotus Latince bir kelime olup, nilüfer çiçeğine karşılık gelmektedir. Yani nilüfer çiçeğinin stilize edilmiş haline lotus denmektedir. Türk sanatında en karakteristik biçimi, üç yapraklı, yan yaprakları yarı dönük ve konturlarıyla lâle biçimini andırır vaziyettedir”⁴.

³ İsmet Binark, “Türklerde Resim ve Minyâtür Sanatı”, **Vakıflar Dergisi**, S. 12, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Mars Yayıncılık, Ankara 1978, s. 274.

⁴ Sevgi Kutluay Küçük, “Sanat Tarihi Terminolojisinde Lotus ve Palmet”, **Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri**, İstanbul 2000, s. 253-254.

R. 1. Pazırık Kurgandan Çıkan Halı, M. Ö. 3. ve 5. Yüzyıllar (Neriman Görgünay Kırzıoğlu, **Altaylardan Tuna Boyuna Türk Dünyasında Ortak Motifler**, Türksoy Yayınları No: 3, Ankara 1995, s. 29)

R. 2. Hun Halısında Nilüfer Motifi (Neriman Kırzıoğlu, **a.g.e.**, s. 30)

F. 1. Nilüfer Çiçeği (HNÖ İÜBB 2013)

Hunlar'a ait olduğu düşünölen Pazırık Halısı'nın zemininde kare dolgular içinde lotus motifleri görölmektedir. Halının ortasında çapraz çizimlerden oluşın desenler nilüfer çiçeğini hatırlatmaktadır. Bu motif yaşamlarının kaynağını sembolize ettiği gibi Hun Gülü diye de anılmaktadır.

R. 3. Uyğurlar'a Ait Resim, 8.- 9. yy. (İ.Özkeçeci, ŞB. Özkeçeci, a.g.e. , s. 249)

R. 4. Resim 3'ün Çizimi (İlhan Özkeçeci, *Zamanı Aşınlar*, HMS Grup, İstanbul 2004, s. 222)

Resim 3'te görölen bitkisel kompozisyonda stilize edilmiş yaprak ve çiçekler görölmektedir. Helezonun üzerinde gonca ve penç motifleri vardır. Helezonlar ve çiçeklerin yer aldığı desenler ustalıkla dizayn edilmiştir. Dokuma eşyalarda ve el yazması eserlerde kullanılan S kıvrımlarının tezyinata ana unsur olan desen kurgusunun temelini oluşturduğu düşünölmüştür.

R. 5. Ait İskit Kolyesi, M. Ö. 4. Yüzyıl (www.evpatari.ru)

R. 6. İskit Kolyesinde Papatya Motifi (www.evpatari.ru)

F. 2. Papatya

(HNÖ 2013)

İskitler dönemine ait kolyenin ara bordüründe yer alan helezonlar üzerine papatyaya benzeyen küçük çiçeklere rastlanmıştır. Motifler mükemmel bir kompozisyon içinde yer alır. Kullandıkları desenlerde genellikle hayvan figürleri kullanan İskitler'den kalan bu eser bitkisel süslemeleriyle bir çok desenin esin kaynağı olmuştur.

R. 7. Uyğurlara Ait Duvar Resmi (uqusturk.wordpress.com)

Uyğurlar'a ait duvar resimlerinde prens, rahip gibi toplumda önemi olan insanların ellerinde çiçekler görülmektedir. 8. ve 9. yüzyıllardan kalma eserlerdeki bitkisel unsurlar Türk süslemesinde çok sık görülen dört yapraklı penç ve goncalardan oluşmaktadır.

“Süsleme sanatlarımızda ilk kıvrım dallar, Noin Ula da Kurgan dan bulunan yün örtüdeki, su kaplumbağaları arasındaki S kıvrımlı dallardır. Tezhipte desen şemalarını oluşturan bu çizgiler aynı zamanda doğadaki çiçeğin ayrılmaz parçalarından bir olan dalları temsil etmektedir”⁵.

⁵ Ayşenur Kadağcı, “Türk Tezhip Sanatında Bitkisel Kökenli Motiflerin Analizi”, Mimar Sinan Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992, s. 34.

1. 1. 2. Orta Asya Türk Bezemesinde Ağaç Motifi

R. 8. İskitlere Ait Altından Kemer Tokasında Ağaç Figürü
M. Ö. 5. yy. (historicaltextarchive.com)

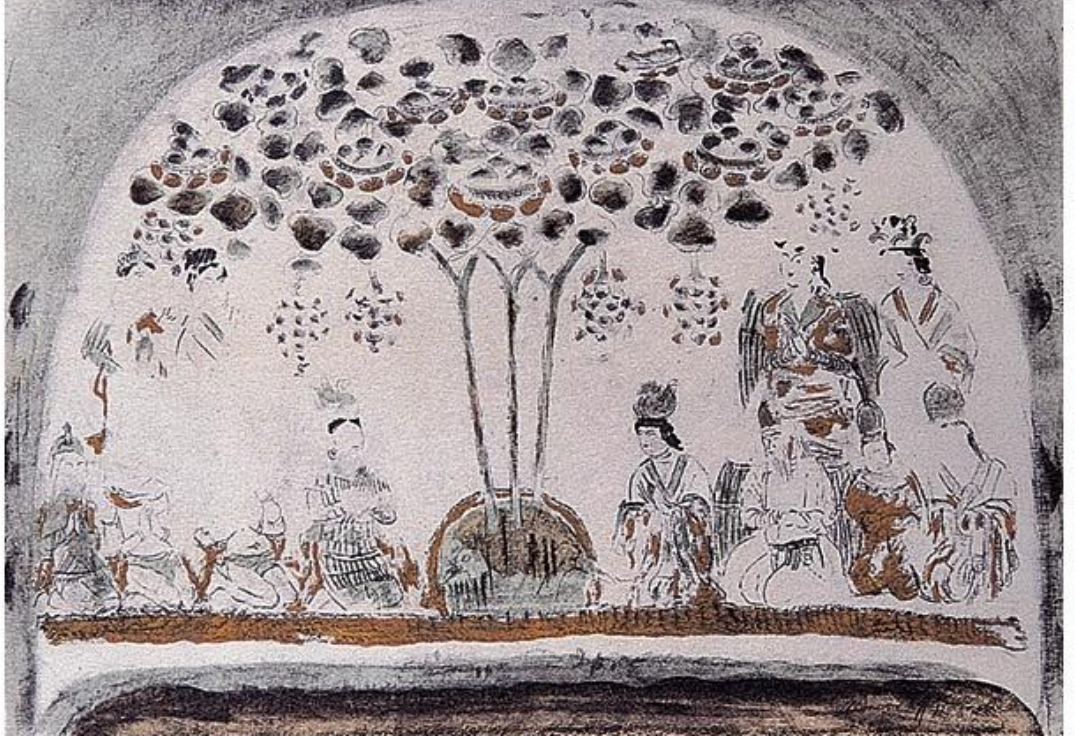
“Ağaç kültürü Türk geleneğinde önemli bir yer arz etmektedir. Özellikle dağlar ve ağaçlar göğün zirvesinden su dibine varan bir eksen gibi düşünülmüş ve gök ile yer suyu birleştiren bir ibadet yeri olarak görülmüştür. Dağın tepesinden Gök ayini yapılır ve Gök ayini Gök Tanrı'nın temsilcisi hükümdar tarafından yönetilirdi. Bu ayinde her sülalenin bir ağacı olur. O ağacın ayini yapılır ve ağaç, ayin yapılan dağa dikilirdi”⁶.

Ağaç Uygurlarda hakan soyunun simgesiydi. Ağaç motifi hayatın kaynağı olarak görülmektedir. Türk geleneğinde ağaç, kökleri dünyanın altını, gövdesi yeryüzünden gökyüzüne uzanan ve yerle göğü birbirinden ayıran bir varlık olarak düşünülmüştür. Erkek çocuk doğduğunda ağaç dikmek bir gelenektir. Eski Türk geleneğinde özellikle Uygurlarda ağaç, çocukları dünyaya getiren bir varlık olarak tasavvur edilmiştir. Ağacın kökünü kurutmak soy bağı olan insanları ölüme mahkûm etmek demektir. Her kavmin kendine ait bir ağacı bulunmaktaydı⁷.

⁶ Emel Esin, “Türk Sanatında İkonografik Motifler”, **Ötüken Yıı**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s. 26-27

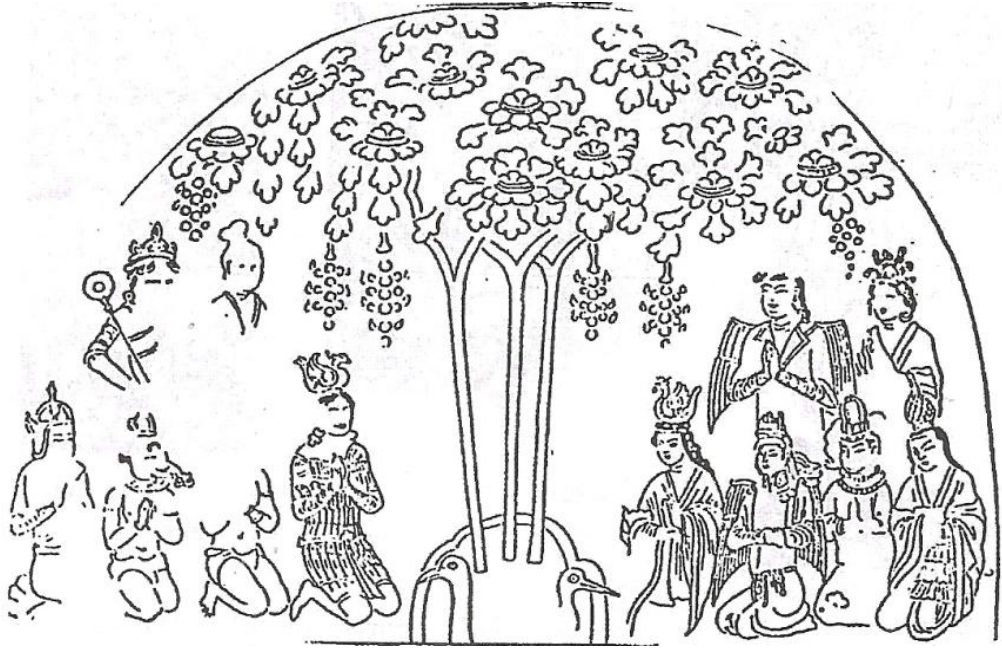
⁷ Sümeyya Çelik, “İslâm Öncesi Türk Sanatında Bazı Hayvansal ve Bitkisel Kültür Öğeleri”, Selçuk Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s. 48-49.

Selvi, sedir, incir, zeytin, asma, hurma, palmiye, kayın, gibi ağaçlar hayat ağacının sembolüydüler ve yeryüzü ile cennet arasındaki iletişimi sağladıklarına inanılırdı.

R. 9. Uygurlara Ait Duvar Resminde Ağaç Motifi

(www.uygurlar.gen.tr)

Resim 10. Resim 9'un Çizimi (Emel Esin, *Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2003, Resimler 24)

1. 2. İslâmî Dönem Türk Süsleme Sanatında Çiçek ve Ağaç Motifleri

“7. yüzyılda İslâm’ın yayıldığı platformda çevresel etki kaynaklarını Mısır, Helenistik Yunan, Roma, Bizans, Sasani İran, Türk Orta Asya gibi medeniyet merkezleri oluşturmuştur”⁸.

İslâmiyeti kabul eden toplular fethedilen bölgelerdeki kültürleri asimile etme yoluna gitmemişler onları da muhafaza ederek kendilerini geliştirme yoluna gitmişlerdir. Kendileri için olumlu gördükleri her konuda çekimser kalmayıp faydalanma düşüncesi içine girmişlerdir. İslâm dünyasında el yazması eserlere büyük önem verilmiştir. Kütüphâneler halka açık şekilde tanzim edilmiştir. Bunun yanında evlerde genelde bir Kur’an bulunmaktaydı ve el yazması eserler her zaman hürmet görmekteydi. Hat, tezhip, cilt ve resim sanatlarının birleşiminden ortaya çıkan çalışmalar büyük emeklerin ürünü olarak ortaya çıkmaktaydı.

R. 11. Çinide Lâle Motifi, Konya Karatay Müzesi, 1219-1236 Tarihli

⁸ İlhan Özkeçeci, **Doğu Işığı**, y.y. , İstanbul 2006, s. 1

Dinin temeli olan Kur'an aynı zamanda İslâm sanatlarının da esin kaynağı olmuştur. Bu güçlü medeniyetin en önemli dallarından biri mimarîdir ve süsleme sanatlarıyla arasında güçlü bir bağ kurulmuştur. Okuma yazma ve ilim öğrenmenin önemiyle kitap sanatlarına olan değer artırmıştır. İslâm'la beraber güzellik kavramı değişmiş, sanata bakış açısı yeni bir boyut kazanmıştır. Önceleri kullanılan insan ve hayvan figürlerinin yerine geometrik ve bitkisel motiflere ağırlık vermişler, çiçekleri karakterini koruyarak stilize etmişlerdir.

R. 12. Taş Oyma Bitkisel Motifler, Sivas Gök Medrese
1271Tarihli (nina.bencoya.com/2011)

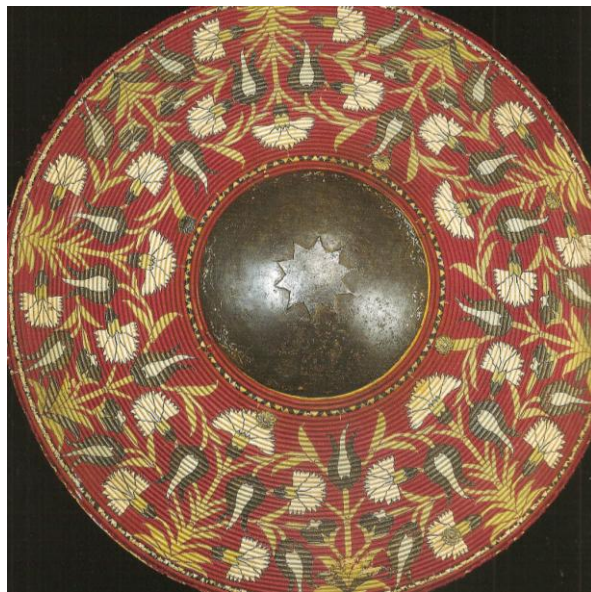

F. 3. Taş Oyma Meyve Motifleri, Tophane Çeşmesi, 18. yy. (HNÖ 2013)

Sanatkârlar İslâm kültürüyle, farklı dallarda özgün ve mükemmel eserler oluşturmuşlardır. Günlük kullanım eşyalarındaki süslemelerde, mimarî, kitap sanatları, dokuma, cam ve maden sanatlarında kullanılan motiflerde bir üslûp birliği oluşmuştur. Eski dönemlerden beri bilinen motifleri farklı bakış açıları ile yeni kompozisyonlar üretmek için kullanılmışlardır.

R. 13. I. Ahmet'in Sedef İşlemeli Tahtı, 17. yy. Baş, TSM (Türkiye'nin Şaheserleri, Hazırlayan: Mehmet Özel, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara 1997, s. 388.)

R. 14. Kalkan, TSM, 16. yy. (Nurhan Atasoy, **Has Bahçe**, Milenyum Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 152.

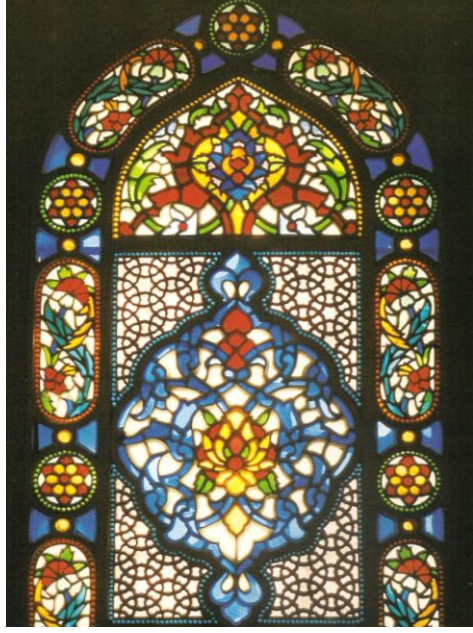
F. 4. Çini Pano, II. Selim Türbesi, 1577 Tarihli (HNÖ 2013)

“İslâmiyetle beraber tezyînatta insan tasvirinin yanlış olduğu düşünölmüştür. Figürlerden kaçış, müslöman sanatçıyı soyut formlara yöneltmiştir. Bazen tabiattaki bitkiler asıl kaynağından tamamen uzaklaştırılarak soyut formlara dönüşmeleri sağlanmıştır”⁹. Ancak genelde süsleme unsuru olarak tabî haline sadık kalınarak yapılan stilizasyonlar kullanılmıştır.

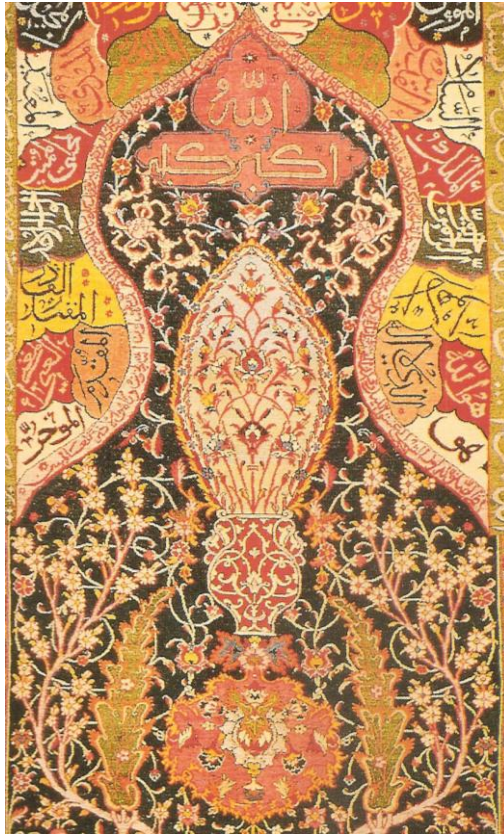
“Süslemede rûmî benzeri palmetler, yarım palmetler, kenger, hurma ve asma yaprakları, üzüm salkımları ve gülbezeler ağır basar. Antik Yunan, Erken Bizans, Sasani, Orta Asya ve hatta Hint bezemesinin hemen her bitki kaynaklı motifi İslâm sanatında kullanılarak geliştirilmiştir”¹⁰.

⁹ Beşir Ayvazoğlu, **Geleneğin Direnişii**, Ötüken Neşriyat A.Ş. , İstanbul 1997, s. 320- 321

¹⁰ İlhan Özkeçeci, **Doğu Işığı**, y.y. , İstanbul 2006, s. 58.

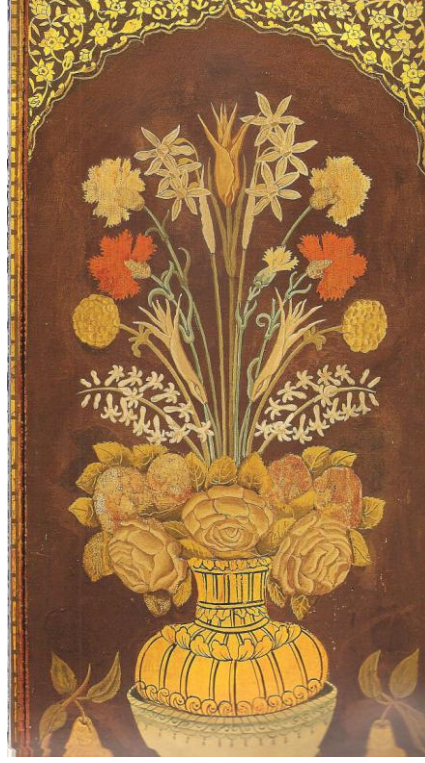

R. 15. Revzen, Üsküdar Şemsi Ahmet Paşa Camii
16. yy. (Hazırlayan: Mehmet Özel, a.g.e. , s. 345)

R. 16. Seccade, 19. yy. TSM (Hazırlayan: Mehmet
Özel, a.g.e. s. 399)

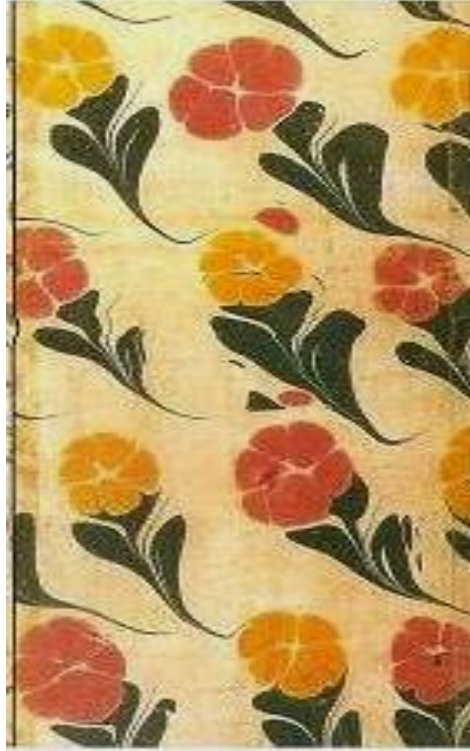
R. 17. Ahşap Üzerine Çiçekli Vazo,
TS Harem Dairesi (Nurhan Atasoy, a.g.e. s. 120)

R. 18. Kati', Çiçekler, Vakıflar
Genel Müdürlüğü, Vakıf 83, 3a.
(Nurhan Atasoy, a.g.e. s. 80)

R. 19. Fâtih Portresi, TSM H 2153 (tr.wikipedia.org)

R. 20. Çiçekli Ebrû, 1701 Tarihli, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Ebrû Sanatı, Hazırlayan: Ömer Faruk Dere, İsmek Yayınları, İstanbul 2007, s. 23)

R. 21. Kur'an Cildi, Osmanlı Dönemi, 1845 Tarihli, TİEM, ENV. No: 477 (M.Üçer, K.Üçer, **Meâsir-i Münevverân**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2007, s. 115)

Süsleme sanatlarının temelini oluşturan bitkisel motifler kitap sanatlarının gelişmesi sonucunda yazma eserlerin sayfalarında yerlerini almışlardır. Farklı coğrafi bölgelerdeki sanatçıların kültür alış verişi ve İslâmî üslûp birliği ile hat, cilt, ebru, minyâtür, katı' ve tezhip sanatları hızla ilerlemiş, bitkisel motif dağarcığı büyümüştür.

Tezhip sanatı Türk devletleri olan Büyük Selçuklular başta olmak üzere Anadolu Selçukluları, Beylikler, İlhanlılar, Timurlar ve Safevîler'le ilerlemiş ve Osmanlı'da en mükemmel son şeklini almıştır.

“Hükümdar saraylarında nakkaşhâne bulunması Uygur Türkleri'nden gelenek olarak, Timurlular'da, Selçuklular'da, Anadolu Beylikleri'nde ve nihayet Osmanlılar'da devam etmiştir. Sanatkârların toplu olarak eser ürettiği bu nakkaşhâne aynı zamanda uygulama okuludur”¹¹.

¹¹ Çiçek Derman, “Osmanlı Asırlarında Üslûp ve Sanatkârları ile Tezhib Sanatı”, **Osmanlı**, c. 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 110.

2. TEZHİP SANATINA GENEL BAKIŞ

2. 1. Tezhibin Tanımı

Tezhip Arapça zehep kelimesinden gelen altın ve boya ile yapılan ince, hassas bir teknikle uygulanan kitap süsleme sanatıdır. Başlangıçta yalnız Kur'an'larda görülen bu sanat zamanla gelişmiş ve farklı eserlerde de uygulanmaya başlamıştır. Yazı ve cilt sanatını tamamlayıcı unsurdur. Tezhip yapan sanatçı erkek ise Müzehhib, bayan ise Müzehhibe denmektedir.

Tezhipte desen büyük önem taşır. Deseni motifler oluşturur. Motifler matematiksel bir düzenle desen içine yerleştirilirler. Desenin hazırlanması, çizilmesi, murakka ya da âharlı kâğıtlara geçirilmesi, dallar, yapraklar ve bazı zeminlerin altınlanması yapılmaktadır. Mühre yardımıyla altınlar parlatılır. Renklerin konulması ve tahrir işleminden sonra zeminler doldurulur. Desende özellikle altın ve lâciverdin uyumu dikkat çeker.

Altınla süsleme anlamına gelen tezhipte natüralist üslûptaki çiçeklerde genellikle yalnızca boya kullanılmıştır. Özellikle 17. yüzyıldan sonra kullanılan tarama tekniği natüralist motiflerin renklendirilmesinde karşımıza çıkmaktadır.

Sadece altınla yapılan tezhip işlerine Halkârî denir. Tahrirli ve tahrirsiz olmak üzere iki çeşittir. Altın sulandırma tekniği ile yapılan motiflerin kontürü de yine altınla çekilmektedir.

Tezhip sanatında başka bir tarzda Şikâf'tır. Altınla sulandırılmış motife renkli tahrir çekilerek yapılmaktadır. Tahrir (kontür) motifin merkezinden başlayıp uç kısmına doğru kalınlaşarak altın, boya ya da mürekkeple çekilmektedir.

Kullanılan malzemelerin arasında farklı renk ve çeşitlerdeki altın ve boya, fırçalar, mühreler, kâğıt ve murakkalar vardır.

Malzemelerin başında gelen altının içine gümüş, bakır gibi maddeler katılmak suretiyle farklı renk tonları elde edilmiştir. Sanatkâra ulaşana kadar bir çok işlem den geçer ve yapraklar halinde ya da ezilmiş şekilde kullanıma hazırlanır.

Altın varağın hazırlanması uzun bir süreçtir ve çekiçle dövülerek, inceltir. Arap zankı ile ezilir. Su yardımıyla kaseden kaldırılan altın süzülür ve suyun dibine çöken pürüzsüz kısım kurutulur. Jelatinli su ve fırça yardımıyla sürülerek kullanılır. Genellikle akik taşından yapılmış olan zermühre ile parlatılır. Pürüzsüz ve parlak bir görüntü elde edilmiş olur. Zeminler arasında farklılık oluşturulmak istendiği durumlarda mühreleme ince bir kâğıt üzerinden yapılır böylece mat bir görüntü elde edilebilir.

Tezhip sanatında kullanılan boyalar eskiden topraktan elde edilirdi. Renkler madenî oksitlerle ortaya çıkardı ve tutkallı bir karışımla kıllandı. En eski boyalar arasında beziryağından yapılmış is mürekkebi olarak bilinen siyah, üstübeç beyazı ve lohor çiviti vardır. Günümüzde ise guaj, sulu boya, akrilik gibi kimyasal boyalar kullanılmaktadır¹.

Fırça olarak önceleri hayvanların kıllarından yapılanlar kullanılmaktaydı bu fırçalar arasında özellikle yavru kedinin ense tüyünden alınan kıllarla yapılmış olanların makbul olduğu bilinmektedir.

Tezhip yapılacak zeminin de bu sanatta ayrı bir önemi vardır. Kâğıt ve murakkaların üzerine nişasta ya da yumurta akından âhar sürülerek, parlak ve pürüzsüz bir yüzey elde edilir.

---

¹ Ayşenur Kadakçı, "Türk Tezhip Sanatında Bitkisel Kökenli Motiflerin Analizi", Mimar Sinan Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992, s. 4.

2. 2. Tezhip Sanatının Tarihçesi

Bilinen ilk dönemlerden beri güzel tezyînlî ve ciltli kitaplar ilgi kaynağı olmuşlardır. Devlet adamlarına ve yöneticilere sunulan özenle hazırlanmış yazma eserler sanatçılar için iftihar vesilesi olmanın yanında dönemin sanat anlayışını yansıtmaları açısından önemli belgeler olarak günümüze ulaşmışlardır.

İslâmiyetle beraber Kur'an sayfalarının bir araya getirilmesi ve çoğaltılması gündeme gelmiştir. Kutsal kitabımıza verilen önem daha sonraki yıllarda en güzel şekilde yazılmasını ve süslenmesini de beraberinde getirmiştir.

Yazı, kitap ve ilime verilen değerle sanatçıları devlet adamları desteklemiş ve mükemmel eserlerin ortaya çıkması sağlanmıştır. Farklı medeniyetlerde yetişen sanatçılar olmalarına rağmen İslâmiyet'te birleşmeleriyle benzer ortak motifler ve tarzlar ortaya çıkmıştır. Tezhip sanatında medeniyetlerin tarih ve kültür zenginlikleriyle doğru orantılı olarak farklı üslûplar da geliştirilmiştir. Bunlar Timur, Selçuklular ve Beylikler, Türkmen, Osmanlı, İlhanlı ve Memlûk, Safevî ve Babür Devri üslûplarıdır.

8. ve 10. yüzyıllarda Emevî ve Abbâsi dönemlerinden günümüze ulaşan nüshâlardan kitap süsleme sanatlarının ilk olarak Kur'an-ı Kerîm'lerle başladığı söylenebilir.

Türk-İslâm dünyasında el yazmaları ekip çalışması ve büyük bir özenle oluşturulmuştur. Saray nakışhânesinde beraber çalışan sanatkârlar güzel tasarımları ve eşsiz işçilikleriyle en güzel eserleri ortaya çıkarma imkânı bulmuşlardır.

“Abbasîler döneminde hilâfet merkezinin Şam'dan Bağdat'a geçmesi ile kültür ve sanat alanında büyük değişimler yaşanmıştır. Şam'da geç Helenistik ve Bizans etkileri ağır basarken Bağdat'ta Sâsânî sanatı ve giderek Orta Asya Türk sanatı, daha sonra da Türkler aracılığıyla Uzak Doğu sanatları İslâm sanatını etkilemiştir”².

---

²İlhan Özkeçeci, **Doğu Işığı**, Graphis, İstanbul 2006, s. 151

“Merv, Şam, Kahire, Bağdat, Kurtuba gibi Ortaçağ’ın bilim merkezlerinde kütüphâneler kurulmuş aynı zamanda kitapların istinsah edildiği, ciltlendiği yerler de olan kitapçı dükkânları çoğalmıştır. Böylece kâtipler, müzehhipler, mücellitler ve musavvirler için verimli bir çalışma ortamı doğmuştur. Geç Emevî erken Abbâsi döneminde 8.-10. yüzyıllar arasında istinsah edilen Kur’an-ı Kerîm nüshalarından anlaşıldığı gibi sayfaları tezhipte bezeme geleneğinin kutsal kitabın sayfalarında başladığı söylenebilir”³.

“Arabistandan gelen göçebe toplum kültürü ile yerleşik medeniyet anlayışının bir sentezi olarak Emevî sanatı, İslâm sanatı içinde önemli bir devri temsil eder. Suriye ve yakın çevresindeki İslâm öncesi çeşitli medeniyetler ve Hristiyanlığın ortaya koyduğu eserlerden etkilenmekle birlikte Emevîler’in sanat alanındaki amaçları İslâm’ın gücünü, ihtişamını yüceltmek fikri olmuştur”⁴.

8. yüzyılda Bağdat ve Mısır’da kâğıt imalathâneleri çoğalmış, üretilen el yazması kitaplar, İslâm alemine dünyâca ünlü kütüphâneler kazandırmıştır. Bunun sonucu olarak hat, tezhip, cilt gibi kitap sanatları ve bu sanatlar için gerekli olan altın varak, mürekkep, boya, ebrû, kalemtraş, kâğıt boyama ve âhar gibi zanaat dalları gelişme imkânı bulmuşlardır⁵.

“İslâm kültüründe kitap sanatları, Bizans, Uygur ve Sâsani kitap sanatlarının sentezi halinde gelişerek önemli yazma eserlerini vermiştir. Abbâsiler’de Halife Me’mun himâyesinde bir çok fen kitabı Yunanca’dan Arapça’ya çevrilmiş ve minyâtürlerle resimlendirilmiştir. 11. Yüzyılda Bağdat’ta ilk minyâtür mektebini açan Uygur ressamlarıdır”⁶.

³ Zeren Tanındı, “Başlangıcından Osmanlı’ya Tezhip Sanatı”, **Hat ve Tezhip Sanatı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 243

⁴ Prof. Dr. İlhan Ökeçeci, **Doğu Işığı**, Graphis, İstanbul 2006, s. 76

⁵ İnci Birol, **Türk Tezyîni Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri**, Kubbealtı, İstanbul, 2009, s.38.

⁶ İnci Birol, **a.g.e**, s. 36

11. ve 12. yüzyıllarda Büyük Selçuklular'dan kalan tezhipli Kur'an sayfaları günümüze ulaşmış eserlerdendir. Farklı boyutlardaki nüshalar tezhip sanatının en erken ortaçağ örneklerinden kabul edilebilir.

14. yüzyılda İlhanlı ve Memlûklüler zamanından kalan büyük boyutlu tezhip eserleri de usta müzehhiplerin ellerinden çıkmıştır.

Selçuklular tezhibi Anadolu'ya getirmişlerdir. Stilize edilmiş hayvan motiflerinden oluşan rûmî motifini de onların eserlerinde görmek mümkündür. Selçuklu, Mısır Memlûkleri ve Beylikler Dönemi tezhibi pek çok yönden birbirine benzerler⁷.

Anadolu Selçuklular'dan kalma tezhipli yazma örnekler çok azdır. Eserlerin sayfa kenarlarında güllere rastlanır. Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde yapılmış ilmi eserler ve Kuran-ı Kerimler, tezhip sanatımızın en eski ve önemli örneklerindedir.

Anadolu Selçuklu devletinin dağılmasıyla Anadolu'da Beylikler dönemi başlamıştır. 1300 yılından 1454'lere kadar devam eden Beylikler devri sanatında Selçuklu sanat geleneğini devam ettirmişlerdir.

15. yüzyılın ilk yarısında Bağdat'tan Herat'a, ikinci yarısında ise Bursa, Edirne ve İstanbul'a sanatçı göçleri gerçekleşir ve böylelikle farklı tasarımlar, farklı coğrafyalarda yeni akımların ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Anadolu'da bu gelişmeler olurken, Celâyirli devrinde Bağdat ekolünden de eserler ortaya çıkmıştır. Muzafferiler zamanında Şiraz'da, Timur döneminde Semerkant'ta ve Gıyaseddin Mirza Baysungur zamanında Herat'ta tezhip sanatında güzel çalışmalar yapılmıştır.

---

⁷ Gülbün Mesera, "Türk Tezhip ve Minyatür Sanatı", **Sandoz Bülteni**, S. 25, İstanbul 1987, s. 16

Türkler, Hindistan'da 1526 yılında dünyanın en büyük ve güçlü medeniyetlerinden biri olan Babür Devletini kurmuştur. Bu dönemde başlangıçta işçilikleri ince olmayan, fazla renk kullanılmadan tezyînatlar yapılmıştır. 19. yüzyılda ise çok renkli stilize, yarı stilize çiçek ve ağaç motiflerinden oluşan ciltler örnekleri vardır.

Safevîler İran coğrafyasında, 1502-1732 tarihleri arasında yaklaşık iki yüz elli yıl hüküm sürmüşlerdir. Bu dönemin önemli sanat merkezleri Tebriz, Kavzin, İsfahan, Herat, Şiraz, Meşhed'dir. Bu sanat merkezlerinde sanatın her dalında olduğu gibi tezhipte de sayısız eser meydana getirilmiştir.

“Timurlu Dönemi Herat tezhip sanatında, Bağdad ve Tebriz atölyelerinin Celâyir Üslûbu, Şiraz ve çevresinin tamamen alınmasıyla birlikte eski Muzafferi'lerin izlerini taşıyan ve yeni Timur etkisinin girdiği Şiraz Üslûbu, Karakoyunlular'dan Tebriz'in alınmasıyla birlikte Tebriz atölyelerinin etkisi, Şiraz ve Bağdad atölyelerinin oluşturduğu Türkmen Üslûbu'nun etkisi ile birlikte 1386'dan 1468 yılına kadar farklı akımların izleri görülmektedir”⁸.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethinden sonra Topkapı Sarayı'nda bir nakkaşhâne kurmuştur. Başnakkaş olarak Özbek asıllı Baba Nakkaş'ı tayin etmiştir. Hâlkâr tarzı süslemelerin ilk örneklerine bu dönemde raslanmıştır.

“Osmanlı tezhip sanatında çalışma usûlü usta-çırak sistemi idi. Çırak olarak nakkaşhâneye dahil olanlar sanatı hem teorik hem de uygulayarak öğrenirlerdi. Küçük yaşlardan itibaren bu sistem içinde sernakkaş ve ustalar gözetiminde çalıştıklarından, zaman içinde, kâğıt boyama, âher yapımı, mühre, boya ezme, tahrir, desen çalışması gibi işleri belli bir sıra ile öğrenerek yetişirler ve gösterdikleri başarı doğrultusunda terfî ederek ustalığa kadar yükselirlerdi”⁹.

II. Bâyezîd devrinde saraya bağlı sanatçıların kurduğu birlik büyük önem taşır. Nakkaşhânenin teşkilatlanması bu dönemde gerçekleşmiştir.

⁸ Şehnaz Biçer Özcan, a.g.t. , s. 362.

⁹ Süheyl Ünver, **Fatih Devri Saray Nakışhanesi ve Babanakkaş Çalışmaları**, İstanbul Üniversitesi Milli Kültür Eserleri Tesisi I, İstanbul 1958, s. 7.

Edirne, Bursa ve Amasya nakkaşhanelerinde çalışmalar devam ediyor olsa da sanat merkezi artık İstanbul'dur. Fatih Sultan Mehmed zamanında Bursa ve Edirne'nin yanı sıra Amasya'da sürdürülen çalışmalar da birer üslûp oluşturacak niteliktedir. Buralarda yapılan eserlerin o dönem için yüksek bir işçiliğe sahip olduğu görülür.

Üretilen eseler farklı nakışhanelerden çıkmış olsa da benzer tekniklerle yapılmış hatâyî grubu motifleri ile yapılan tasarımlara rastlanmıştır. Özellikle negatif tekniğini 15. asrın başlarından itibaren Timurî saraylarında hazırlanan eserlerde de görmek mümkündür. Osmanlı sanakârlarının Tebriz, Şiraz, Herat veya Semerkant'tan gelen sanatkârlar vasıtasıyla bu üslûbu öğrenmiş oldukları tahmin edilmektedir¹⁰.

Osmanlı tezhip sanatının, Fâtih'ten sonraki ikinci önemli dönemi 16. yüzyıldır. Ekol olan farklı üslûpların ortaya çıktığı bu dönem, klâsik tezhip sanatımızın temellerini oluşturmuştur.

“Osmanlı klâsik tezyinât üslûbunun oluşmaya başlaması 15. yüzyıl sonları, tekâmül edişi ise 16. yüzyıldadır. Kitap tezyînatında Sultan II. Bâyezîd dönemi ile başlayan sadeleşme, Kanûnî Sultan Süleyman döneminde olgunluğa erişecek ve daha sonra bu eserler Osmanlı klâsik tezyînat üslûbu olarak tanımlanacaktır”¹¹.

Üç kıtada hüküm süren Osmanlı, her alanda olduğu gibi tezhip sanatında da en mükemmel örneklerini Klâsik Dönem diye adlandırdığımız 16. asırda vermiştir.

Yüzyılın ikinci yarısında Şah Kulu Saz Yolu üslûbunda siyah mürekkep ve fırça ile bir ekol oluşturmuştur. Sırtlı ve dişli büyük yaprakların yer aldığı bu süslemelerde kalın ve ince tahrirler dikkat çeker.

---

¹⁰ İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci, **a.g.e.**, s. 49

¹¹ Gülnihal Küpeli, “II. Beyazıt Dönemi Tezhip Sanatı”, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul, 2007, s. 1.

Şah Kulu'ndan sonra baş nakkaş olan öğrencisi Kara Mehmet farklı tarzı ve yetenekleriyle zamanın çiçeklerinin hemen hepsini eserlerine yansıtmayı başarmıştır.

Muhibbî Divanı ve Saz Yolu üslûbunda öne çıkan farklı hâlkâr örnekleri daha sonraki zamanlarda da yazma eserlerin temel süsleme ögesi olarak kullanılmaya devam etmiştir.

“18. yüzyıl sonlarında başlayıp, 19. yüzyıl sonlarına kadar süren Türk Rokokosu adı verilen akım Osmanlı tezhip sanatında yüzyıl etkili olmuştur. Gül, rokoko üslûbunun adeta vazgeçilmez bir unsurudur”¹².

Lâle Devri'nden sonra başlayan Batı ile ilişkiler sanatımızı da yönlendirmiştir. 18. yüzyıldan itibaren Barok, Ampir, Rokoko üslûplarının etkisiyle Türk Rokokosu diye adlandırılan bir tarz ortaya çıkmıştır. Ağırlıklı olarak bitkisel motiflerin kullanıldığı bu süslemelerde rûmî bile bitkisel motif gibi yorumlanmıştır. 18. yüzyılın en önemli sanatkarı Ali Üsküdârî'dir.

18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyılda barok ve rokoko tarzı kitap süslemeleri ve levharın en güzel örneklerini görebiliriz. Mekke ve Medine şehirleri, Kâbe ve Hz. Muhammed' in kabrinin tasvirlerine de raslanır. 19. yüzyılın önemli müzehhibi Osman Yumnî Efendi, Ahmet Ataullah ve öğrencisi Hüseyin Hüsnü Efendi'dir. Dönemin sonlarına doğru rokoko üslûbuyla beraber klâsik teshiplenmiş eserler yapılmıştır.

Cumhuriyet dönemi çalışmalarında klâsik sanatlar devam ettirilmeye çalışılmış bunun yanında batı sanatı da eserlere uyarlanmaya çalışılmıştır. Sanat eğitimi için 1914'te açılan Medreset'ül Hattâin adlı okul açılmıştır. Cumhuriyetin ilânından sonra 1936 senesinde Şark Tezyîni Sanatlar Mektebi adı altında Güzel Sanatlar Okulu'na bağlanır, sonra da "Türk Tezyîni Sanatlar Bölümü" adı altında faaliyetlerini devam ettirir.

---

¹² Faruk Taşkale, “20. Yüzyıl Tezhip Sanatı”, **Hat ve Tezhip Sanatı**, Edit. Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 417.

Kadrosunda Kâmil Akdik, İsmail Hakkı Altunbezer, Necmeddin Okyay, Süheyl Ünver, Hüseyin Yıldız gibi hocalar vardır. Eski yazı ve eserlere önem vermeyen batı tarzı sanatı benimseyen yöneticilerle zor şartlarda ders vermeye çalışmışlardır. 1945 yılında bölüme Feyzullah Dayıgil, Muhsin Demironat ve Rikkat Kunt katılmıştır. 1960'ta değerli hocaların bölümden ayrılmasıyla bölüm kapanmıştır. Klâsik sanatlar eğitimi akademi dışına kaymıştır. Süheyl Ünver Topkapı Sarayı'nda dersler vermiş, yaptığı çalışmalar ve eserlerle sanatımıza önemli katkılarda bulunmuştur. 1976'da üniversitede Geleneksel Türk Sanatları kürsüsü açılmıştır ve çalışmalar gelişerek günümüze dek sürmüştür.

2. 3. Uygulama Alanları

Kur'an-ı Kerîm'ler başta olmak üzere el yazması dinî, ilmî edebî eserler, külliyâtlar, divanlar, fermanlar, tuğralar, murakkalar, kitap kapları, minyâtürler tezhip sanatının uygulama alanlarıdır.

“Tezhip sanatında el yazması eserlerin içeriği önemlidir. Genellikle başlangıçta zahriye sayfası vardır, serlevha ve metin kısmı bunu takip eder. Zahriye, serlevha, ünvan sayfası, sûre başı, bahir başı, hâtîme bölümleri, hüsn-i hat levhalarının murakkaların durak, koltuk, satır arası, iç ve dış pervaz bezeme kısımları, yazının içinde veya dışında kalan zemin boşlukları, kitap kabı tezyînatları, minyâtürlerin ayrıntılarındaki zeminler tezhip sanatının farklı teknikleriyle yapılmışlardır”¹³.

Kur'an-ı Kerîm'ler tarih boyunca en çok ve en güzel şekilde süslenen eserler olmuştur. İlk Kur'an'larda hiç bir işaret ve bezeme yoktur. Zamanla sûre adları, cüz, hizip, aşır ve vakıf gülleri ve ayet aralarındaki noktalar tezhiplenmeye başlamıştır.

Yazmalarda süslenen bölümler arasında, giriş bölümü olan dibâce, hâşiye, koltuk, gül, cedvel, satır araları yani beynessutur, bordür, köşebent ve noktalar da vardır.

¹³ Gülnur Duran, “Tezhip Sanatının Kullanım Alanları”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, c. 41. , s. 63

Zahriye sayfası yazma eserlerde metinden önceki kısımdır. Başlığın bulunduğu yerin arkası ya da iç kapak diye de ifade edilebilir. Bu sayfalar boş bırakıldığı gibi genellikle tezhiplenmiştir. Tek çalışıldığı gibi çift sayfa şeklinde tezyîn de edilmiş olabilirler.

Serlevha zahriye sayfasının arkasından gelir. Metin kısmının başladığı ilk sayfadır. Sadece başlık tezhibi şeklinde olabildiği gibi bazen de bütün metni içine alır. Tek ya da karşılıklı düzenlenmiştir. Karşılıklı olan sayfalarda genellikle birbirinin aynı kompozisyonlar kullanılmıştır. Tezhipli alanın dışına tığ ya da halkâr yapılmıştır.

Mukaddime ya da dibâce giriş kısmıdır. Eserin ve yazarın adı, tarihi, yazılma sebebi yer alır.

Yazma eserlerde yazı araları da tezhiplenebilir buna beynessutur denir. Sadece altınlanıp bırakıldığı gibi ince tezyînatların yapıldığı yerler de vardır. Selçuklu dönemi eserlerinde sıklıkla rastlanır. Dendanlarla çevrilen satırlar yazıyla bir bütünlük oluşturmaktadır.

Eski eserlerde serlevhalardaki metin içlerinde yer alan bölümlerin başlıkları da süslenen yerler arasındadır. Sûre, bölüm, fasıl, söz ve şiir başları tezhiplenmiştir.

Hâtime sayfası el yazmalarının son sayfasıdır, dualar, hattat ve müzehhip adları yer alabilir. Bu kısma hattatın adını koyması nedeniyle ketebe sayfası da denmektedir.

Yazının her iki tarafındaki kutu şeklindeki bölümlere koltuk denir. Genel tasarımla bütünleşmiş şekilde tasarlanan koltuk tezyînatları genelde simetrik olarak yerleştirilmişlerdir.

Bütün sayfa süslemelerinde yazı ile tezhipli kısımlar arasında cedveller, altın veya renk ile çekilmiş kuzular vardır. Metin kısmını çerçeveleyen ve farklı bölümleri vurgulayan çizgilere cedvel denmektedir. Eserlerin bütün sayfalarında cedvelleri görmek mümkündür. İnce ya da kalın, renkli veya altınla yapılmış çeşitleri vardır. Bu işi yapanlara eskiden cedvelkeş denirdi.

Kur'an-ı Kerim'lerde sûre başları ve özel işaretleri göstermek için süslemeler kullanılmıştır ve bunlara gül denir. Gül çiçeğini andıran, yuvarlak tarzda süslemelerdir. Yazma eserlerde de yazının önemli kısımları için sayfa kenarlarında güllere rastlanır. Kur'an'larda buldukları yere göre adlandırılırlar. Cüz başlarında cüz gülleri, her beş sayfada hizip gülleri, secde ayetleri için secde gülleri, sûre başlarında sûre gülleri bulunur.

Durak adı verilen süslemeler her cümlelin sonunu gösteren işaretlerdir. Geometrik formda ya da çiçek motifi şeklinde olabilirler. Mücevher olarak adlandırılan duraklar düzgün geometrik şekildedir, altı köşeliyse şeshâne, üç yapraklı ise seberk, beş yapraklı ise pençberk denir.

2. 4. Kullanılan Motifler

“Türk sanatında kullanılan motifler tüm İslâm dünyasında ortak kullanılmıştır. Bu sebeple bir çok toplumun katkısıyla gelişerek inanılmaz bir zenginlik, çeşitlilik ve iç içe geçmişlik arz eder”¹⁴.

Bitkisel motifler, rûmîler ve geometrik motifler temel grubu oluşturur. Münhani, bulut, tığ, Barok-Rokoko tarzı motifler, hayvan figürleri, Çintemani, geçme ve zencerekler de diğerleridir.

Bitkisel motifler yapraklar, çiçekler, ağaçlar ve meyveler olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır.

Kitap tezyinanatının ilk dönemlerinde motifler stilize edilerek, daha sonraları ise doğadaki tabii hallerine bağlı kalarak dizayn edilmişlerdir. Zamana ve farklı kültürlerle bağlı olarak motifler de değişmiş, zengin bir çeşitliliğe kavuşmuştur. Her yüzyılda kullanılanlar benzerlik gösterdiği gibi dönem dönem yeni motif ve farklı üslûplarla bu dağarcık büyümüştür.

---

¹⁴ Prof.Dr. İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci, **Türk Sanatında Tezhip**, y.y. , İstanbul 2007, s. 59

Hayvan motifleri iki başlık altında toplanmıştır. İlk grupta hayâl ürünü efsânevî hayvanlar Ejder, Zümrüd-ü Anka veya Simurg yer alır. İkinci grupta ise tabiat kaynaklı üslûplaştırılmış hayvanlar vardır. Bunlar arasında kartal, güvercin gibi kuşlar, aslan, kaplan, kurt, boğa, at, geyik, tavşan, keçi gibi hayvanlar vardır.

“Rûmî Türkler’in zengin kültür hazinesinden eserlerine yansıtıkları ve bakıldığında ilk göze çarpan hayvan figürüdür. Orta Asya bozkırlarında yaşayan Türkler için hayvan çok önemliydi. Güçlü ve vahşi bir çok hayvan kahramanlık, kuvvet, bereket, mertlik, bağlılık gibi değerlerin sembolü sayılıyorlardı ve bu yönleriyle de sanatkârlara ilham kaynağı olmuşlardır”¹⁵.

Hayvan motiflerinin stilizasyonu ile oluşan rûmîler tezhip sanatımızda önemli bir yere sahiptir. İlk yaygın kullanımı Selçuklular zamanında olmuştur. Kendine özgü bir üslûbu olan rûmî sanatçıya sınırsız kompozisyon imkânı sağlar. Formlarına göre düz ve kanatlı diye ayrılır. Çizilişine göre dilimli, dendânlı, işlemeli, sarılma ve hurdelenmiş rûmî isimleri alırlırlar. Desen içinde aldığı vazîfelere göre ise ayırma rûmî, tepelik, ortabağ, şeklinde adlandırılırlar.

Münhani kelime manâsı eğri demektir. Selçuklu yazmalarının tezhibinde önemli bir yere sahiptir. 13 ve 14. yüzyıllarda rûmî motifleriyle beraber kullanılmıştır. Beylikler devri Kur’an-ı Kerîm’lerinde de güzel örnekleri mevcuttur. Bir münhani motifini çizerken, bitiş çizgisinin başlangıç çizgisine birleşecek biçimde çizilmesi önemlidir. Deseni meydana getiren münhânilerin büyüklükleri de aynı olmalıdır.

Geometrik motifler en eski süsleme unsurlarından olan geometrik motifler her kültürde kullanılmışlardır. Kare, dikdörtgen, üçgen, daire, poligon, baklava, altıgen ve yıldız gibi formların birleşmesinden oluşmuşlardır. En yaygın kullanımı Anadolu Selçukluları zamanındadır. Sekiz kollu yıldız ve gamalı haçlar kullanılmıştır. Geometrik kompozisyonların bazıları bitkisel ve rûmî gibi motifler için çerçeve görevi görür.

¹⁵ İnci Birol, Çiçek Derman, **a.g.e.** , s. 179

Çintemani motifinin en erken örneklerine Mantıku't-tayr isimli minyâtürlerden oluşan eserin sayfa kenarlarında rastlanmıştır. Biri üstte ikisi altta olmak üzere üç tane benek ile yan yana uzanan iki dalgalı çizgiden oluşmuştur. Sanatımıza Yavuz Sultan Selim zamanında Doğu'dan getirdiği sanatçılarla girdiği düşünülmektedir. Orta Asya kökenli bu motif Osmanlı klâsik tezhibinde yoğun olarak kullanılmıştır.

Bulut motifi tabiattaki bulutların stilize edilmesiyle oluşmuştur. Çin sanatındaki figürler esin kaynağı olarak görülmüştür. Timur döneminde Herat ekolünde en çok kullanılan süsleme unsurlarındandır. Çin bulutu da denilen motifin mitolojik varlıklardan sayılan ejderlerin, simurgların burunlarından çıkan buhar veya ateşin dumanı olabileceği de rivayetler arasındadır. Çizim özelliklerine göre serbest ve yağma olarak ayrılır. Kompozisyondaki durumuna göre ise nokta, ayırma, ortabağ, tepelik ve hurde bulut olarak adlandırılırlar.

Barok-Rokoko motifler 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa sanatının tezyînatımıza yansımalarıyla oluşan motiflerdir. Büyük çoğunluğunu bitkisel süslemenin oluşturduğu kıvrımlı desenlerde vazolar, saksılar, fiyonklar yer alır. Bu tarz motiflerde altınla birlikte çok çeşitli ve parlak renkler kullanılmıştır.

Kitap sanatlarında önemli bir yere sahip olan tığ, yardımcı eleman olarak tezyîndeki yerini almıştır. Tezhibin bittiği yerden başlayıp dış hatlara uzanan motifler sayfadaki boşlukları doldurmaları açısından önem arz ederler. Farklı kültürlere göre değişmekle birlikte her zaman uçlara doğru sivri bir şekilde sona ermektedirler. Çizgi, nokta ve kıvrımlar, rûmî, bulut, çiçek motifleri, hayvan figürlerine benzeyen şekillerden oluşabilirler.

Süsleme sanatlarında ana kompozisyonlar cedvel şeklinde süsleme unsurlarına bölünür. Geçme ya da zencerekler geometrik ya da bitkisel tarzda bordürlerdir ve süreklilik gösteren uzunlamasına sınır belirleyen düzenlemelerdir. İki kırık doğrunun birbirini kesmesiyle oluşurlar. İki kideden fazla çizgi yardımıyla daha karmaşık geçmeler meydana gelir. Noktalama usûlüyle yapılırlar. Çok fazla sayıda kompozisyon olanakları mevcuttur. En güzel örnekleri Anadolu Selçuklular zamanında görülmüştür.

3. TEZHİP SANATINDA KULLANILAN BİTKİSEL MOTİF GRUPLARI

Tezyînde çok kullanılan ve zengin çeşitliliğe sahip olan bitkisel motifler kaynaklarını tabiattaki çiçeklerden alırlar. Türkler göçebe yaşam tarzını bırakıp yerleşik hayata geçtiklerinde motifleri de değişmiş ve bitkisel unsurların ağırlıkta olduğu bir tarz ortaya çıkmıştır.

Selçuklular döneminde tezyînde rûmî ve geometrik motifler kullanılmışken, Osmanlı döneminde bitkisel olanlar ön plandadır. Türk sanatında kullanılan motifler genellikle stilize edilmişlerdir. Sanatçılar çiçekleri gördükleri biçimde değil hayal dünyaları ve sanatsal birikimleriyle yoğurarak soyutlamışlardır. Figüratif öğelerden kaçınmışlar bitkisel kompozisyonlarla sanatlarını ortaya koymuşlardır.

3. 1. Yapraklar

Bitkilerin bir parçası olan yapraklar tabiattaki örneklerine benzeyen sade görünümlü motiflerdir. Çoğunlukla altınla boyanırlar. Tek yaprak formu bitkisel süslemenin temellerinden sayılır. Tezhipte genelde çok küçük ve basit formdaki yapraklar halkâr tekniğinde daha detaylı çizilip renklendirilmiştir. Sazyolu tarzında ise çok iri formlu, karmaşık, dişli ve bazılarının içleri desenlidir ayrıca damarlar kalın çizilerek vurgulanmıştır. Geometrik üslûbun etkisindeki Selçuklu sanatında gelişmemiş olan yaprak ve hatâyîler, Osmanlı döneminde önem kazanmış, 16. yy.'da en mükemmel şeklini bularak altın dönemini yaşamıştır. Kara Memi tarafından doğadaki hallerine benzer tarzda çizildikleri görülür. 18. yüzyılda şükûfe tarzında yapraklar doğal görünümleriyle karşımıza çıkarlar.

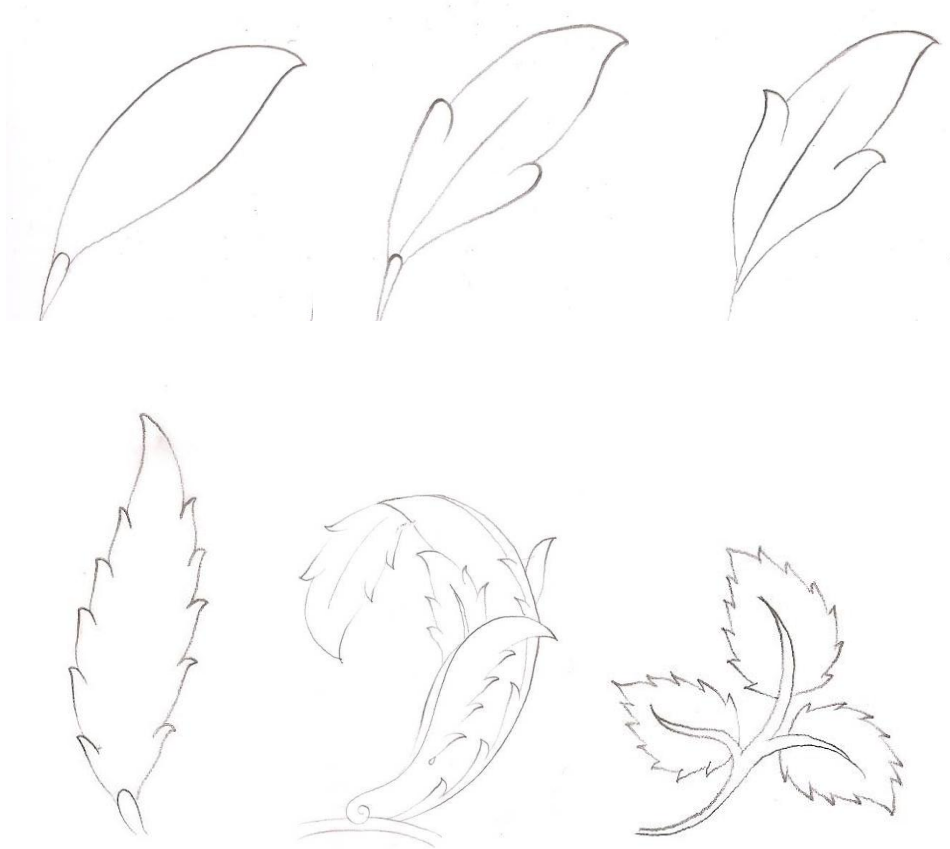
Yapraklar hatâyî grubundaki penç, gonca gibi motiflerden meydana gelen desen içinde önemli yeri olan temel motiflerdendir. Tezhip yapılan alanlarda genelde çok küçük ve sade kullanılırken halkâr tarzında iri ve detaylı çizilirler.

16. yüzyılda klâsik tarzın dışında yeni bir akım getiren Şah Kulu'nun Saz Yolu üslûbunda çizdiği yapraklar tezhip sanatımıza damga vurmuşlardır. Büyük, sivri dişli, hareketli adeta dans eden yaprakları Saz Yolu'nun en karakteristik motifleridirler.

16. yüzyılda Kara Memi tarafından yapılan örneklerde tabiattaki formlarına uygun oldukları görülür. Her çiçeğin kendine has yaprağı nasılsa öyle resmedilmiştir.

18. yüzyılda doğal görünüşleriyle süslemedeki yerlerini alırlar. Rokoko tarzında ise defne, meşe, zeytin, maydonoz gibi yeni ve farklı yapraklar uygulanmıştır.

Yaprak çeşitleri küçük ve sade yapraklar, parçalı ve dilimli yapraklar, ikiye katlanmış yapraklar, iri dişli yapraklar ve kıvrımlı yapraklar şeklinde adlandırılabilir.

Çizim 1. Çeşitli Yaprak Örnekleri

3. 2. Çiçekler

Tezhip sanatında kullanılan motifler arasında en fazla çeşide sahip motiflerdir. Yüzyıllara ve kullanılan tekniğe göre değişiklikler göstermişlerdir. Stilize edilmiş, yarı stilize edilmiş ve natüralist çiçekler şeklinde bölümlere ayrılırlar.

3. 2. 1. Stilize Çiçekler

Stilize motifler gerçek şeklini kaybetmemiş yalnızca daha basit biçimde çizilmişlerdir. Kitap sanatlarımızda en erken örneklerini Uygur Türkleri zamanındaki el yazması eserlerde görmek mümkündür.

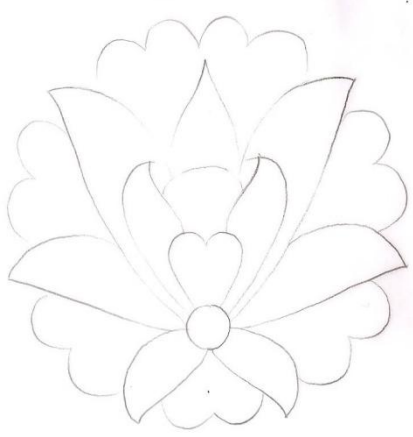
3. 2. 1. 1. Hatâyî

Süsleme sanatlarımızın en önemli motiflerindedir. İsminden de anlaşılacağı gibi, menşei itibariyle "Hatâ", "Hatay", "Hı-tay", "Huten" isimleriyle de anılan bu motifin kökeni Çin Türkistanı'na bağlanır.

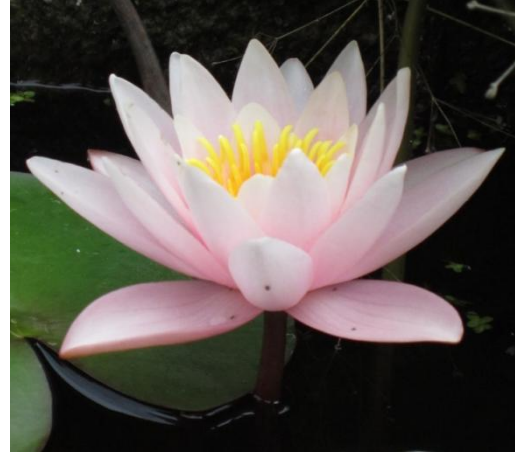
Sanata karşı ilgisi olan Baysungur Mîrzâ, on yılı aşkın bir süre Herat'taki sarayında kurduğu sanat atölyesinde eşsiz eserler hazırlatarak, Batı Türkistan kültürünün kitap sanatlarını yüksek bir olgunluğa erdirmişti. Hem hattat hem de müzehhip olan Baysungur Mîrzâ, Gıyâseddin isminde bir sanatkârı, yeni motifler bulması için Çin Türkistanı'na gönderir. Oradan getirilen bu motife hatâyî ismi verilir. Orta Asya'dan İran yoluyla Anadolu'ya ulaşan motifin en yaygın kullanımı Osmanlılar devrinde olmuştur.

Hatâyî motifinin kaynağının nilüfer çiçeği olduğuna dair rivayetler vardır. İris, zambak gibi çiçeklerle de benzer özellikler gösterenlerine rastlanmıştır.

Çizim 3. Hatâyî Motifi

F. 5. *Nymphaeae*-Nilüfer (HNÖ İÜBB 2013)

Çizim 2.Hatâyî Motifi

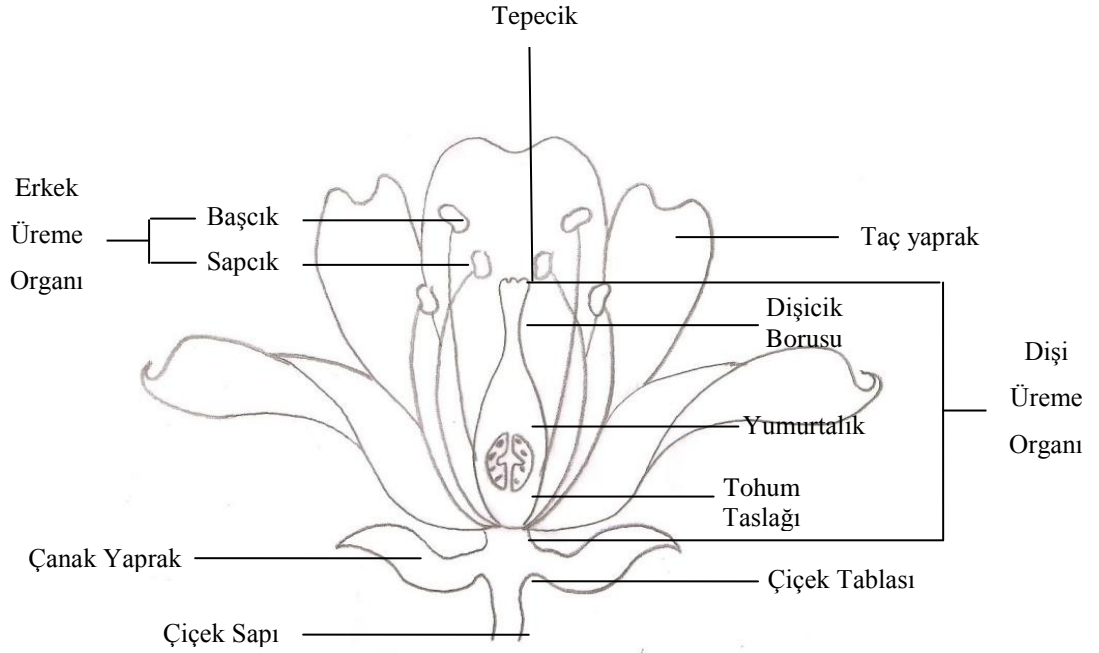
F. 6. *Iris*-Süsen (meaningofflower.com)

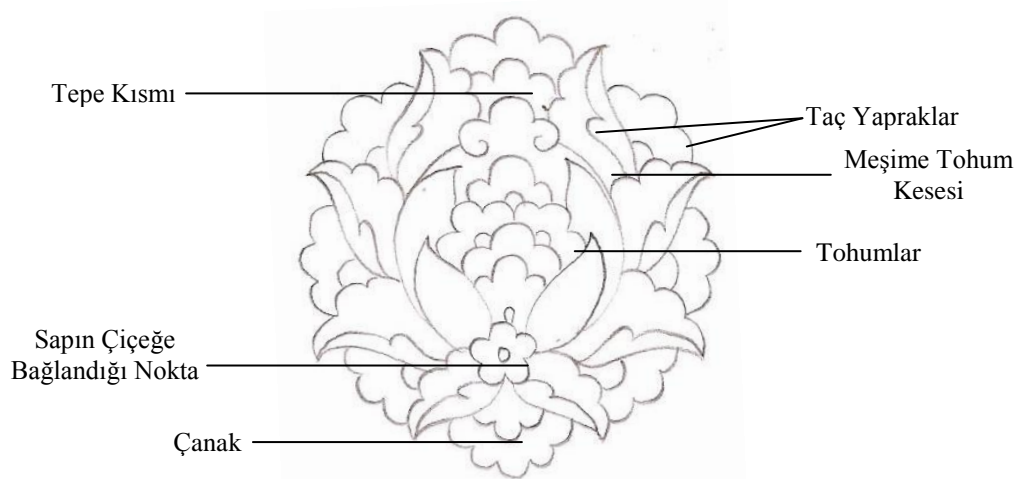
Çizim 4. Hatâyî Motifi

F. 7. *Nymphaeae*-Nilüfer
(flowermounds.blogspot.com/2012)

Çizim 5. Çiçeğin Yapısı

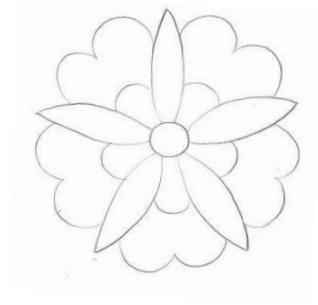

Çizim 6. Hatâyî Motifinin Bölümleri

3. 2. 1. 2. Penç

Hatayi grubundan penç ismiyle bilinen motifler bitki kaynaklı olup, bazı çiçeklerin kuşbakışı görüntüsünün stilize edilerek çizilmesiyle elde edilmiştir. Penç kelime anlamı olarak Farsça beş demektir. Yaprak sayısına göre bir yapraklı ise yek berk, iki yapraklı ise dü berk, üç yapraklı ise se berk, dört yapraklı ise cihar berk, beş yapraklı ise penç berk, altı yapraklı ise şeş berk denilmiştir.

Genellikle en çok kullanılan beş yapraklı pençler olmuştur. Penç berk deyim hâline gelerek, bütün motifleri kendi ismi altında toplamıştır. Daha sonraları bu da kısaltmaya uğramış, berk kelimesi atılmış ve bu motiflere sadece penç denilmiştir.

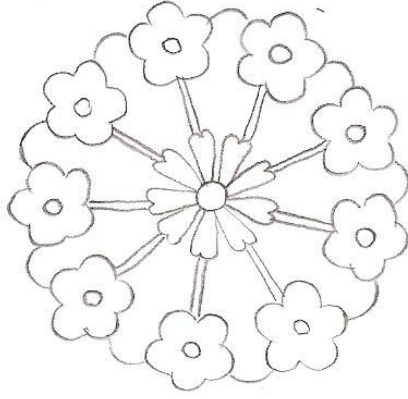
Çizim 7. Penç Örnekleri

Çizim 8. Penç Motifi

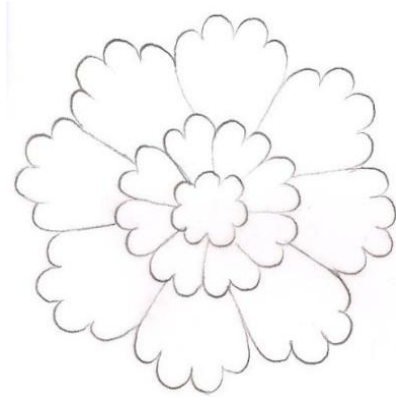
F. 8. *Adenium boehmianum*
(adenium.tucsoncactus.org/2013)

Çizim 9. Peuç Motifi

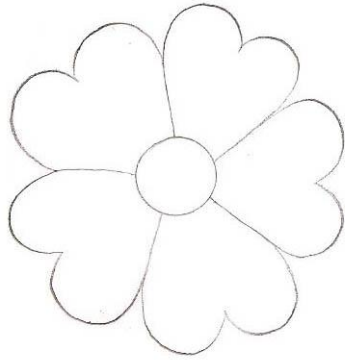
F. 9. *Lantana camara*-Ağaç Minesi
(HNÖ İÜBB 2013)

Çizim 10. Peuç Motifi

F. 10. *Calendula*-Ayn-ı Sâfa
(HNÖ ZBTBB 2013)

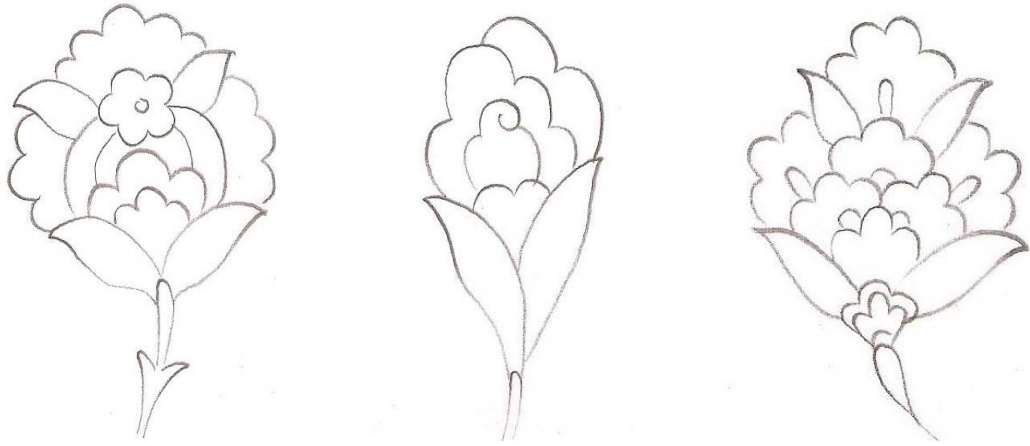
Çizim 11. Peuç Motifi

F. 11. *Potentilla* (KÇ 2010)

3. 2. 1. 3. Goncagül

Goncagül açmamış çiçek mânâsını ifade eder. Tam açılmamış bir çiçeğin boyuna kesitinin veya yan görünüşünün stilize edilmiş şeklidir. En basit goncagülde bile taç ve çanak yaprakları belirlidir. Meşime ve tohumlar ya hiç görülmez veya kısmen görülebilir. Goncagül motifi hatâyînin ilk adımları gibidir.

Çizim 12. Goncagül Örnekleri

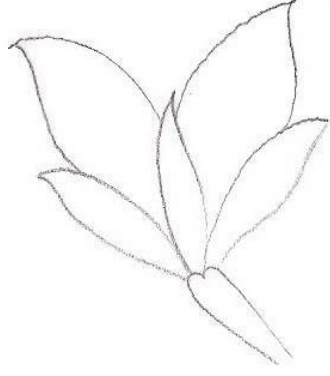

Çizim 13. Gonca Motifi

F. 12. *Rosa cinensis*-Japon Gülü
(www.redbubble.com/2013)

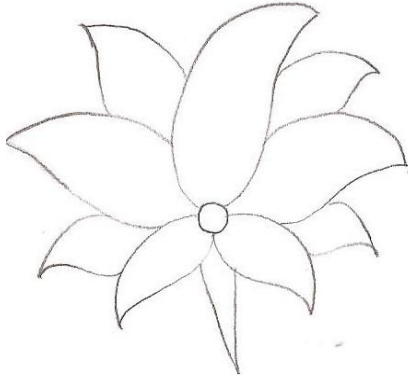

Çizim 14. Gonca Motifi

F. 13. *Lysimachia punctata* (KÇ 2010)

Çizim 15. Gonca Motifi

F. 14. *Lilium-Zambak* (davesgarden.com/2013)

Çizim 16. Gonca Motifi

F. 15. *Gossypium-Pamuk* (ipm.ncsu.edu/2013)

3. 2. 2. Yarı Stilize Çiçekler ve Kara Memi

“Tabiattaki çeşitlerini belli edecek şekilde stilize edilmiş çiçeklerdir. 15. yüzyılın sonlarından itibaren mushafların sûrebaşı tezhiplerinde, ufak çiçekli ot kümeleri şeklinde görülen yarı stilize çiçekler, yerlerini onaltıncı yüzyılın ilk yarısından sonra bahçe çiçekleriyle yapılan yeni bir süsleme üslûbuna bırakır”¹⁶.

Yarı stilize çiçekler genellikle bahar dalları, lâle, karanfil, haşhaş, gül, sümbül, haseki küpesi, menekşe, nergis gibi bahçe çiçekleridir. Tezhip sanatımıza Kara Memi ile girmişlerdir. 16. yüzyıl eserlerinde birçok bahçe çiçeği bulmak mümkündür. Muhibbî Divanı’nda bunların en güzel örneklerine yer verilmiştir.

Kara Mehmet Efendi üstün yetenekleri ile diğer müzehhipler arasından sıyrılıp zirveye çıkmıştır. Nakkaş Kara Memi hakkında bilgilerimiz oldukça azdır. Sanatçının adına ilk kez 1545 tarihli Ehl-i Hiref teşkilâtının maaş defterinde rastlanır. Kara Memi veya Mehmet Siyah adlarıyla bahsedilen Kara Mehmed Çelebi tarzıyla günümüz eserlerine de ilham kaynağı olmuştur. Sanatçı 1556-57 yıllarında nakkaşbaşısıdır.

Kara Memi’nin ilk çalışmalarından olan, Şehzade Mehmed için hazırladığı Hadis-i Erbain adlı bir kitaptır. Eserde adı yoktur, ancak cildin iç kapaklarında görülen kompozisyonlar imzası gibidir. Klâsik tarzda tezhiplenmiş Hattat Abdullah Sayrafi tarafından yazılmış olan Kur’an’da da müzehhibin adı görülmüştür. 1554-55 yıllarında Kara Mehmet Çelebi tarafından tezhiplendiği yazmaktadır. Eserlerinden bir diğeri ise 1546 tarihli Ahmet Karahisari tarafından yazılmış olan Kur’ân-ı Kerîm’dir. Süleymannâme adlı kitapta da sanatçının motiflerine rastlanmıştır.

“Kara Memi’ye Türk tezhip ve süsleme sanatlarında özel bir yer kazandıran yeni bezeme motifleri, gözleme dayanan çiçeklerdir. Tabiattaki doğal halleriyle yansıttığı çiçek motifleri tarzının en güzel örnekleridir”¹⁷.

¹⁶ İ. Birol, Ç. Derman, **Türk Tezyîni Sanatlarında Motifler**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2005 s. 113

¹⁷ Süheyl Ünver, **Müzehhip Kara Memi**, y.y. , İstanbul 1983, s. 3

Sanatkârın imzalı tek eseri, 1565-1566 tarihli Divân-ı Muhibbî (İ.Ü. Ktp. T. 5467) nüshasıdır. Zahriye ve serlevhasında Kara Memi'nin bahar dalları, dönemin bahçe çiçekleri ve rûmî çeşitleri, klâsik tezhipleri Süleymannâme ve Karahisarî Kur'ân'nının benzeridir. Eser başlıklar, halkârlar ve satır arlarına yerleştirilen çiçek tasvirleriyle eşsiz özelliktedir. Lâle, karanfil, gül, menekşe, sümbül, selvi, çiçek açmış meyve ağaçları, nergis gibi çiçeklerle, rûmî, stilize çiçekli kıvrımlı dallar ve Çin bulutu gibi devrin tüm motiflerini bu eserde de bulmak mümkündür¹⁸.

R. 22. Muhibbî Divanı

(SK BB 12968)

Çizim 17. Kara Memi Desenlerinden Örnekler

¹⁸ Atilla Yusuf Turgut, "18. YY. Tezhip Sanatında Naturalist Üslûpta Çiçekler", Mimar Sinan Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003, s. 11

3. 2. 3. Natüralist Çiçekler ve Ünlü Çiçek Ressamları

“**Naturalist**: Genel olarak her tür sanatta ve çağda, özellikle resim ve heykelde betimlenen gerçekliği doğaya sadâkatle yansıtmayı amaçlayan sanatsal anlayışları, bu anlayışla çalışan sanatçıları ve bu doğrultuda üretilmiş yapıtları niteler.

Naturalizm: Sanat yapıtında doğal gerçekliği hiç bir değişime uğratmadan üslûplaştırıp, ölküselleştirmeden betimlemeyi amaçlayan anlayış”¹⁹.

Naturalist Latice kökenli bir kelimedir. Aslı naturadır ve Fransızca’ya nature olarak geçmiştir. Kelime 1890’lı yıllarda Türkçemiz’e Fransızca’daki şekliyle nature olarak girmiştir. Natura kelime köküne -l ilave edilerek sıfat yapılmış, sonra -ist eki ile tekrar sıfat yapılmıştır.

Naturalist natüralizm akımını benimseyen olarak tanımlanabilir. En geniş anlamıyla natüralizm ya da doğalcılık felsefe sanat ve edebiyatta tabii dünyayı temel alan, her şeyi tabiatta var olduğu gibi tasvir ve taklit etmeyi amaç edinen çeşitli akımlara verilen ortak isimdir. Naturalist ise bu akımların takipçilerine verilen addır. Sanat ve edebiyatta natüralizm ise tabiatı detaylarıyla ve olduğu gibi tasvir etmeyi öngören akımların genel adıdır.

Tezhip sanatındaki öğeler kaynaklarını tabiaattan alırlar. Bitkisel motifleri stilize, yarı stilize ve natüralist olarak ayırdığımızda hepsini bitkisel motif kategorisine koyabiliriz. Zira kaynakları doğadaki bitkilerdir. Stilize olanlar asılları korunarak basitleştirilmiş ve tabiattaki halinden farklı bir görünüme getirilmiştir. Yarı stilize edilmiş örnekler natüralist üslûba yakın bir tarzda görülürler. Natüralist olanlar ise tabii kökenine bağlı kalınarak yapılan stilize edilmemiş bitkisel motifleri içine almaktadır.

Natüralist çiçekler Osmanlı sanatında ilk kez 17. yüzyılda Barok ve Rokoko üslûbunda görülür. 18. yüzyılda batının etkisiyle farklı süsleme tarzları sanatımıza girmiş ve Türk Rokokosu adı verilen bir üslûp oluşmuştur.

¹⁹Metin Sözen, Uğur Tanyeli, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986, s. 171.

“Tezhipte klâsik motiflerle yapılan kompozisyonların yanında yeni bir anlayışla çizilmiş gölgelendirilmelerle üçüncü boyut verilmeye çalışılmış çiçek demetleri görülür”²⁰.

Çiçek ressamlığı özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda çok kullanılmış bir süsleme tarzıdır. Şükûfe tarzı olarak adlandırılmışlar ve vazolu, vazosuz buketler, rozetler, demetler, tek çiçeklerle çok renkli halleri ile doğal görünümüne benzer yapılmışlardır. 18. yüzyılda Ali Üskûdarî çiçek ressamlarının öncülerinden olmuştur.

Çiçekçiliğe önem verilen 17 ve 18. yüzyıllarda farklı türlerin yetiştirilmesi ve bunların kayıt altına alınmak istemesiyle de çiçek ressamlığı gündeme gelmiştir. Yetiştirilen çiçekler albüm şeklinde kitaplardaki yerlerini almışlardır. Asalet, zerâfet, güzellik, yeniden doğuş, umut gibi anlamları olan çiçekler yalnızca bahçelerde kalmayıp, çiçek ressamları sayesinde ölümsüzlük kazanmışlardır. Yaşadıkları dönemin bir çok çiçeğini de günümüze kadar taşımayı başarmışlardır.

Ali Üskûdarî, Abdullah Buhârî, Çâkerî, Şeyhî, Ahmet Ataullah, Esseyit Mehmed, Hüseyin Hüsnü ve Salih Efendi gibi çiçek ressamları güzel eserlere imza atmışlardır.

“18. yüzyılın en ünlü çiçek ressamlarından biri olan Ali Üskûdarî’nin yaşadığı dönemin sanat anlayışını yansıttığı motifler arasında bulunan tabîî üslûpta ve yarı üslûplaştırılmış çiçekler, eserlerinde önemli bir yer tutar. Gül, lâle, karanfil, sümbül, menekşe, hazeran, nergis zambak, düğün çiçeği, sıklamen, ayn-ı safâ, çiğdem, leylak, anemon, safran, erguvan, peygamber çiçeği, haseki küpesi, açelya Ali Üskûdarî’nin resmettiği çiçekler arasındadır”²¹.

Ali Üskûdarî, kendine has tarzda eserler yapmış, yeni bir ekol oluşturmuştur. Avrupa bezeme unsurlarının yanı sıra klâsik tezhip sanatının da temsilcisi olmuştur. Adından da anlaşıldığı gibi Üskûdarlı’dır.

²⁰ Gülnihal Küpeli, “15. YY. İle 20. YY. Arasında Türk Tezhip Sanatında Gül Motifi”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 171.

²¹ Gülnur Duran, **Ali Üskûdarî**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2008, s. 29.

Kaynaklarda, onun özellikle devrin ünlü hattatı Yedikuleli Seyyid Abdullah'ın yazdığı Kur'an'ları tezhiplenmek şerefine eriştiği yazmaktadır. Sultan III. Ahmed döneminden III. Mustafa'nın padişahlık yılları arasındaki zaman diliminde çalıştığı, imzalı ve tarihli eserlerinden anlaşılır.

Ali Üsküdârî tezhip ve halkârlarında klâsik tezhip ve saz üslûbunu sıkça kullanarak, yeni bir yorum getirmiştir. Özellikle, saz yolundaki başarısından ötürü, devrinin Şah Kulu'su olarak anılmıştır. Eserleri arasında otuz tane çiçek resmi içeren 1727 tarihli bir çiçek kitabı vardır. Mecmûa-i Gazeliyyât isimli bu eserde sayfaların bir yüzünde tek sap üzerinde bir çiçek, diğer yüzünde ise iki cins çiçekten yapılan demet bulunur. Aynı zamanda lâke ustası da olan sanatkârın birbirinden güzel eserleri mevcuttur. III. Ahmed'in yazdığı kıtaları içeren 1723-24 tarihli murakkanın lâke kabında da Ali Üsküdârî'nin ince bir işçilikle yaptığı tezhip ve halkâr bulunmaktadır.

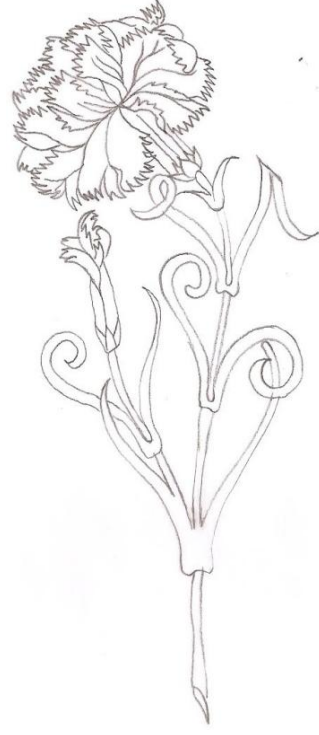
R. 23. Sümbül, Mecmûa-i Gazeliyyât
İÜK, T5650

Çizim 18. Ali Üsküdârî Sümbül

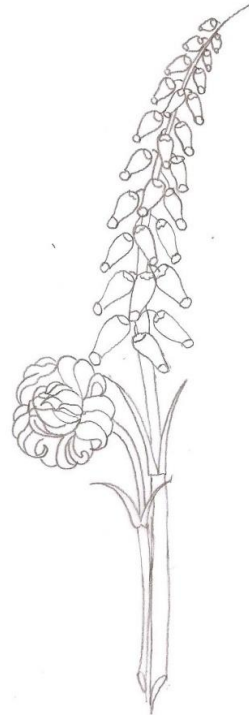
R. 24. Karanfil, Mecmûa-i Gazeliyyât
İÜK, T 5650

Çizim 19. Ali Üskûdarî Karanfil

R. 25. Sümbül, Mecmûa-i Gazeliyyât
İÜK, T5650

Çizim 20. Ali Üskûdarî Sümbül

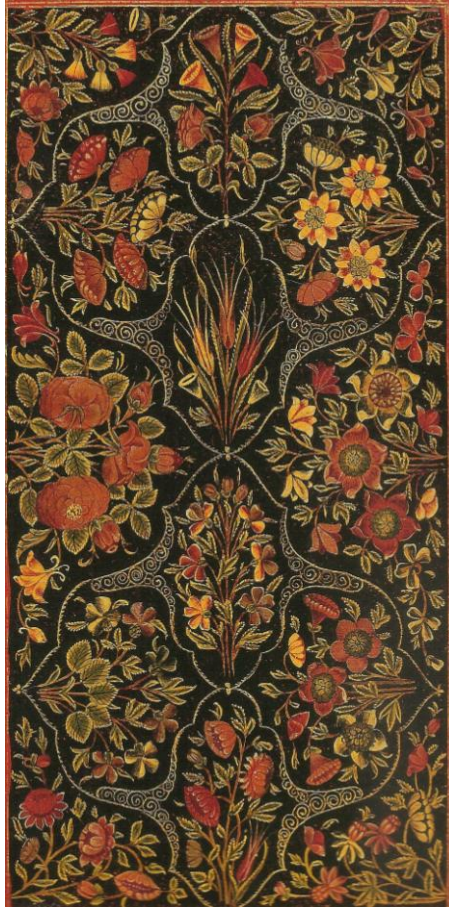
Abdullah Buhârî 18. yüzyılın önemli çiçek ressamlarından ve minyâtür sanatçısı olarak da ünlenmiştir. 1735 ile 1743 tarihlerinde birbirinden güzel eserler yapmıştır. Yapıtlarının çoğu Topkapı Sarayı Müzesi ve İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi'ndedir. Doğadaki duruşuna çok yakın resmettiği çiçeklerde adeta üçüncü boyutu yansıtmaya çabası vardır. Geleneksel minyâtür üslûbundan Batı tarzına geçiş döneminde yetişen son sanatçılar arasında yer alır. TSM Kütüphânesi'ndeki bir albümde bulunan ve sanatçının fırçasından çıkmış, ikisi imzalı, gül ve lâle minyâtürleri onun iyi bir doğa gözlemcisi olduğunu göstermektedir.

R. 26. Murakkada Güller, Abdullah Buhârî (Nurhan Atasoy, Has Bahçe, Milenyum Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 179)

“Çâkerî'nin 1669 yılında doğduğu sanılmaktadır ve 1747 yılında ölmüştür. Sanatçının eserleri arasında yer alan çiçekli lâkeden şiir mecmuası cildi daha sonraki tarihe ait olsa da tüm kapağı çeşitli çiçeklerle doldurması bakımından Şehzade Mehmed için yapılmış olan Kırk Hadis kitabının lâke cildindeki geleneğini devam ettirir ve Kanunî döneminde geliştirilen çiçek çizimlerini, yeni gelişmiş üslûbu içinde sunar”²².

Eserlerinde çiçekler yepyeni bir kompozisyonla bir araya getirilmiştir. Kara Memî'nin yolundan gitmiştir. Çiçeklerin gölgelenerek boyanışındaki üslûp farkı sanatçının tarzını ortaya koymaktadır.

R. 27. Çâkerî Cilt Tezyînatı, 1740 Tarihli
TSM EH No: 1470

²² Nurhan Atasoy, **Has Bahçe**, Milenyum Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 143.

3. 3. Ağaçlar ve Meyveler

Yapraklarda ve çiçeklerde olduğu gibi pek çok çeşitleri olan ağaç örneklerinin Türk süslemeciliğinde önemli bir yeri vardır. Stilize ve yarı stilize şekilde çizilmişlerdir. Bu ağaçlar arasında en çok kullanılanlar selvi, hurma, hayat ve meyve ağaçları, bahar dallarıdır.

“Hayat ağacı bir çok medeniyetin eski dönemlerden beri kullandığı ölümsüzlük simgesi bir motiftir. İslâm sanatında görülen hayat ağacına farklı anlamlar yüklenmiştir. Kur’an’da Hz. Muhammed’in Mirâç sırasında en üst sınırdan yer alan Sidret’ül-Müntehâ’ya yani mahlûkat aleminin son noktasına kadar yükseldiği anlatılmıştır. Peygamber’in ulaştığı sınırdan sonra Cennet’ül-me’vâ yer alır, kutsal ağaç Sidre’de insan bilgisi sona erer”²³.

Selvi ağacının farklı kavramları ifade ettiği bilinir. Bir merdiven vazifesi gördüğü ve ruhun Allah katına yükselişini de temsil ettiğini de inanılır. Ayrıca halk arasında ince ve uzun boylu sevgiliye benzetilir. Dik duruşu ile vahdeti, yani birliği temsil eder. Allah lâfzının ilk harfi olan Elif’e de benzetilen selvinin rüzgârda sallanırken “Hu” sesi çıkardığı söylenir. Ayrıca tasavvufta sabrın simgesidir. Geçmişte hayatla ölüm arasında bağ kurduğuna inanılan hayat ağacı motifinin yansımasıdır.

Türk süsleme sanatlarında sevilerek kullanılan nar motifi, şekil olarak dünyayı, içindeki taneler insanları, aralarındaki zarlar dünya üzerindeki insan gruplarının din, ırk ayrımına rağmen bir bütünü oluşturduklarını simgelemiştir. Nar, ebedî hayat, kudret sembolü ve cennet meyvesidir. Sayısız çekirdekleriyle bolluğu, bereketi ifade etmek için de kullanılan bir motif olmuştur²⁴.

Hurma ağacının yer ve gökyüzü arasında bir bağlantı noktası olduğu düşünülmüştür. Cennet’i, Hacc’ı ve Kâbe’yi hatırlattığı için de resmedilmiştir.

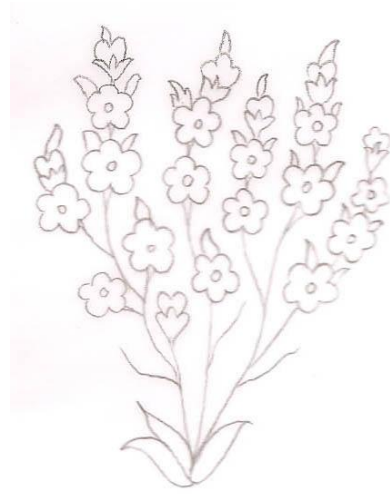
²³ İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci, **a.g.e.**, s. 80

²⁴ Mustafa Öztürk, “Konya ve Çevresinde Anadolu Selçuklu Dönemi Çinilerinde Kullanılan Bitkisel Motiflerin Dili ve Resim Eğitimi Açısından İncelenmesi”, Selçuk Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008, s. 33

Çiçek açmış meyve ağaçları kiraz, erik, badem, şeftali, elma ağaçlarının çiçeklenmiş dallarıdır. 16. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Kara Memi ile tezyînattaki yerini alan motifler, cilt kapaklarında da görülmüştür. Kışın kurumuş dalların baharla yeşermesi ve çiçek açması ahiret ve cennet inancının tasviri olarak düşünülmüştür.

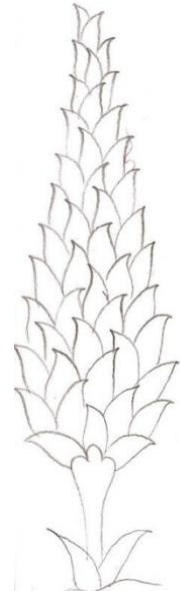
R. 28. Bahar Dalları Muhibbî Divanı

Çizim 21. Bahar Dalları

R. 29. Selvi Ağacı, Mühibbî Divanı

Çizim 22. Selvi Ağacı

4. TEZHİP SANATINDA KULLANILAN BİTKİSEL MOTİFLERİN KÖKENLERİ

Tezhip sanatımızın uzun ve köklü bir geçmişi vardır. Orta Asya'dan Anadolu'ya geçen sanatsal birikimin kitap süsleme sanatlarının gelişmesinde büyük katkısı olmuştur.

Orta Asya'da yaşayan toplumlar bilinen ilk dönemlerden itibaren göçebe yaşamışlar, zamanla diğer kültürlerin de etkisiyle yerleşik hayata geçmişlerdir. Türkler, Orta Asya'da buldukları bölgelerin coğrafi özelliklerine ve yaşayış tarzlarına bağlı olarak kendilerine özgü bir sanat tarzı geliştirmişlerdir.

Arkeolojik kazılardan elde edilen bulgular, kurganlardan çıkan parçalar ve çeşitli araştırmalar eski Türk sanatı hakkında bilgi edinmemizi sağlamıştır. Ana yurtlarındaki ve yerleştikleri diğer bölgelerdeki eserlerde benzer özelliklere rastlanmıştır.

Göçebe yaşamlarında doğa ayrılmaz bir parçasıydı ve natüralist motiflerle bunu sanatın her dalında gösteriyorlardı. Tabiatı ve onun her parçasını kutsal kabul etmişler sanatlarında da bu yönde ilerlemişlerdir. Kullandıkları bitkisel motifler genellikle çiçekler ve ağaçlar olmuştur. Yaşamlarındaki hemen her objede kullandıkları farklı süslemelerle diğer medeniyetlerin sanatlarına yön vermişlerdir.

Orta Asya'da önceleri Uygurlar'ın mabed duvarlarını süsleyen çiçekler sonraları el yazması eserlere intikal etmiş, oradan Anadolu'ya geçerek kitapların sayfalarını süsleyen motiflere dönüşmüşlerdir.

Geniş bir coğrafya içinde İslâm tarihi ile bütünleşmiş olan bu sanatı Türkler ve Osmanlılar ile sınırlandırmak yanlış olacaktır. Türk sanatı geçirdiği evrelerde diğer uygarlıklardan etkilenmiş ve onları da etkilemiştir

Aynı dönemlerde hüküm sürmüş bir çok devlet vardır ve aralarında sürekli sanatsal alış-veriş olmuştur. Bu nedenle her anlamda büyük bir birikime sahip olmuşlardır.

Tezhip sanatında kullanılan bitkisel motiflerin kökenlerinin Orta Asya, Çin, Hint sanatından gelen etkiler ile Roma, Bizans, İran kültürlerinin sentezlerine dayandığı söylenebilir.

İslâm dünyasında el yazması eserlere büyük önem verilmiştir. Kütüphaneler halka açık şekilde tanzim edilmiştir. Bunun yanında evlerde genelde bir Kur'an bulunmaktaydı ve el yazması eserler her zaman hürmet görmekteydi. Hat, tezhip, cilt ve resim sanatlarının birleşiminden ortaya çıkan çalışmalar büyük emeklerin ürünü olarak ortaya çıkmaktaydı

İlk dönemlerde Emevî ve Abbâsilerle ilerleyen kitap sanatları Selçuklu dönemi tezhipleriyle güzel bir noktaya ulaşmıştır. Memlûklü dönemi yazmalarında da dikkat çekici eserler görülmüştür. Endülüs ve Afrika'da farklı tarzlar gelişmiştir. Timurlu eserleri ayrı bir ekol olarak karşımıza çıkar. Osmanlı'da ise en parlak dönemine ulaşmıştır. Farklı medeniyetlerin aynı yüzyıllarda bir arada bulunmaları, birbirlerini sürekli etkilemeleri ve İslâm kültüründe birleşmelerinden dolayı kullanılan bitkisel motifler benzerlik göstermiştir. Kaynağını tabiattaki çiçeklerden alan bu motifler doğayı hayatlarının bir parçası olarak gören toplumlar için vazgeçilmez süsleme unsurları olmuşlardır.

Çiçek kitap sanatlarının da vazgeçilmezlerinden biridir ve Osmanlı kültüründe de özel bir yeri vardır. Sanatkârlar insan ve hayvan figürleri yerine sınırsız renk ve güzellikteki çiçekleri kullanarak eserler oluşturmuşlardır. Tezhip sanatımızda önceleri stilize ederek kullanılan bitkisel motifler daha sonraları 16. yüzyılın ortalarında yarı stilize olarak, 17. yüzyılda ise tabiî halleriyle resmedilmişlerdir. Bu yüzyılın sonlarına doğru artık ışık ve gölge oyunları ile renklendirilmiş ve üçüncü boyut kazandırılmış natüralist formlar ortaya çıkmıştır. 18. yüzyıl çiçek resimlerinin en güzel örneklerinin görüldüğü dönem olmuştur. 19. yüzyılda Rokoko tarzı çiçek tarama ve noktalama teknikleriyle buketler, vazolu, vazosuz demetler görülür.

4. 1. Stilize Çiçekler

“Tezyinî sanatların temelinde deseni oluşturan motifler yer alır. Tezhipte kullanılan motifler diğer süsleme sanatlarında görülen motiflerden daha küçük ve sadedir. Müzehhip motifini tasarlarken seçtiği modelin ana çizgilerini ve bu çizgilerin belirlediği deseni koruyarak onu tahayyül ettiği şekilde çizer. Böylece modelin gerçek görünüşü sanatkârın tasavvur derinliği içinde yeni bir yorumla biçimlenerek motif özelliği kazanır. Bu anlayışla yapılan çizimlere üslûplaştırma ya da stilize etme adı verilir”¹.

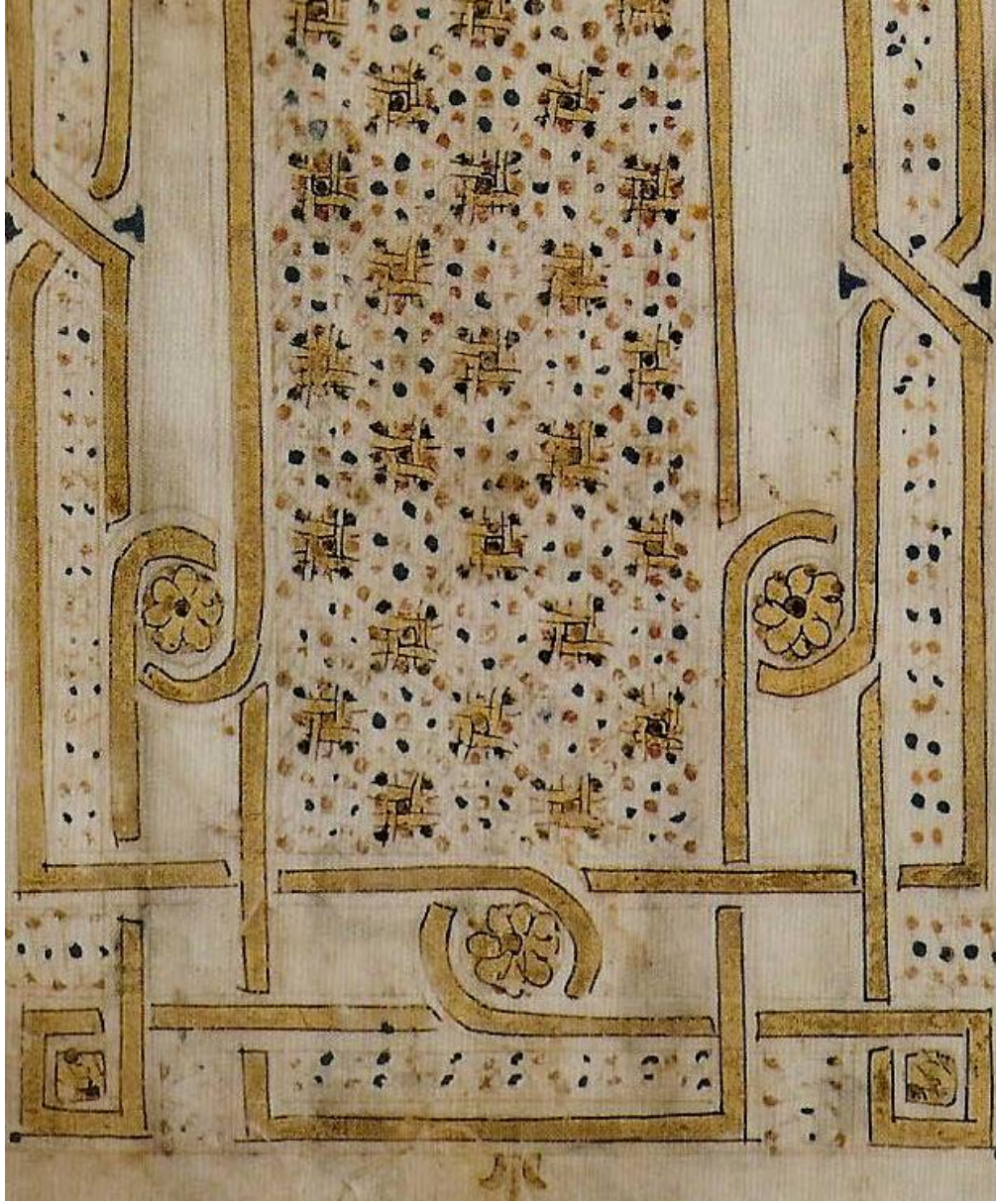
Stilizasyonda çiçek ana çizgileriyle gösterilip detaylara girmeden tasvir edilmiştir. Stilize yaparken, yani sadeleştirme yöntemine giderken çiçeğin karakteri korunmuş ve genel görünüşünü bozmamaya özen gösterilmiştir. Ayrıntılarını belirtmeden çizilen motiflerin kökeninin tesbiti oldukça güçtür, zira bir çok çiçeği birbirinden ayırır özellikler detaylarıdır.

Farklı çiçeklerden tasarlanan motiflerin çoğunun kökenleri tahmin edilememektedir. Bunun yanında stilize olduğu düşünülen bazı motiflerin tabiattaki benzeri ile yan yana getirilmesi neticesinde natüraliste oldukça yakın bir görünümde oldukları da tesbit edilmiştir. Motiflerin bir çok çiçekle karşılaştırılmaları, sonucunda bulunan benzerlikler doğrultusunda aşağıdaki örneklere yer verilmiştir. Bu çalışmalarda çiçeklerin özellikle taç yaprak sayısı, dizilişleri, şekilleri ve renkleri dikkate alınmıştır. Gerek çiçeklerin gerekse motiflerin boyutları ve incelikle resmedildikleri dikkate alındığında çok iyi bir gözlem ve sanatsal birikimle yapıldıkları anlaşılmaktadır.

İslâm kültürü İran, Mezopotomya, Bizans, Roma, Mısır, Hindistan, Kuzey Afrika ve İspanya gibi merkezlerden beslenmiştir. Kullanılan ortak dilin olması, Hac ibadeti ve sanatçıların farklı bölgelere göçleriyle bu kültürler ortak noktalarda birleşmişlerdir.

---

¹ Ayan İnci Birol, “Tezhip”, **Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2012, c. 41, s. 61.

R. 30. Kur'an-ı Kerim, Abbasi Dönemi, 10. yy. , TIEM Şam Ervaki No:1444
Eser Boyutları: 14.2x20.4 cm.

İlk dönem tezhiplerinde süslemeler genelde bordür şeklindedir. Geometrik desenler örgülü kafes şeklindeki bantlardan oluşur. Kesişen enli ve ince bantlar görülen yaygın bir süsleme unsurudur. Bunların yanında iri bitkisel motiflere de rastlanmıştır.

Kur'an sayfasında bantlar ve noktalarından oluşan tezyinat yapılmıştır. Penç şeklindeki stilize motif gazanya çiçeğine benzetilmiştir.

Türkçe Adı: Gazanya, Koyun Gözü

Latince adı: *Gazania*

Familya: Astreaceae (Papatyagiller)

Çiçeklenme Zamanı: Haziran

Anavatanı: Güney Afrika

R. 31. Gazania Benzeri Motif

F. 16. *Gazania*

(HNÖ 2013)

Çizim 23. Penç Motifi

R. 32. Kur'an, Memlûk Dönemi, 1380 Tarihli, TİEM No: 445, Eser Ölçüleri: 75,5x50,5 cm.

Zemin rengi olarak kullanılan laciverdin yanında siyah da vardır. Eserde kahverengi, mavi ve yeşil tonlamalı çiçekler üç yapraklı penç ve gonca formundadır. Stilize çiçek motifleri oldukça iri kullanılmıştır.

Türkçe adı: Calochortus

Latince Adı: *Calochortus*

Familya: Liliaceae (Zambakgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs-Haziran

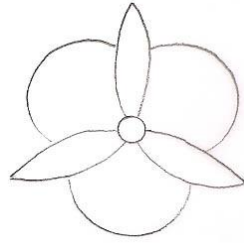
Anavatanı: Amerika, Asya

R. 33. *Calochortus* Benzeri Motif

F. 17. *Calochortus* (commons.wikimedia.org/2008)

Çizim 24. Penç Motifi

R. 34. Kur'an-ı Kerim, Safevî Dönemi, TİEM (M.Üçer, K.Üçer, **Meâsir-i Münevverân**, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, İstanbul 2007, s. 115)

Gösterişli ve zengin tasarımıyla dikkat çeken eserde bol miktarda altının kullanıldığı görülmektedir ve laciverd zemin rengidir. Tezhipli alanının dışına halkâr tarzında tezyînat yapılmıştır. Motifler tarama üslûbuyla renklendirilmiştir.

Türkçe Adı: Pamuk Çiçeği

Latince Adı: *Gossypium hirsutum*

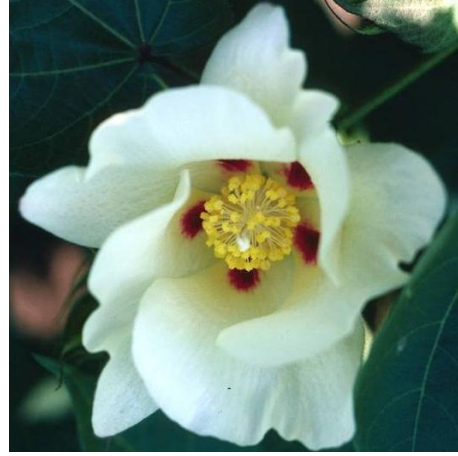
Familya: Malvaceae (Ebegümeçigiller)

Çiçeklenme Zamanı: Temmuz-Ağustos

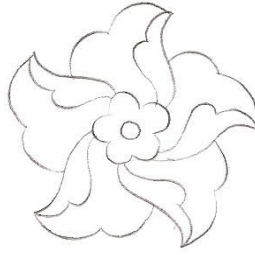
Anavatanı: Asya

R. 35. Pamuk Çiçeği Benzeri Motif

F. 18. *Gossypium hirsutum*
(gobotany.newenglandwild.org/2013)

Çizim 25. Penç Motifi

R. 36. Kur'an-ı Kerim, Safevî Dönemi, 1580 Tarihli, TİEM No:375
Eser Boyutları: 36x26cm.

1580 ile 1590 yılları arası Şiraz'daki değerli malzemeler ile üretilen gösterişli ve büyük ebatlardaki el yazmalarının en parlak dönemidir.

Türkçe Adı: Dağ Minesi

Latince Adı: *Myosotis alpestris*

Familiya: Hodangiller (Boraginaceae)

Çiçeklenme Zamanı: Nisan-Ağustos

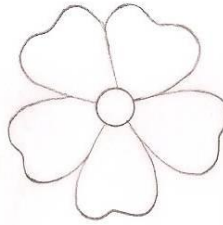
Anavatanı: Asya, Avrupa

R. 37. Dağ Minesi Benzeri Çiçek

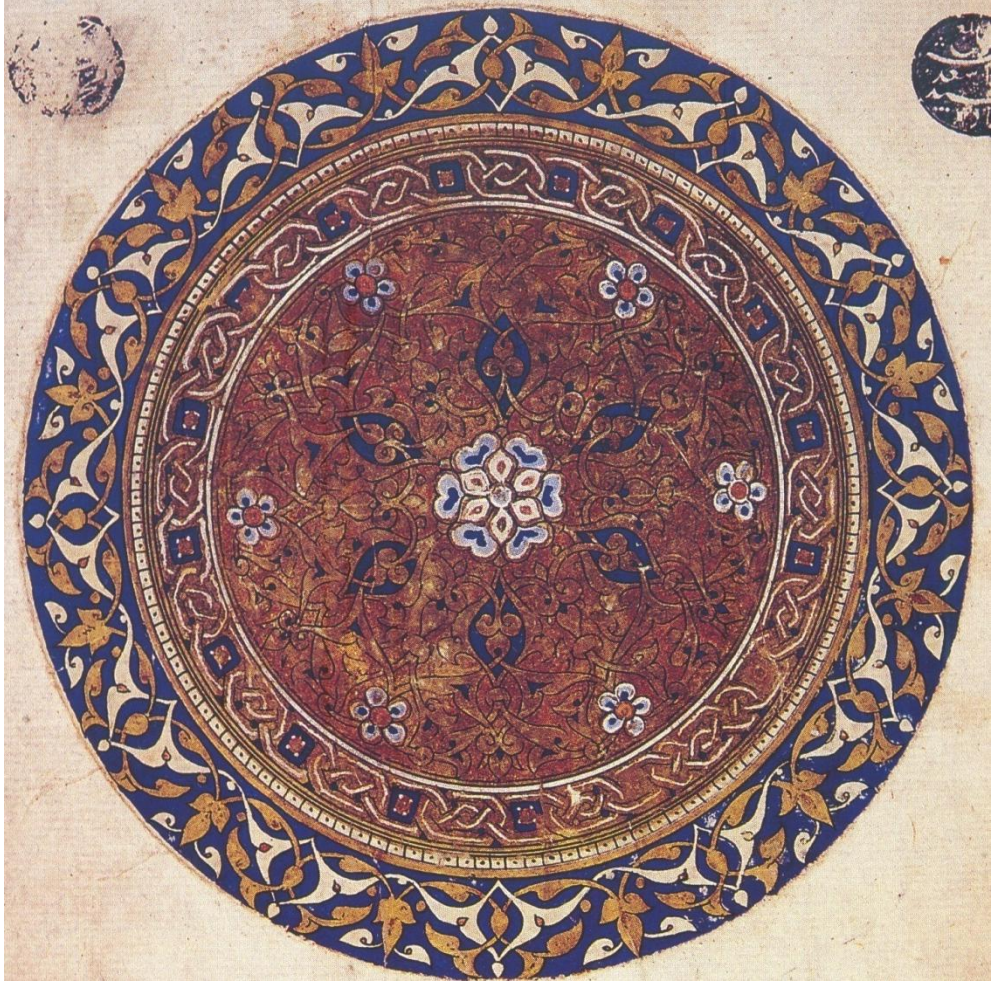

F. 19. *Myosotis* (celestinetroussecotte.blogspot.com/2012)

Çizim 26. Penç Motifi

R. 38. Mesnevî, Beylikler Dönemi, 1372-73 Tarihli, SK Halet Efendi No:171
Tezhip Ölçüleri: 120x120 mm.

Beylikler Dönemi'nde kitap bezemelerinde desenlerde ince bir işçilik yoktur. Motifler iri kullanılmıştır. Geçme ve zencerekler devrin sembolü gibidirler.

Helezonî rûmîlerle çerçelenmiş madalyonda zemin olarak altın ve lâcivert kullanılmıştır. Geometrik tarzda bordür kullanılan sayfada stilize çiçek motiflerinde beyaz ve mavi tonları görülmektedir. Madalyon şeklindeki tezyînatın ortasında yer alan motif zambak çiçeğine benzetilmiştir.

Türkçe Adı: Zambak

Latince Adı: *Lilium*

Familya: Liliaceae (Zambakgiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

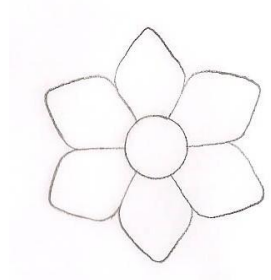
Anavatanı: Güney Avrupa, Doğu Asya

R. 39. Zambak Benzeri Motif

F. 20. *Lilium* (www.skyrail.com.au/2012)

Çizim 27. Penç Motifi

R. 40. Mesnevî Hatime Sayfası, Beylikler Dönemi, 1372 Tarihli, SK Halet Efendi No: 171
Boyutları: 220x170 mm.

Beylikler Dönemi tezhiplerinde altının yanında hakim renkler yeşil, kırmızı ve laciverttir. Siyah, kızıl kahve ve beyaza da rastlanır. Selçuklu eserlerine benzer özellikler gösterir. Osmanlı erken dönem süslemelerinin başlangıcı niteliğindedir.

Bu dönemde altın bol miktarda hem ezilerek, hem de varak olarak geniş yüzeylere yapıştırılmak suretiyle kullanılmıştır. Desenlerde rûmî motifleri ağırlıktadır. Stilize bitkisel süslemeler de vardır.

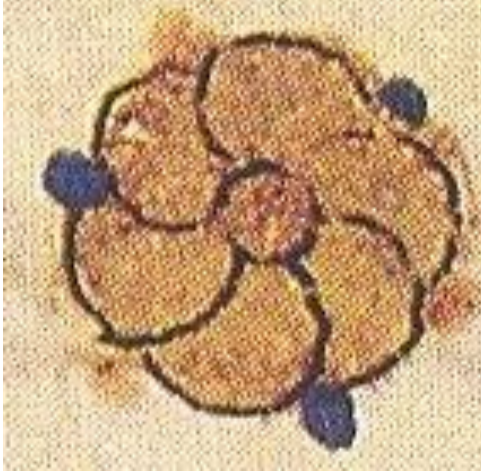
Türkçe Adı: Sardunya

Latince Adı: *Pelargonium domesticum*

Familya: Geraniaceae (Turnagagasıgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs

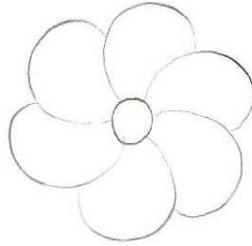
Anavatanı: Afrika

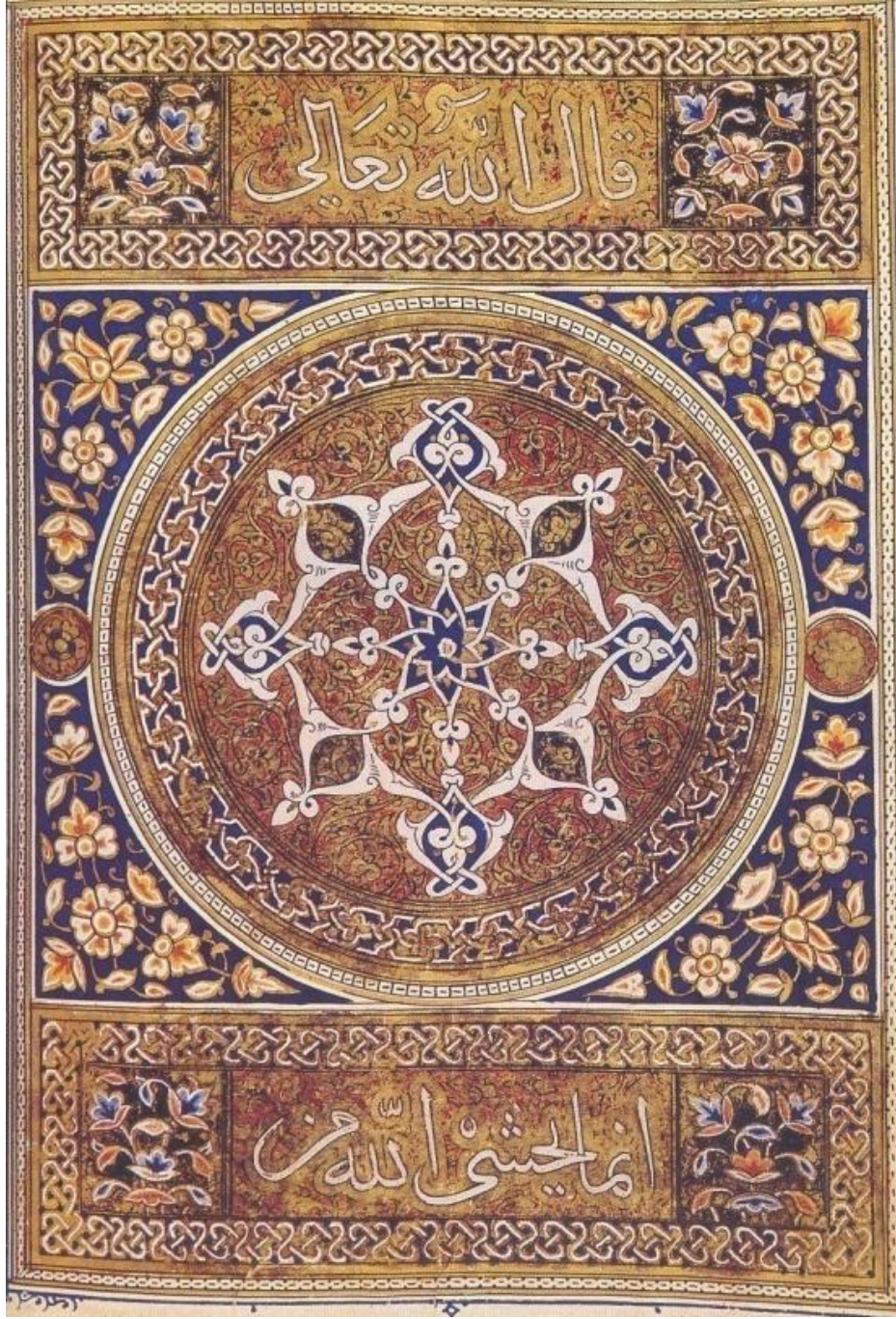
R. 41. Sardunya Benzeri Motif

F. 21. *Pelargonium domesticum*
(www.flickr.com/photos/30496810)

Çizim 28. Peñ Motifi

R. 42. Mesnevî Hatime Sayfası, Beylikler Dönemi, 1372 Tarihli, SK Halet Efendi No: 171
Ölçüleri:198x140 mm.

Ciltbaşı ara tezhibinde helezon şeklinde rûmî bezeme görülmektedir. Köşebentlerin içinde bitkisel süslemeler vardır. Motifler tonlama tekniği ile renklendirilmiştir. Stilize motifler arasında nilüfer ve çuha çiçeğine benzetenler vardır.

Türkçe Adı: Çuha Çiçeği

Latince Adı: *Primula*

Familya: Primulaceae (Çuhaçiçeğigiller)

Çiçeklenme Zamanı: Kasım-Mayıs

Anavatanı: Çin

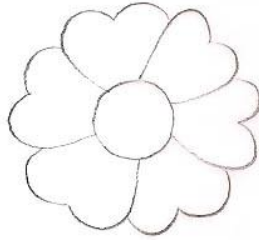

R. 43. Çuha Benzeri Motif

F. 22. *Primula*

(www.photostart.info 2007)

Çizim 29. Peñ Motifi

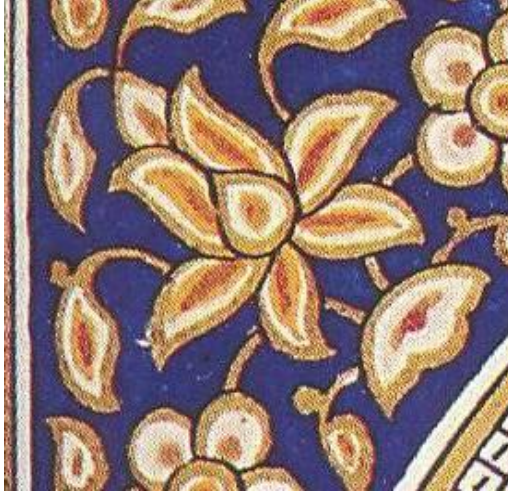
Türkçe Adı: Lotus

Latince Adı: *Nelumbo*

Familya: Nelumbonaceae

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs-Haziran

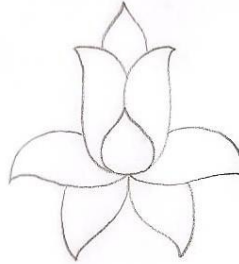
Anavatanı: Mısır

R. 44. Lotus Benzeri Motif

F. 23. *Nelumbo* (flowermounds.blogspot.com/2012)

Çizim 30. Gonca Motifi

R. 45. Mifthaü'l- Gayb, 1468 Tarihli, SK Ayasofya No: 1930
Eser Ölçüleri: 180x127 mm.

Türkçe Adı: Elma Çiçeği

Latince Adı: *Malus communis*

Familyası: Rosaceae (Gülgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs, Haziran

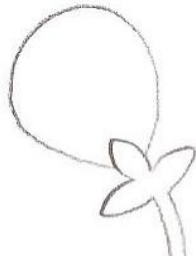
Anavatanı: Orta Asya

R. 46. Elma Çiçeği Benzeri Motif

F. 24. *Malus communis* (www.uky.edu/2008)

Çizim 31. Gonca Motifi

R. 32. Kur'an-ı Kerim, Osmanlı Dönemi, 1494Tarihli, TİEM No: 402
Eser Ölçüleri: 37.5x29 cm.

Simetri esasına göre hazırlanmış desende çiçekler iri ve renklidir. Dendanlarda mavi zemin üzerine altınla tahrirsiz bitkisel motifler yapılmıştır. Tasarımın oldukça sade olduğu kompozisyonda ince dallar göze çarpar.

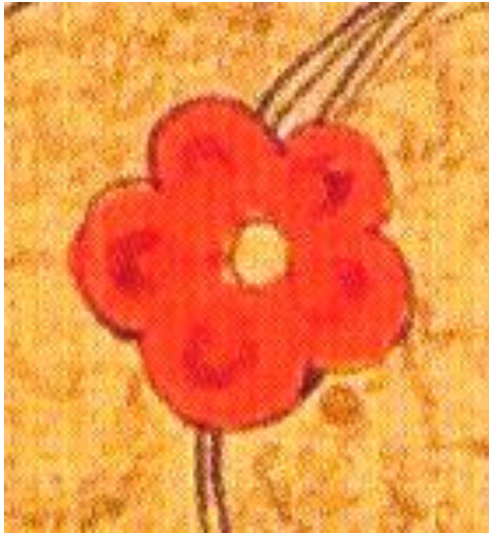
Türkçe Adı: Kırmızı Farekulağı

Latince Adı: *Anagallis*

Familya: Primulaceae (Çuhaçiçeğigiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Avrupa, Kuzey Afrika'dır. Ülkemizde doğal olarak yetişir.

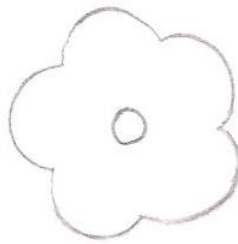

R. 48. Fare Kulağı Benzeri Motif

F. 25. *Anagallis*

(www.pbase.com/2013)

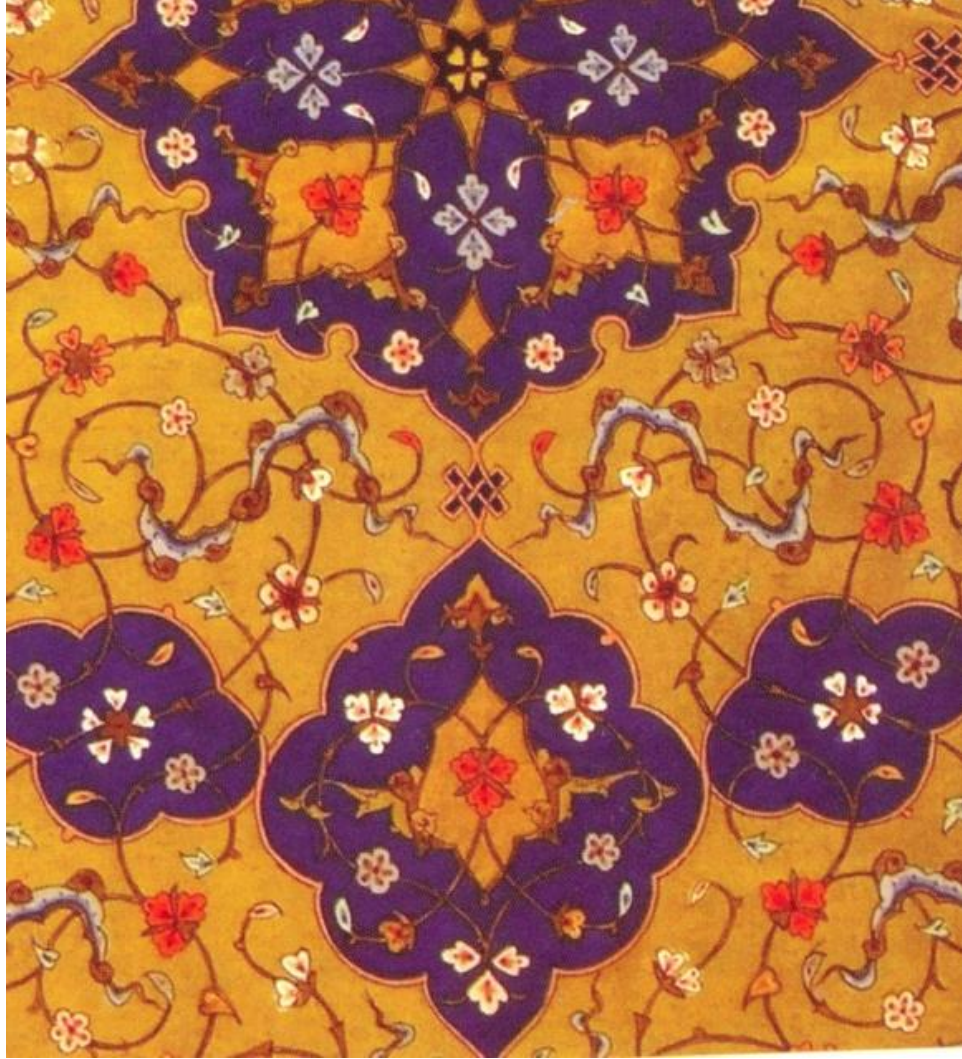
Çizim 32. Penç Motifi

R. 49. Zahrîye Tezhibi, Osmanlı, 1499 Tarihli, TSMK Emanet Hazinesi No: 71
Eser Ölçüleri: 335x235 mm.

R. 50. Resim 49'dan Ayrıntı

II. Bâyezid Dönemi'nin eserlerine yön veren tarzlardan olan Türkmen üslûbuyla yapılmış olan zahriye sayfasında simetrik bir kompozisyon vardır. Paftalar açık-koyulu şekilde sıralı olarak dendarlar ile yerleştirilmiştir. Sadeliğin yanında rûmîlerle kapalı formlar oluşturulmuştur. İnce dallar üzerinde iri hatâyîler vardır. Parlak renkler yoktur, altınla beraber beyaz, pembe, mavi, yavruağzı, su yeşili kullanılmıştır. Eserde çilek çiçeği olduğu tahmin edilen motifler dikkat çekicidir.

Türkçe Adı: Çilek Çiçeği

Latince Adı: *Fragaria*

Familya: Rosaceae (Gülgiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

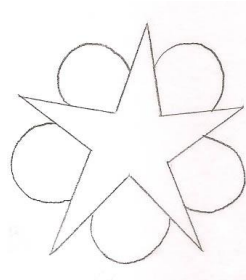
Anavatanı: Asya, Amerika

R. 51. Çilek Çiçeği Benzeri Motif

F. 26. *Fragaria* (www.jon-nelson.com/2010)

Çizim 33. Peñ Motifi

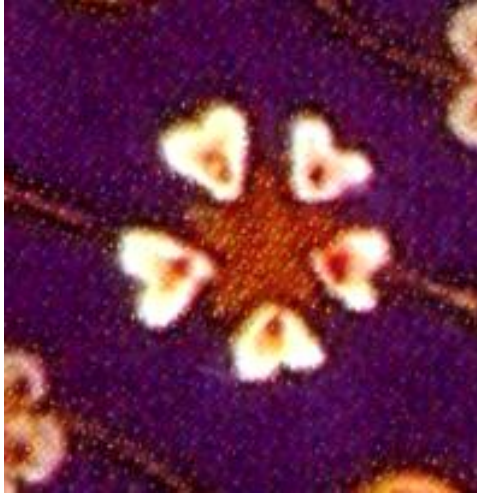
Türkçe Adı: Yabani Çilek

Latince Adı: *Fragaria*

Familya: Rosaceae (Gülgiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Asya, Amerika

R. 52. Yabani Çilek Çiçeği Benzeri Motif

F. 27. *Fragaria*

(KÇ 2009)

Çizim 34. Penç Motifi

Türkçe Adı: Gül

Latince Adı: *Rosa*

Familya: Rosaceae (Gülgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs-Haziran

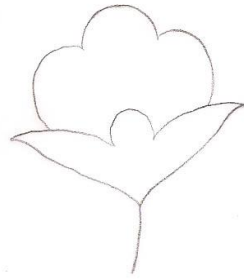
Anavatanı: Anadolu, İran ve Çin

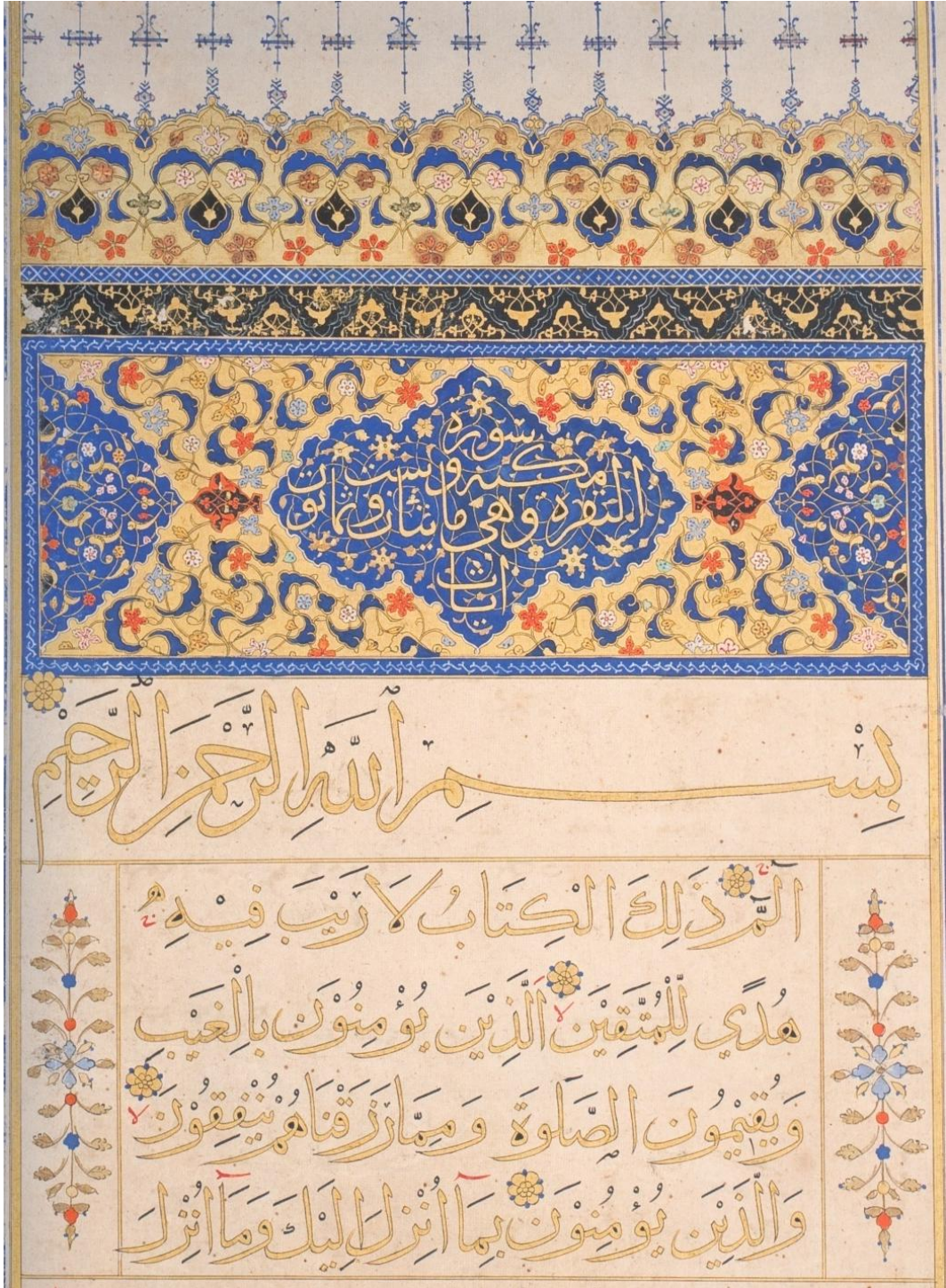
R. 53. Gül Goncası Benzeri Motif

F. 28. *Rosa* (scienceblogs.com/grrlscientist/2009)

Çizim 35. GoncaMotifi

R. 54. Kur'an, Osmanlı Dönemi, 1517 Tarihli, TİEM No: 224, Eser Ölçüleri: 37.5x29 cm.

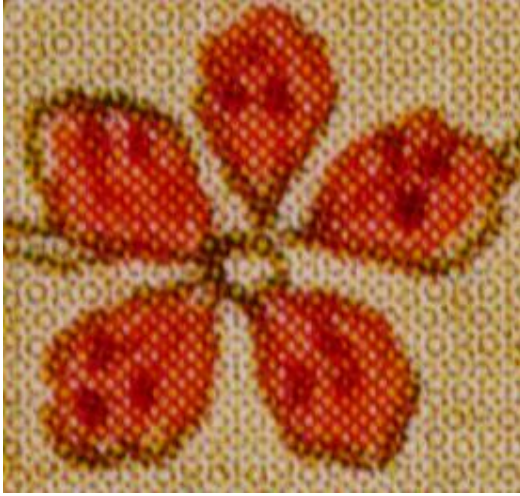
Türkçe Adı: Japon Gülü

Latince Adı: *Hibiscus*

Familya: Malvaceae (Ebegümeçigiller)

Çiçeklenme Zamanı: Temmuz-Eylül

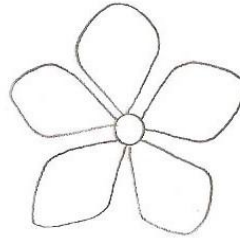
Anavatanı: Çin, Hindistan

R. 55. Japon Gülü Benzeri Motif

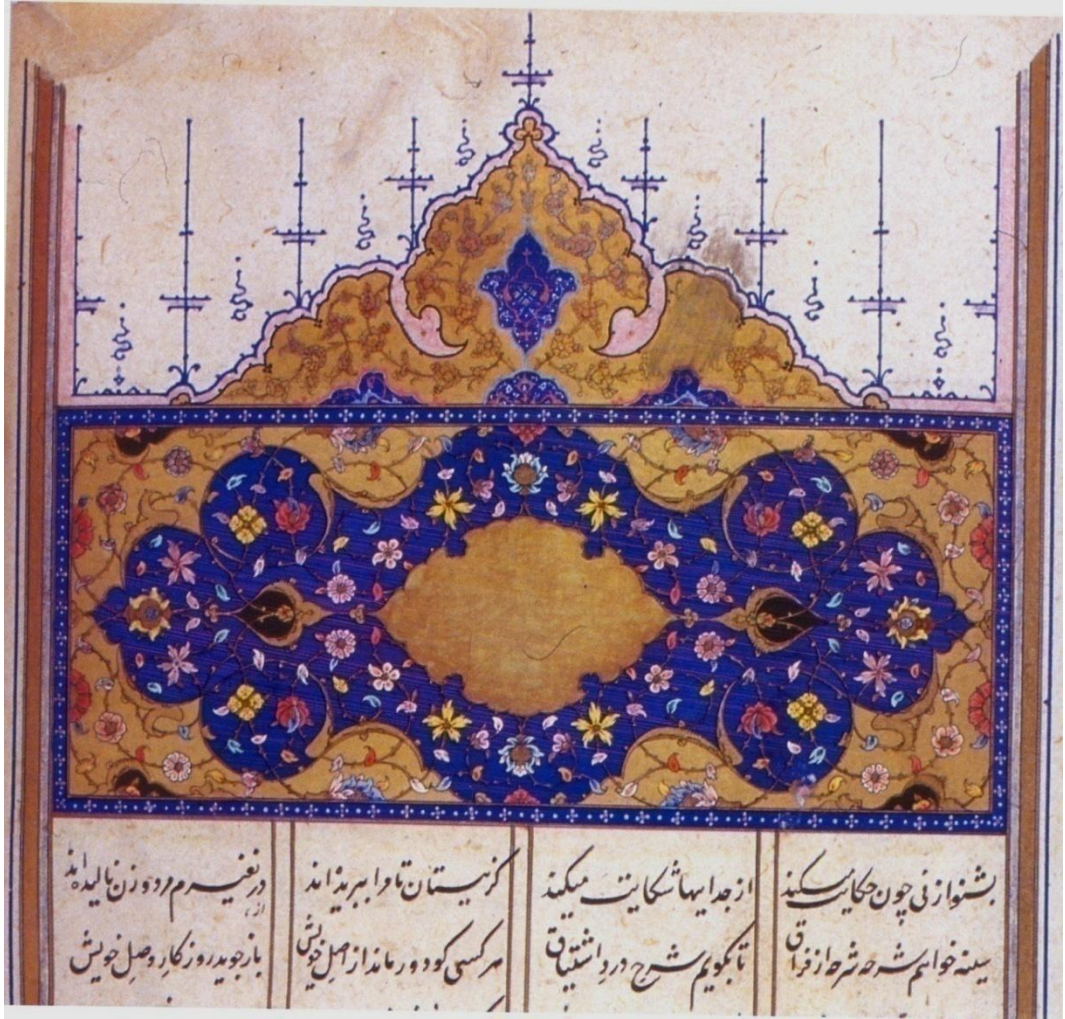

F. 29. *Hibiscus* (sail12039.wordpress.com/2012)

Çizim 36. Penç Motifi

R. 56. Mesnevî Ünvan Sayfası, Osmanlı Dönemi, 1558 Tarihli, SK Damat İbrahim Paşa No: 756

Mesnevî'nin tezhibinde rûmîlerin belirlediği paftaların içinde rengârenk motifler görülmektedir. Zeminde bedahşi laciverdi kullanılmıştır. Renk zenginliği, uyumu ve desenin dağılımı tezyînatın güzelliğini vurgulamaktadır.

Türkçe Adı: Hüsn-ü Yusuf

Latince Adı: *Dianthus barbatus*

Familiya: Caryophyllaceae (Karanfilgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs

Anavatanı: Türkiye, Asya, Avrupa

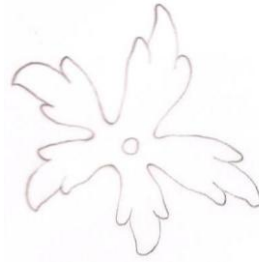

R. 57. Hüsn-ü Yusuf Benzeri Motif

F. 30. *Dianthus*

(en.wikibooks.org/2010)

Çizim 37. Gonca Motifi

R. 58. Kur'an-ı Kerim, Osmanlı, 1573 Tarihli, SK Fatih No: 4, Eser Ölçüsü: 360x230 mm.

Kur'an-ı Kerim hatime tezhibinde lacivert zemin üzerinde stilize olarak tasarlanan kırmızı motifler gelinciğe benzetilmiştir. Mavi motifler ise keten çiçeği olarak tahmin edilmektedir.

Türkçe Adı: Gelincik

Latince Adı: *Papaver rhoeas*

Familiya: Papaveraceae (Gelincikgiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Asya, Avrupa

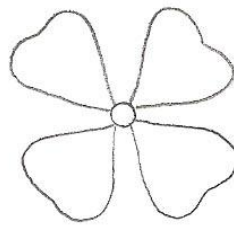

R. 59. Gelincik Benzeri Motif

F. 31. *Papaver rhoeas*

(KÇ 2010)

Çizim 38. Penç Motifi

Türkçe Adı: Sarı Çiçek

Latince Adı: *Ludwigia hyssopifolia*

Familya: Onagraceae

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

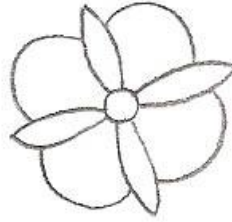
Anavatanı: Asya

R. 60. Ludwigia Benzeri Motif

F. 32. *Ludwigia* (www.phytoimages.siu.edu/2011)

Çizim 39. Peuç Motifi

4. 3. Yarı Stilize Çiçekler

Yarı stilize çiçekler tabiattaki kökenine yakın bir tarzda üslûplaştırılmışlardır. Motife bakıldığında hangi çiçekten esinlenilerek yapıldığı kolayca anlaşılabilir.

“Bu üslûpta çiçekler sade ve grafik bir anlayışla resmedilmiştir. Yarı üslûplaşmış bir şekilde ele alınan lâle gül, karanfil, sümbül gibi çeşitli çiçeklerin yanında bahar açmış meyva ağaçları ve selviler ilk olarak yazma eserlerin tezhiplenmesinde kullanılmış, daha sonra diğer bütün süsleme alanlarına yayılmıştır. Kompozisyonlarda klâsik tasarımlardaki gibi sonsuzluk hissi veren helezonik kıvrımlar görülmez, her çiçek kendi dalı üzerinde yükselir, kendi yapraklarıyla donanır, farklı çiçekler birbirinin dalı üzerinde yer almaz. Yarı üslûplaştırılmış çiçekler yalnız başına olduğu kadar, hatâyî, rûmî gibi motifler eşliğinde kullanılarak Osmanlı sanatının son zamanlarına kadar süregelmiştir”².

İlk zamanlarda stilize biçimde kullanılan motiflerin kökenlerini tahmin etmek oldukça zordur. 16. yüzyıldan itibaren müzehhip Kara Memi'nin eserlerinde natüralist bir üslûbun etkileri görülmeye başlanmıştır. Doğal haline benzer tarzda resmedilen bu tezyinata yarı stilize çiçekler denmektedir.

“Üslûplaştırılmış olmalarına rağmen karakterini kaybetmeyen bu çiçekler, ayrı ayrı isimleri ile desen içinde farkedilirler. Bu özelliği sebebiyle, kompozisyon içinde yarı stilize olmuş çiçekler kullanılırken her biri, kendi sapı ve kendi yaprağı ile çizilmelidir. Karanfil yaprağı ile kendi sapı üzerine, gül yaprağı ile kendi sapı üzerinde bulunur”³.

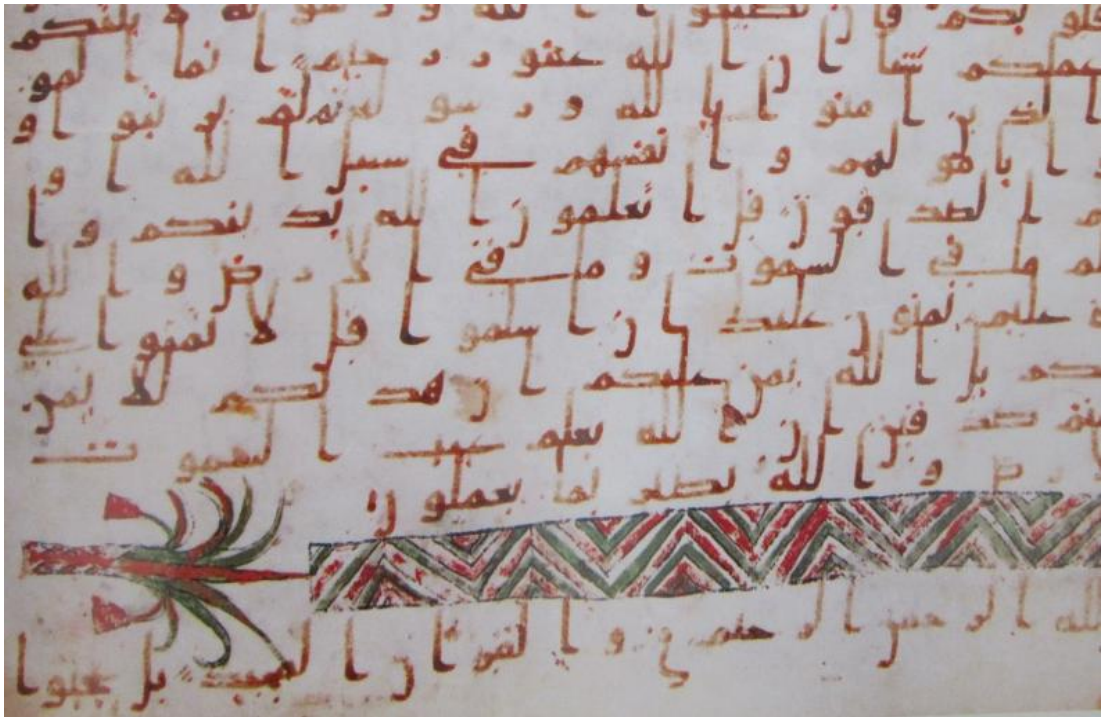
² Prof. Dr. İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci, **Türk Sanatında Tezhip**, y.y. , İstanbul 2007, s. 74.

³ Yasemin Kopran, “Geleneksel Kültürümüzde Çiçek Motiflerinin Kullanım Alanlarından Örnekler ve Dekoratif Sanatlar Eğitiminde Kullanımı”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004, s. 54.

R. 61. Kur'an Cüzü, Emevî Dönemi, 8. yy. , TIEM Şam Evrakı No: 80, Eser Ölçüleri: 41.5x36.5 cm

R. 62. Kur'an Cüzü Emevî Dönemi, TIEM Şam Evrakı No: 80, Eser Ölçüleri: 41.5x36.5 cm

Türkçe Adı: Nar

Latince Adı: *Punica granatum*

Familiya: Lythraceae (Kınagiller)

Çiçeklenme Zamanı: Haziran-Temmuz

Anavatanı: Asya

R. 63. Nar Motifi

F. 33. *Punica granatum* (sifamarket.gen.tr/2012)

Türkçe Adı: Hurma

Latince Adı: *Phoenix dactylifera*

Familiya: Arecaceae (Palmiyegiller)

Anavatanı: Kuzey Afrika, Arabistan ve Orta Doğu

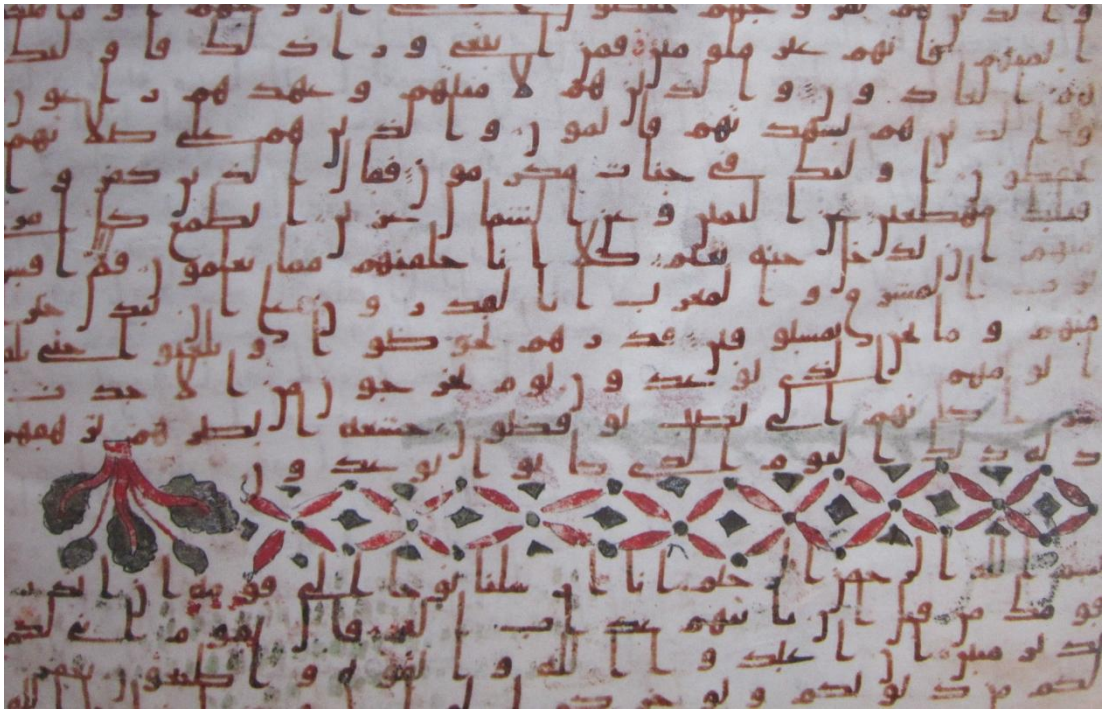

R. 64. Hurma Ağacı

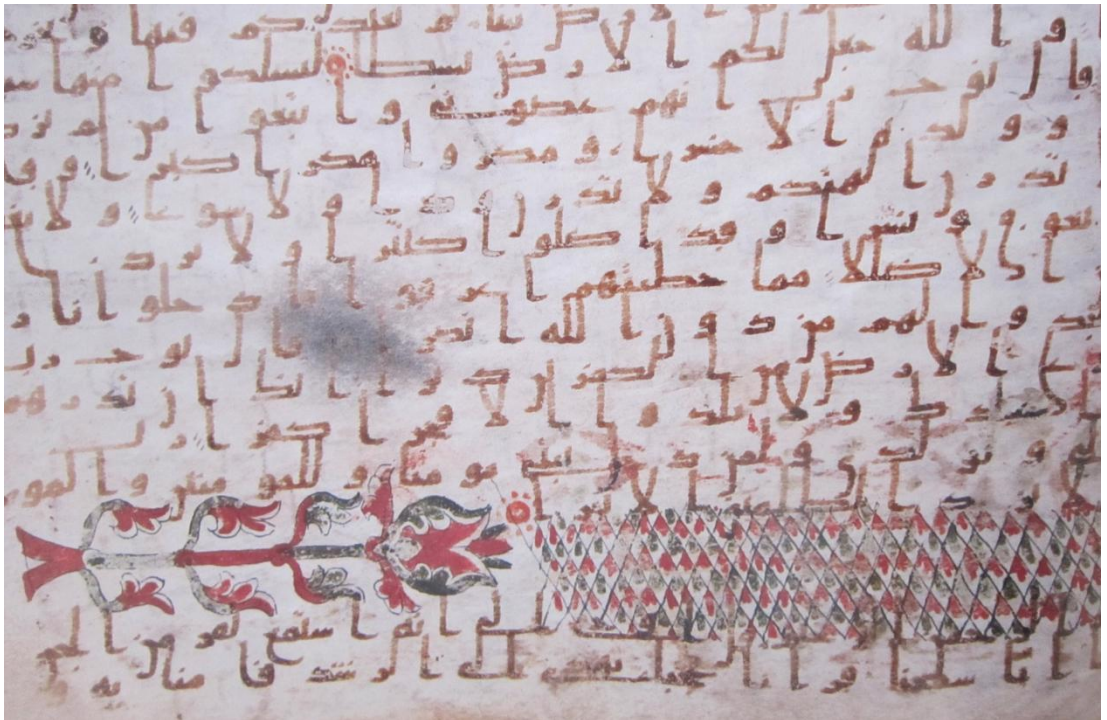

F. 34. *Phoenix* (wildflowers-and-weeds.com/1997)

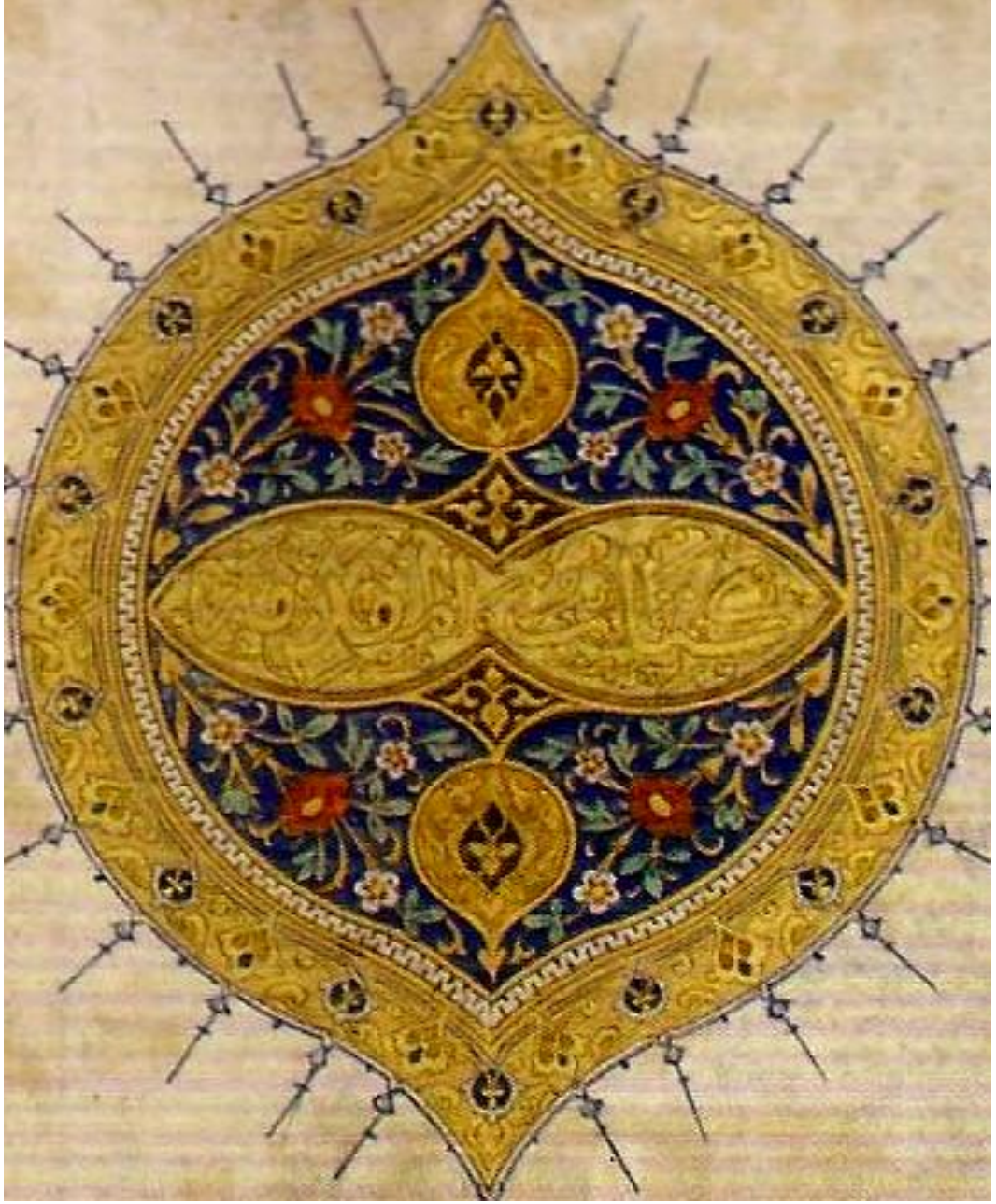

R. 65. Kur'an Cüzü, Emevî Dönemi, TİEM Şam Evrakı No: 80, Eser Ölçüleri: 41.5x36.5 cm

R. 66. Kur'an Cüzü, Geç Emevî Dönemi 8. yy. Tarihli, TİEM Şam Evrakı No: 80

R. 67. Divan-ı Sultan Ahmet, Celâyîrî Bağdat, 1406 Tarihli, TİEM (Hat ve Tezhip Sanatı, Editör: Ali Rıza Özcan, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 256)

Celâyîr Devleti'nin hükümdarı Sultan Ahmet Divanı'ndan alınan sayfada kırmızı ve beyaz çuha olarak tahmin edilen çiçekler natüralist üslûba yakın resmedilmiştir. 1406 tarihli dir.

Türkçe Adı: Çuha Çiçeği

Latince Adı: *Primula*

Familya: Primulaceae (Çuhaçiçeğigiller)

Çiçeklenme Zamanı: Kasım-Mayıs

Anavatanı: Çin

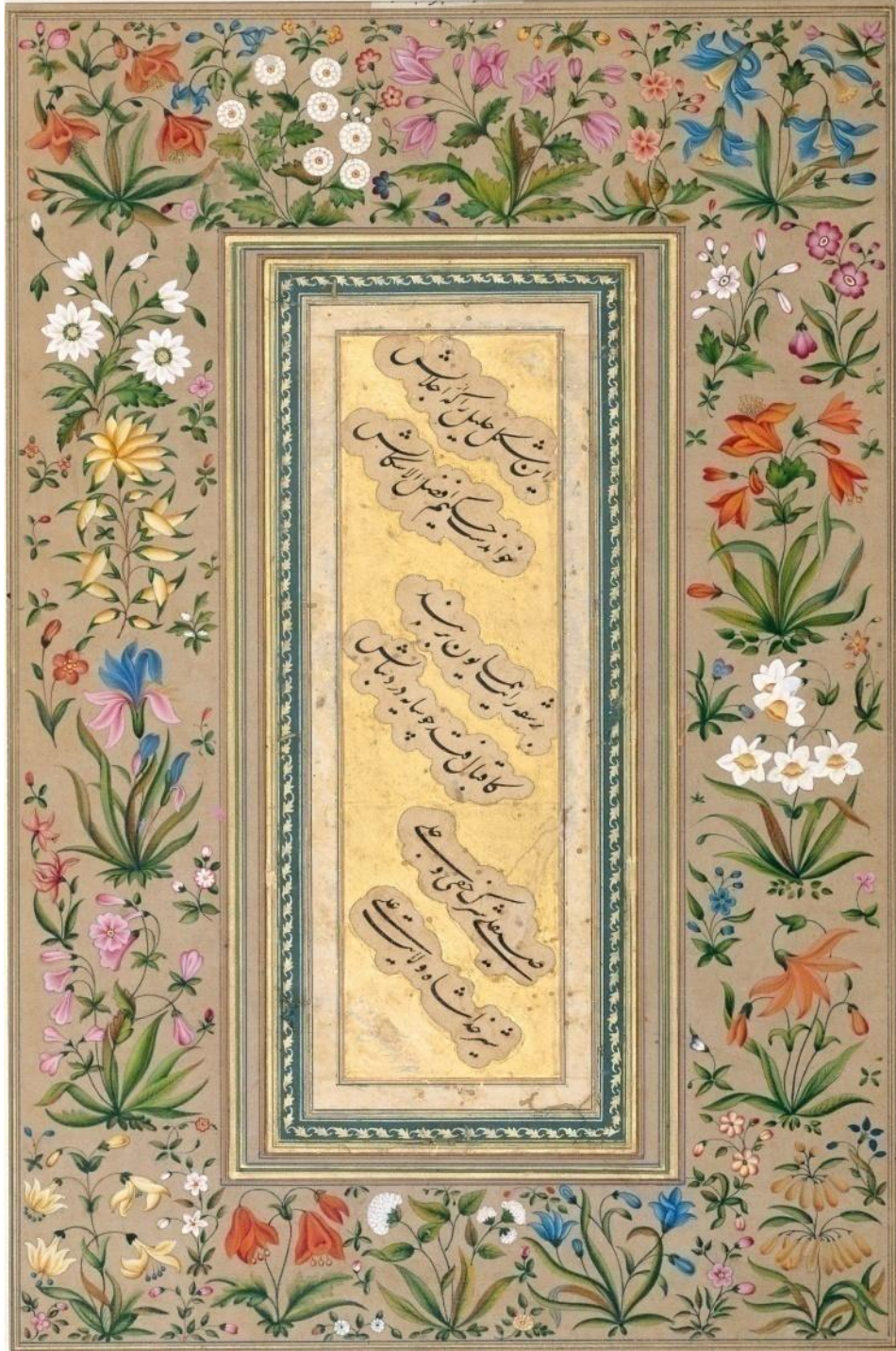
R. 68. Çuha Çiçekleri

F. 35. *Primula* (www.edelweissperennials.com/2009)

F. 36. *Primula* (www.colorfulnature.com/2013)

R. 69. Hindistan Babür 1631 Tarihli, AgaKhan Museum, Ölçüleri: 42.3x28.8 cm.
(www.akdn.org)

Türkçe Adı: Sarı Sabır

Latince Adı: *Aloe vera*

Familya: Asphodelaceae

Çiçeklenme Zamanı: Nisan-Ağustos

Anavatanı: Afrika

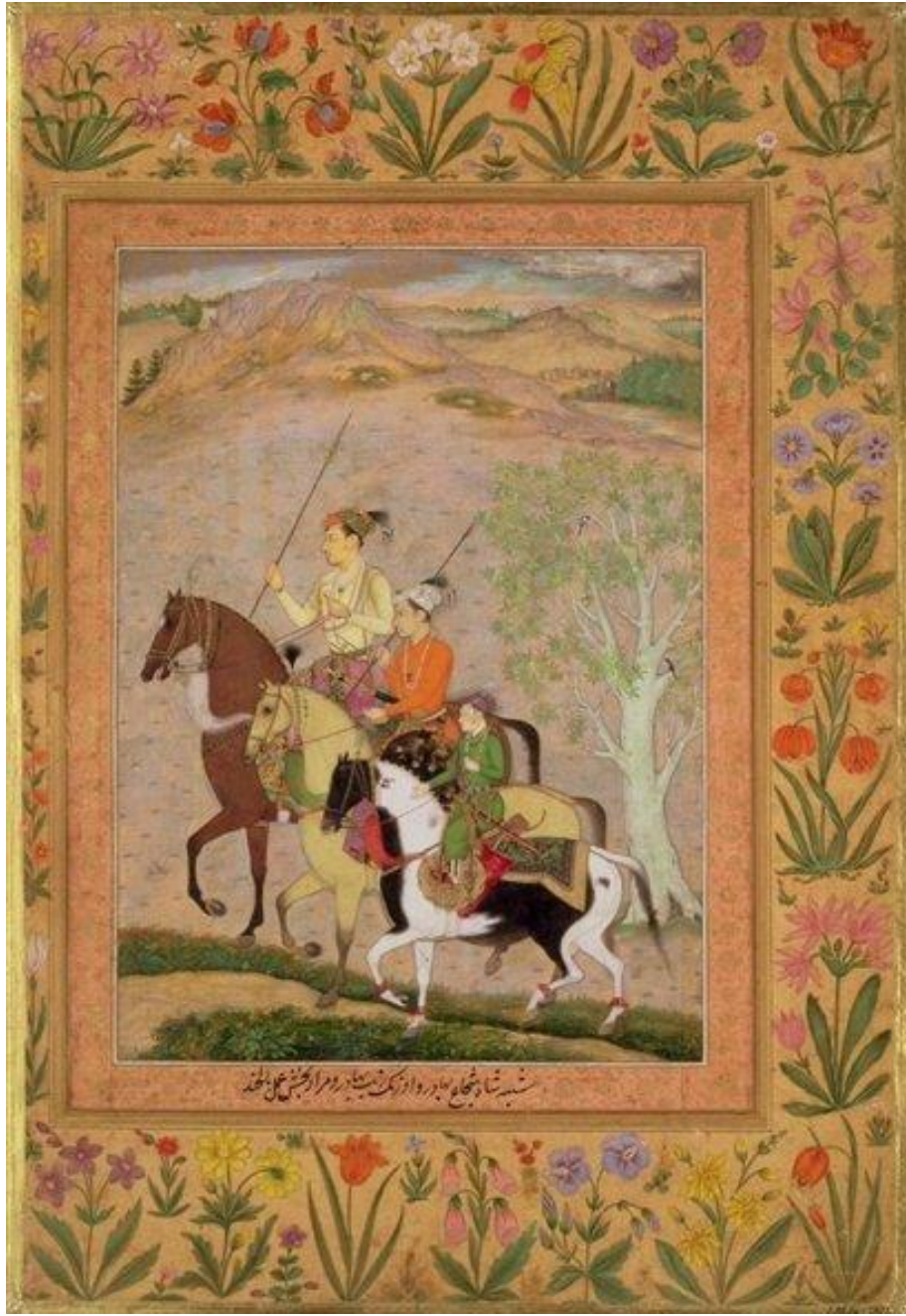
R. 70. Sarı Sabır Benzeri Motif

F. 37. *Aloe vera* (succulent-plant.com/2013)

F. 38. Fotoğraf 37'den Ayrıntı

R. 71. Üç Prens in Ava Gidişi, Hindistan 17. yy. , Bridgeman Art Library
(www.bridgemanart.com)

Türkçe Adı: Yüksük Otu

Latince Adı: *Digitalis*

Familya: Scrophulariaceae (Sıraçotugillerden)

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs

Anavatanı: Hindistan

R. 72. Yüksük Otu

F. 39. *Digitalis* (HNÖ ZTBB 2013)

F. 40. *Digitalis* Bitkisinden Ayrıntı
(commons.wikimedia.org/2010)

Türkçe Adı: Japon Gülü, Çin Gülü

Latince Adı: *Hibiscus rosa sinensis*

Familya: Malvaceae

Çiçeklenme Zamanı: Temmuz-Eylül

Anavatanı: Çin, Hindistan

R. 73. Japon Gülü Benzeri Motif

F. 41. *Hibiscus rosa sinensis*
(gardening.resourcesforattorneys.com/2007)

R. 74. Japon Gülü Benzeri Motif

F. 42. *Hibiscus* (www.pictureworldbd.com/2013)

Muhibbî Divanı'ndan örnekler Kanûnî Sultan Süleyman'ın, 1520-1566 yılları arasında Muhibbî mahlası ile yazdığı şiirlerini içerir. 370 sayfadır. Kara Memi'nin imzalı eseridir. Hattat'ı Mehmed Şerif'tir. Eserin sayfalarındaki yazılar iki sütun şeklinde yazılmış etraflarına altınla çerçeve yapılmıştır.

“Muhibbî divanlarının tezyîni bakımdan en önemli üç nüshası, bu eserleri olgun ve cesur üslûbu ile süsleyerek imzasını atan üstad Kara Memi isminin ölümünden 400 yıl sonra Türk sanat alemine tanıtılmasına vesile olmuştur”⁴.

Klâsik tezhîp anlayışına tabiat sevgisini, kendi yorumunu, zevk ve sanat anlayışını eklemiş ve bunları en güzel şekilde aksettirmiştir.

Kitabın her sayfasında yazı etrafına halkâr yapılmıştır, çerçevenin içinde koltuklara yer verilmiş ve içleri değişik çiçeklerle süslenmiştir. Cedvel dışında kalan sayfa kenarları ve ara metinlerdeki ve koltuklarda farklı desenlerle tekrardan kaçınılmıştır.

Halkârlarda sulandırılmış gümüş ve altın kullanılmıştır. Mavi, kırmızı, pembe, turuncu ve yeşil renkler eklenmiştir. Bitkisel motiflerde inanılmaz bir çeşitlilik vardır. Tabiatı en güzel şekilde eserin sayfalarına nakşetmiştir.

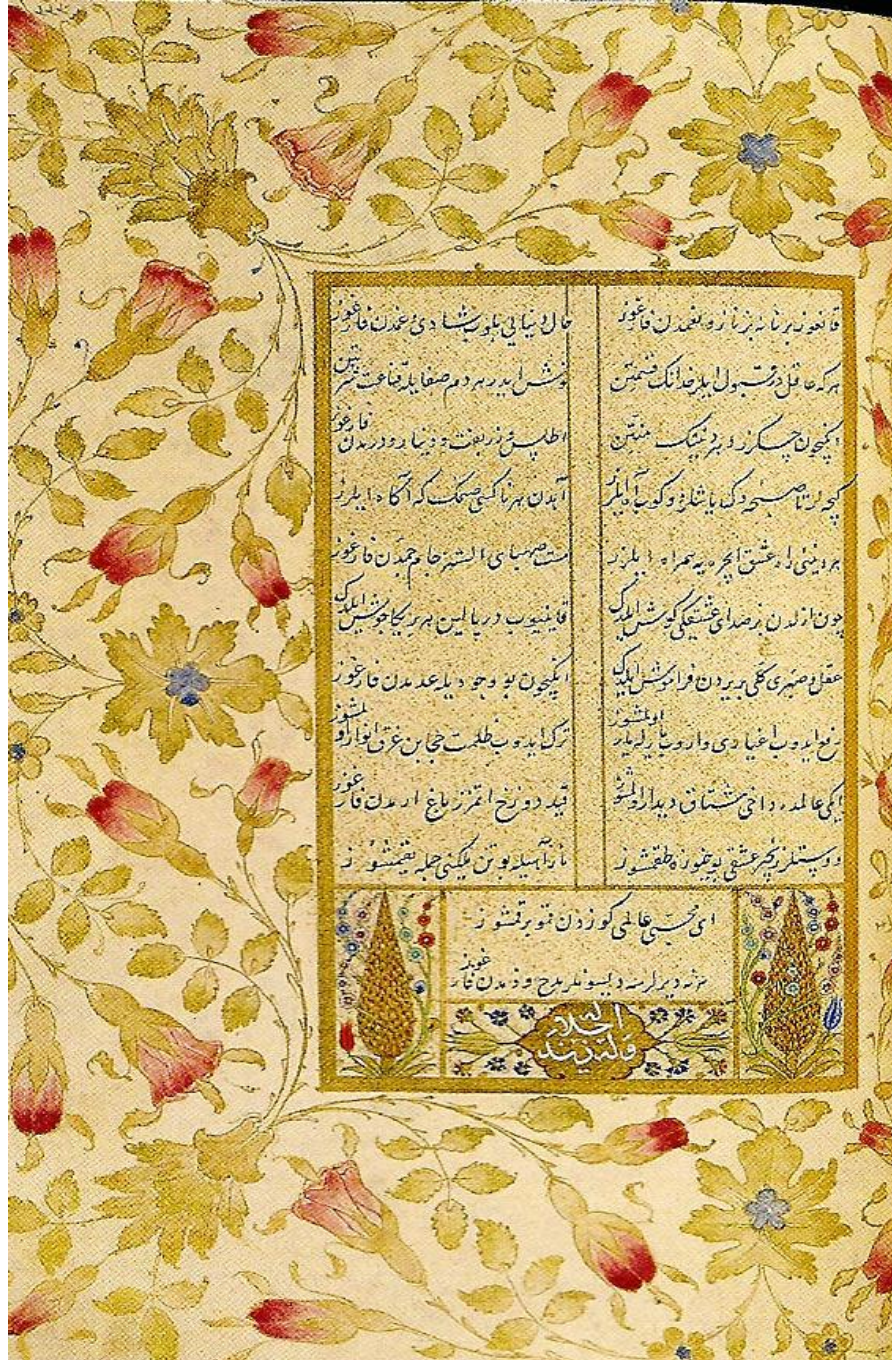
Küçük otlar dahil olmak üzere, her çeşit bahçe çiçeği ve ağaçlar, yapraklar eserde mükemmel bir işçilik ve benzersiz kompozisyonlarla yerleştirilmişlerdir. Natüralist tarzdaki farklı motifleriyle çiçek kataloğu gibidir.

Tezde yer alan Muhibbî Dîvânı örnekleri Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphânesi basma bağışları kısmında 12968 nolu bölümde bulunan Ereğli Demir Çelik Fabrikası Anonim Şirketi tarafından çıkarılmış ekim 2005 tarihli tıpkı basım nüshasından alınmıştır. Eser ölçüleri 26,5 x 16,5cm.

---

⁴ Gülbün Mesera, “Kanûnî Sultan Süleyman'ın Sernakkaşı Kara Memi”, **Hat ve Tezhîp Sanatı**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s 365.

R. 75. Muhibbî Divanı

(SK BB 12968)

Kırmızı güller ve yapraklarıyla süslenmiş halkâr görülmektedir. Güllerin tomurcuk ve gonca şekilleri resmedilmiştir. Yazının altında kalan bölümdeki koltuklarda sağlı sollu yer alan selvi ağaçlarının etrafı rengârenk tomurcuk ve açmış hatmillerle süslenmiştir.

Türkçe Adı: Gül

Latince Adı: *Rosa*

Familya: Rosaceae (Gülgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs-Haziran

Anavatanı: Türkiye, İran ve Çin

R. 76. Tomurcuk Güller

F. 43. *Rosa* (HNÖ ZTBB 2013)

R. 77. Tomurcuk Gül

F. 44. *Rosa* (HNÖ ZTBB 2013)

Türkçe Adı: Selvi Ağacı (Servi)

Latince Adı: *Cupressus*

Familya: Cupressaceae

Anavatanı: Akdeniz bölgesinden Himalaya'lara kadar olan bölgede yetişir.

R. 78. Selvi Ağacı

F. 45. *Cupressus* (HNÖ ZTBB 2013)

Türkçe Adı: Gül Hatmi

Latince Adı: *Alcea rosea*

Familya: Malvaceae (Ebegümeçigiller)

Çiçeklenme Zamanı: Yaz ortası

Anavatanı: Asya

R 79. Hatmi

F. 46. *Alcea rosea*
(www.vanbloem.com/2013)

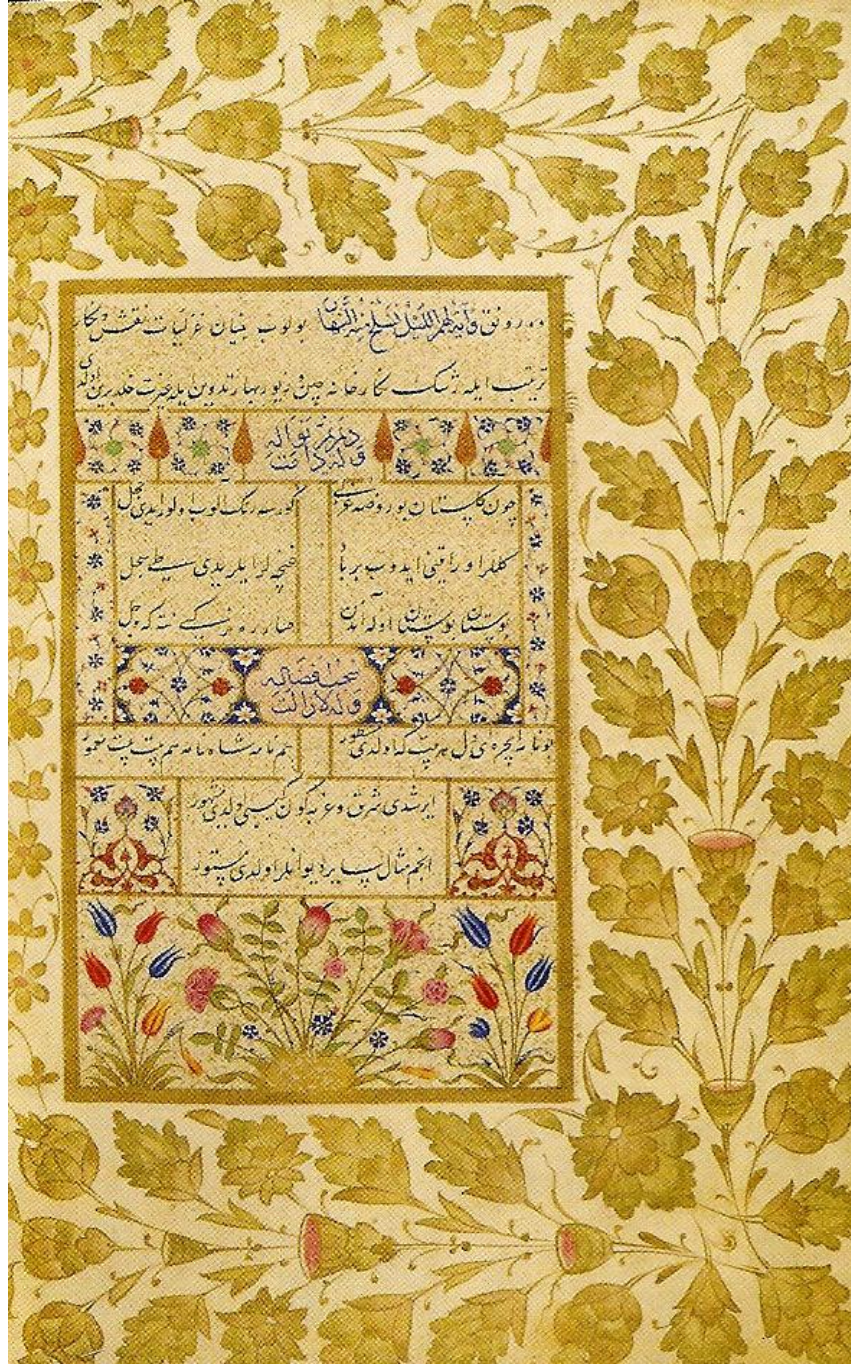

R 80. Hatmi

F. 47. *Alcea rosea*
(dogaltedavi.net/2010)

R. 81. Muhibbî Divanı

(SK BB 12968)

Halkârda haşhaş kozaları kullanılmıştır. Cedvel içinde kalan bölümde çiçek bahçesini andıran bir kompozisyon yer almaktadır. Tomurcuk, gonca ve açmış güller ortada, mavi peygamber çiçekleri ise güllerin hemen dibinde görülmektedir. Sağlı sollu kırmızı ve mavi lalelerle süslenmiştir. Solda pembe bir karanfil vardır.

Türkçe Adı: Haşhaş

Latince Adı: *Papaver somniferum*

Familya: Papaveraceae (Gelincikgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs

Anavatanı: Asya ve Avrupa

R. 82. Haşhaş Kozası Benzeri Motif

F. 48. *Papaver* (HNÖ ZTBB)

R. 83. Haşhaş Kozası Benzeri Motif

F. 49. *Papaver somniferum*
(www.gercekportal.com/2012)

Türkçe Adı: Lâle

Latince Adı: *Tulipa*

Familyası: Liliaceae (Zambakgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Nisan

Anavatanı: Asya

R. 84. Lâle Motifi

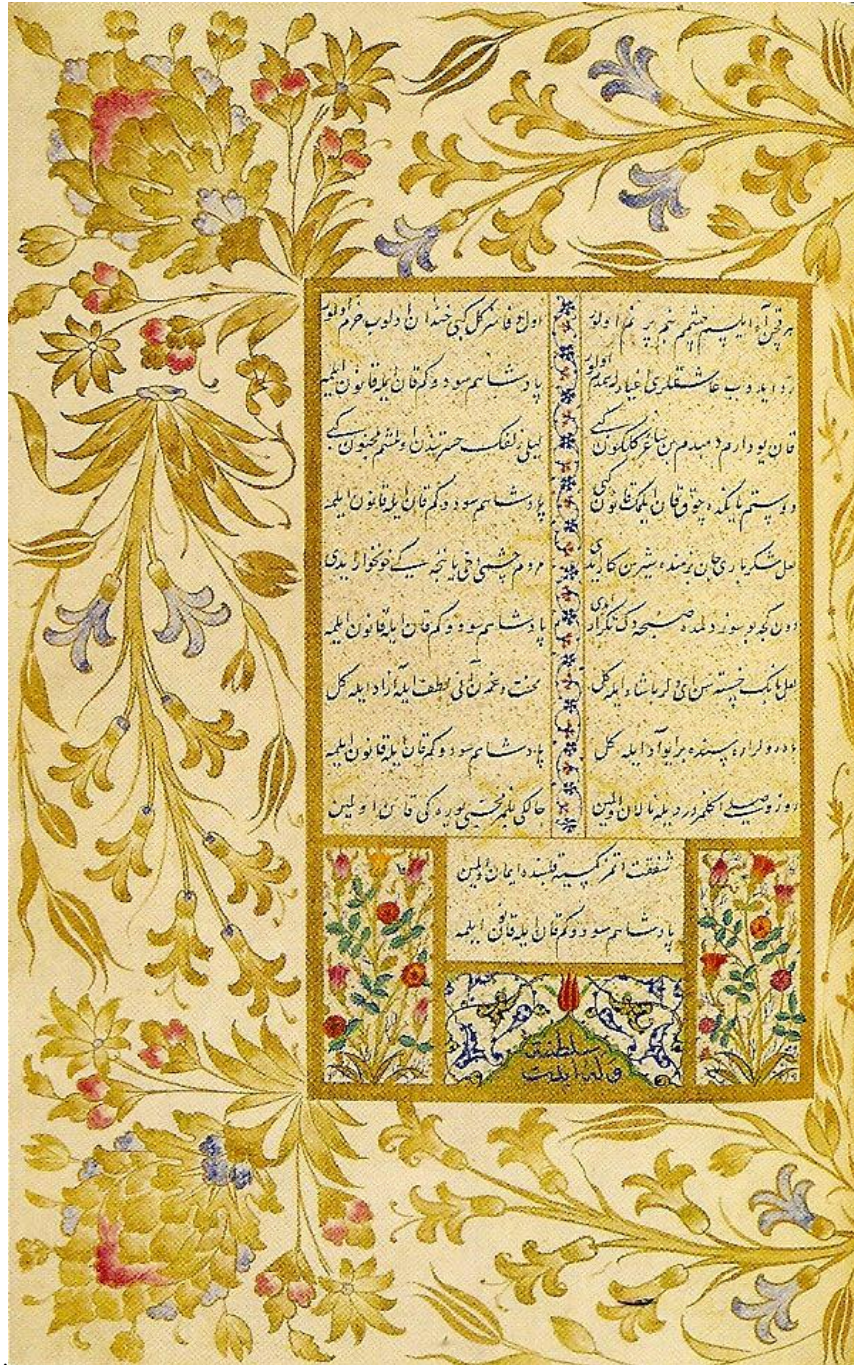
F. 50. *Tulipa* (HNÖ 2013)

R. 85. Lâle Motifi

F. 51. *Tulipa* (HNÖ 2013)

R. 86. Muhibbî Divanı

(SK BB 12968)

Halkâr genel olarak altınla renklendirilmiştir. Mavi ve sarı sümbüllerden oluşmuştur. Sümbüllerin dibinde lâle, kokulu menekşe ve anemon çiçekleri görülmektedir. Yazının alt kısmındaki cedvel içinde ortaya kırmızı lâle yerleştirilmiştir. Her iki tarafında bulunan koltuklardaki rengârenk güllerle sayfa süslenmiştir.

Çizim 40. Resim 86'nın Çizimi

Türkçe Adı: Sümbül

Latince Adı: *Hyacinthus*

Familya: Hyacinthaceae (Sümbülgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mart-Nisan

Anavatanı: Asya

R. 87. Sarı Sümbül

F. 52. *Hyacinthus* (birnefeskeyif.blogspot.com/2012)

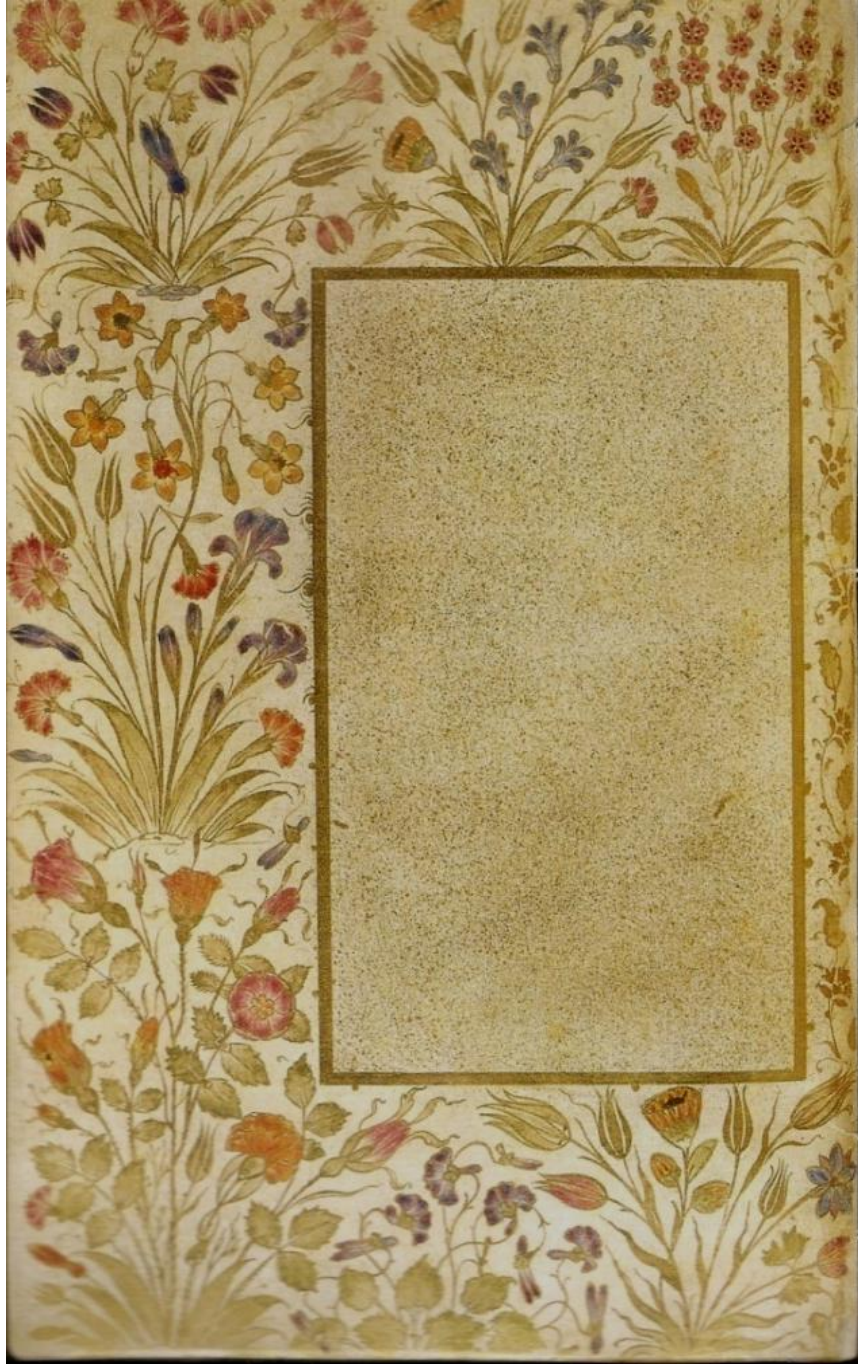

R. 88. Mavi Sümbül

F. 53. *Hyacinthus orientalis* (KÇ 2010)

R. 89. Muhibbî Divanı

(SK BB 12968)

Farklı motiflerin süslediği halkâr renkli görüntüsüyle dikkat çekmektedir. Tomurcuk ve açmış sarı nergis, kokulu mor menekşe, mavi sümbül, ayn-ı safâ, kırmızı karanfil, mor süsen, pembe bahar dalı, gonca ve açmış pembe gül, lâle, kırmızı ve mavi anemon çiçekleri tanımlanmaktadır.

Çizim 41. Resim 89'un Çizimi

Türkçe Adı: Süsen

Latince Adı: *Iris*

Familya: Iridaceae (Süsengiller)

Çiçeklenme Zamanı: Nisan-Mayıs

Anavatanı: Asya, Avrupa

R. 90. Süsen

F. 54. *Iris* (HNÖ ZTBB 2013)

Türkçe Adı: Nergis

Latince Adı: *Narcissus*

Familya: Amaryllidaceae (Nergisgiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Avrupa

R. 91. Nergis

F. 55. *Narcissus* (HNÖ 2013)

Türkçe Adı: Karanfil

Latince Adı: *Dianthus*

Familya: Caryophyllaceae (Karanfilgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Yaz Mevsimi

Anavatanı: Akdeniz Bölgesi

R. 92. Karanfil

F. 56. *Dianthus* (botanyhawaii.edu/2012)

Türkçe Adı: Kokulu Menekşe

Latince Adı: *Viola odorata*

Familya: Violaceae

Çiçeklenme Zamanı: Nisan-Mayıs

Anavatanı: Asya ve Avrupa

R. 93. Kokulu Menekşe

F. 57. *Viola* (www.naturephoto-cz.com/2006)

Türkçe Adı: Anemon

Latince Adı: *Anemone*

Familya: Ranunculaceae (Düğünçiçeğigiller)

Çiçeklenme Zamanı: Haziran-Temmuz

Anavatanı: Türkiye

R. 94. Mavi Anemon

F. 58. *Anemone*

(arastiralim.com/2012)

R. 95. Kırmızı Anemone

F. 59. *Anemone*

(KÇ 2011)

Türkçe Adı: Manisa Lâlesi

Latince Adı: *Tulipa orphanidea*

Familya: Liliaceae (Zambakgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mart-Mayıs

Anavatanı: Türkiye

R. 96. Manisa Lâlesi

F. 60. *Tulipa orphanidea* (KÇ 2010)

R. 97. Manisa Lâlesi

R. 61. *Tulipa orphanidea*
(www.deeproot.co.uk)

R. 98. Gül Goncası

F. 62. *Rosa* (HNÖ 2013)

R. 99. Çok Renkli Gül

F. 63. *Rosa* (HNÖ 2013)

R. 100. Muhibbî Divanı

(SK BB 12968)

Köşelerde selvi ağaçları ve lâlelerin yanında ayn-ı safâ çiçekleri ile kokulu menekşeler yer almıştır. Ayn-ı safâ çiçeğinin tomurcuk, açmak üzere ve tam açmış halleri gerçeğine çok benzer tarzda resmedilmiştir. Metin kısmında ise lâleler, mavi peygamber çiçekleri ve sümbüller vardır.

Çizim 42. Resim 100'ün Çizimi

Türkçe Adı: Ayn-ı Safâ

Latince Adı: *Calendula*

Familya: Asteraceae (Papatyagiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Güney Avrupa, Kafkasya, İran, Afganistan

R. 101. Ayn-ı Safâ

F. 64. *Calendula* (HNÖ 2013)

R. 102. Ayn-ı Safâ

F. 65. *Calendula* (HNÖ 2013)

R. 103. Muhibbi Divani

(SK BB 12968)

Cedvel içindeki bölümde kırmızıyla renklendirilmiş yazıya paralel selvi ağaçlarını üstte mavi çan çiçekleri, altta ise mavi ve turuncu ayn-ı safâlar süslemektedir. Kokulu menekşeler, pembe ve turuncu güller de tezyînatı kullanılmıştır.

Türkçe Adı: Çan Çiçeği

Latince Adı: *Campanula*

Familya: Campanulaceae (Çançiçeğigiller)

Çiçeklenme Zamanı: Yazın

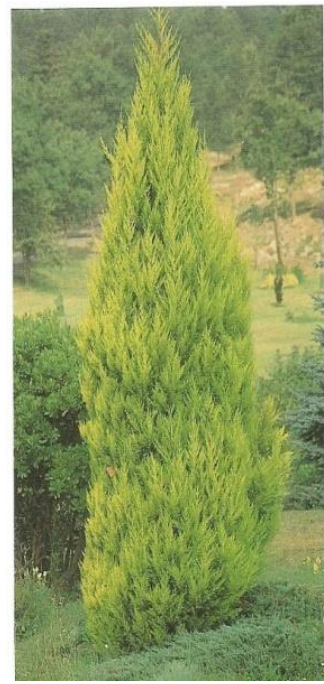
Anavatanı: Avrupa

R. 104. Çan Çiçeği
ve Selvi Ağacı

F. 66. *Campanula*
(deviantart.com)

F. 67. *Cupressus* (HNÖ 2013)

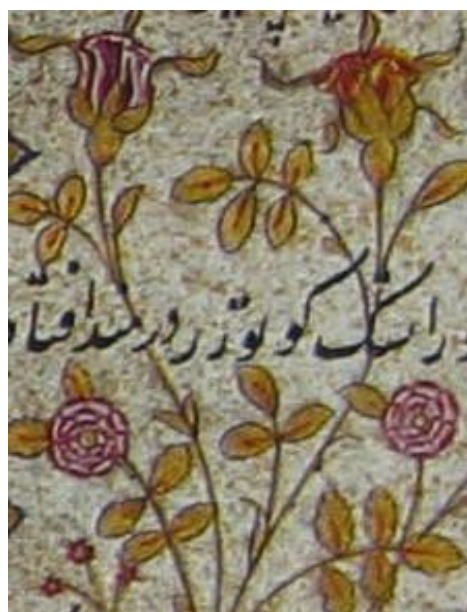

R. 105. Güller

F. 68. *Rosa*

(HNÖ 2013)

R. 106. Gonca Gül

F. 69. *Rosa*

(HNÖ 2013)

R. 107. Muhibbî Divanı

(SK BB 12968)

Gül, lâle ve sümbüllerin tanımlanabildiği halkârda cedvel içinde selvi ağaçları, kırmızı ve mavi peygamber çiçekleri görülmektedir.

Türkçe Adı: Mavi Peygamber Çiçeği

Latince Adı: *Centaurea cyanus*

Familiya: Asteraceae (Papatyagiller)

Çiçeklenme Zamanı: Haziran-Temmuz

Anavatanı: Avrupa, Akdeniz Havzası

R. 108. Mavi Peygamber Çiçeği

F. 70. *Centaurea cyanus* (HNÖ ZTBB 2013)

Türkçe Adı: Kırmızı Peygamber Çiçeği

Latince Adı: *Centaurea tchihatcheffii*

Familiya: Asteraceae (Papatyagiller)

Çiçeklenme Zamanı: Haziran-Temmuz

Anavatanı: Türkiye

R. 109. Kırmızı Peygamber Çiçeği

F. 71. *Centaurea tchihatcheffii* (KÇ 2010)

R. 110. Kara Memi Rugânî Kap, TSMK Emanet Hazinesi No: 2851

Kanûnî Sultan Süleyman'nın merhum şehzadesi Mehmed için 1540 tarihinde yaptırdığı tahmin edilen Kırk Hadis tercümesinin iç ve dış kabının bezemesi inanılmaz güzelliktedir. Rugânî kapta farklı renklerde lâle, karanfil, süsen, kokulu menekşe, anemon, sümbül, bahar dalı, hercaî menekşe, gül ve mavi zambak olduğu tahmin edilen bir çiçek vardır. Kara Memi'nin eseridir.

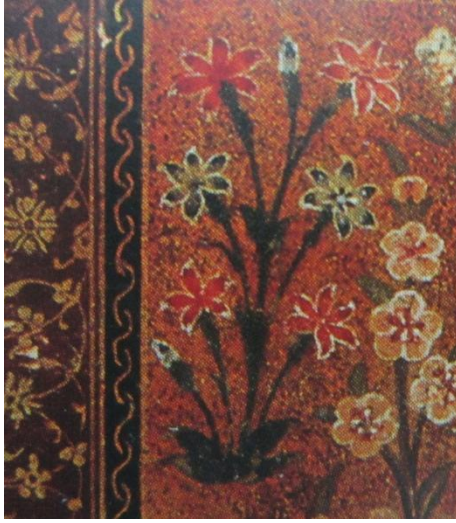
Türkçe Adı: Zambak

Latince Adı: *Lilium*

Familya: Liliaceae (Zambakgiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

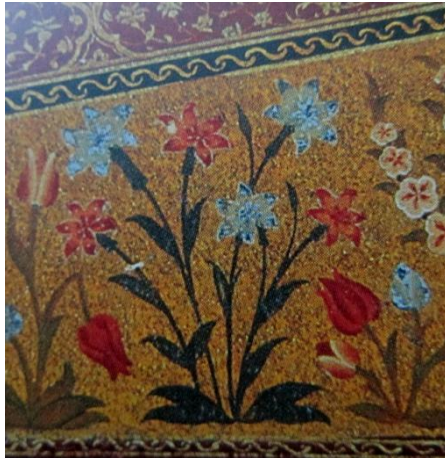
Anavatanı: Güney Avrupa, Doğu Asya

R. 111. Kırmızı Zambak

F. 72. *Lilium* (HNÖ 2013)

R. 112. Kırmızı Zambak

F. 73. *Lilium* (www.bb-productionstudio.com/2013)

16. yüzyıl ortalarına gelindiğinde, 300 varak hacminde, ketebe kaydı olmayan Osmanlı dünyasındaki en büyük ebadlı Mushaf yazılmıştır. 1540'dan sonra yazılmaya başlandığı tahmin edilmekte ve 1540-55 yıllarına tarihlenmektedir. Günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi'nde bulunan eser Ahmed Karahisârî Kur'an-ı Kerimî adıyla tanınmaktadır⁵.

Zamanın büyük hattatı Ahmed Şemseddin Karahisarî tarafından yazılmaya başlanmış III. Murad zamanında Hasan Çelebi tarafından bitirilmiştir. Kara Memi üslûbunda tezhiplenmiş ve güzel çiçeklerle süslenmiş eser muhteşem güzelliindedir. Eserin müzehhipleri Nakkaş Hasan, Nakkaş Mustafa Nakkaş Ali Çelebi'dir.

Kur'an'ın her sayfasında karşılıklı dört koltuk bezemesi vardır. Toplamda 2360 koltuk ve 112 sûrebaşı tezhibi vardır. Süslemeler karşılıklı veya çapraz olarak tekrarlanmıştır. Desenler çok farklı ve motifler zengindir. Bazı zeminlere boya sürülmeyip boş bırakılmıştır ve çift tahrir tekniğiyle desenler yapılmıştır. Halkâr tekniğiyle güzel süslemeler de bulunur ve bunların yanı sıra ince tezhipli bölümlere de rastlanır. Aynı desenin tekrar edildiği kısımlarda farklı renkler kullanılmak sureti ile değişik görünüm oluşturulmuştur.

“16. yüzyılın ortalarından Ahmed Karahisarî'nin Kur'an'ında siyah zemin üzerindeki bahar dallarının, kartuşlar büyütüldüğünde aynen bir çini pana gibi görüntü vermesi, hepsinin kökeninin çiçek üslûbu olduğunu açık seçik ortaya koyar. Kara Memi'den sonra artık yer yer tezhipte de yeni bir üslûbun örnekleri karşımıza çıkmaktadır”⁶.

⁵ Fatma Çiçek Derman, “Osmanlı'da Klâsik Dönem”, **Hat ve Tezhip Sanatı**, Editör: Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 347-348.

⁶ Nurhan Atasoy, **Has Bahçe**, Milenyum Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 147.

R. 113. Karahisârî Kur'anî , 16. yy. ,TSMK

(Nurhan Atasoy, **Has Bahçe**, s. 149)

Türkçe Adı: Erik Çiçeği, Çiçek Açmış Meyva Ağacı

Latince Adı: *Prunus domestica*

Familya: Rosaceae (Gülgiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Kafkasya, Hazar Denizi

F. 74. *Prunus domestica*-Erik Çiçeği (HNÖ 2013)

Türkçe Adı: Şeftali Çiçeği, Çiçek Açmış Meyva Ağacı

Latince Adı: *Prunus persica*

Familya: Rosaceae (Gülgiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Doğu Asya ve Çin

F. 75. *Prunus persica*-Şeftali Çiçeği (HNÖ 2013)

Türkçe Adı: Badem, Çiçek Açmış Meyva Ağacı

Latince Adı: *Amygdalus communis*

Familya: Rosaceae (Gülgiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Türkiye, İran , Suriye

F. 76. *Amygdalus communis*-Badem Çiçeği (HNÖ 2013)

Türkçe Adı: Japon Ayvası, Bahar Dalı

Latince Adı: *Cydonia japonica*

Familya: Rosaceae (Gülgiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Asya, Çin

F. 77. *Cydonia*-Japon Ayvası (yaseminneder.blogspot.com/2011)

R. 114. III. Murat Tuğrası, TSM (Nurhan Atasoy, **Has Bahçe**, Milenyum Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 151.)

“İslâm sanatının hiçbir çevresinde padişah tuğraları Osmanlılar’daki kadar sürekli ve dönem özellikleri gösterecek şekilde tezhiplenmemiştir. Osmanlı padişah tuğralarının Sultan II. Bâyezid Dönemi’nden başlayarak tezhiplendiği görülür”⁷.

Yapılış tarihi kesin olmamakla birlikte 16. yüzyılda olduğu bilinmektedir. Kara Memi üslûbundaki tezyînatla dikkat çeken tuğra gelincik, sümbül, süsen, sümbül, gül hatmi, karanfil, menekşe, lâle, gül, safran, bahar dalları, sarı ve mavi kır çiçekleri ile süslenmiştir.

Klâsik dönem tezhip sanatımızın en güzel eserlerinden olan tuğranın ince işçiliği, desen zenginliği, kullanılan motif ve renk çeşitliliği hayranlık uyandıracak güzelliktedir.

⁷ Zeren Tanındı, “Başlangıcından Osmanlı’ya Tezhip Sanatı”, **Hat ve Tezhip Sanatı**, Editör: Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2010, s. 265.

R. 115. III. Murat Tuğrası, TSM

(Nurhan Atasoy, **a.g.e.** , s. 150)

Türkçe Adı: Gelincik

Latince Adı: *Papaver rhoeas*

Familiya: Papaveraceae (Gelincikgiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Asya, Avrupa

R. 116. Gelincik

F. 78. *Papaver* (cektigimfotolar.blogspot.com/2007)

Türkçe Adı: Safran

Latince Adı: *Crocus sativus*

Familiya: Iridaceae (Süsengiller)

Çiçeklenme Zamanı: Sonbahar

Anavatanı: Güneybatı Asya

R. 117. Mavi Safran

F. 79. *Crocus sativus* (ciceksehri.com/2013)

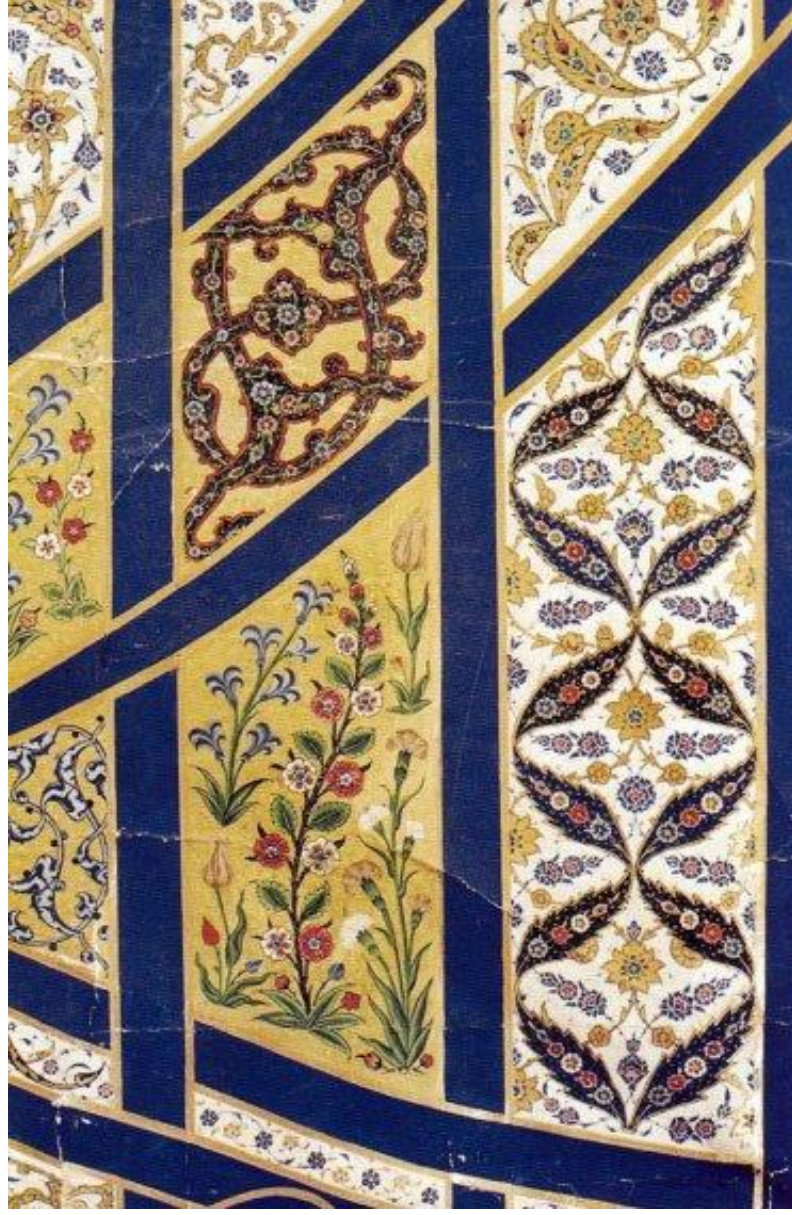

R. 118. Kanûnî Tuğrası 1540-1550 Tarihlidir, Ölçüleri: 158x240cm. (**Hat ve Tezhip Sanatı**, Editör: Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 355)

16. yüzyıl tuğra bezemeleri önceki devirlere göre daha parlak ve motifler daha zengindir. Her alanda var olan ihtişam burada da görülmektedir. Bedahşî laciverdinin kullanıldığı tuğra altınla tahrirlenmiştir, küçük alanlara mat altın sürülmüştür. İç ve dış beyzelerde serbest bulutlar görülmektedir. Desende hürde ve sarılma rûmî, bulut ve hatâyî motifleri vardır.

Kara Memî'nin üslûbuyla yapılan eserin kürsü kısmına altın zemin sürülmüş ve yarı stilize tarzda farklı onlarca çiçek adeta bir bahçe görünümü oluşturmuştur.

R. 119. Kanûnî Tuğrası, 16.yy. , TSM (Yıldız Demiriz, a.g.e. , s. 44)

Tuğrada yer alan yarı stilize çiçekler topraktan çıkış biçimleriyle resmedilmişlerdir. Desen ve fırça kullanımındaki mükemmellik dikkat çekicidir. Bir çok farklı desen, renk ve çiçeğin kullanılması eserin Kara Memi'nin olduğunu düşündürür. Bahar dalları, karanfil, lale, gül, sümbül, anemon, rengârenk minik kır çiçekleri tanımlanabilen çiçeklerdir.

R. 120. Karanfil

F. 80. *Dianthus* (myopera.com/2009)

R. 121. Sarı Lale

F. 81. *Tulipa* (yardimx.net/2007)

R. 122. Gaznevî Albümü, 1685 Tarihli, İÜK T 5461

Eser Gazneli Mahmud'un şiirlerini içermektedir. İçerdiği çiçek tasvirleri açısından önemli bir kitaptır. Vazoya yerleştirilmiş ya da kâselere konulmuş çiçek kompozisyonları en güzel şekilde tezyîn edilmiştir. Kolaj, minyâtür ve katı' sanatlarıyla desenler oluşturulmuştur. Eserde sarı, mor ve kırmızı anemon çiçekleri vardır. Ters lâle motifleri yukarı kısımda görülmektedir.

Türkçe Adı: Ters Lâle

Latince Adı: *Fritillaria imperialis*

Familya: Liliaceae (Zambakgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mart

Anavatanı: Asya

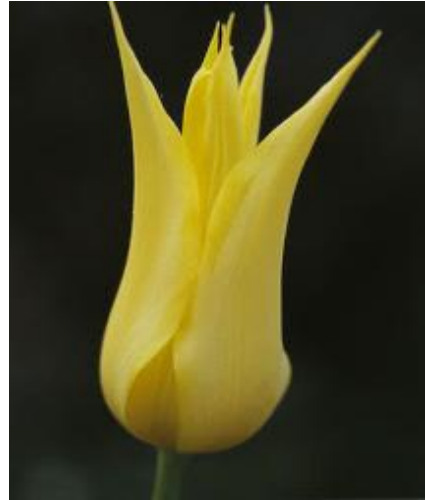
R. 123. Ters Lâle

F. 82. *Fritillaria* (www.agaclar.net/2010)

R. 124. Sarı Lâle

F. 83. *Tulipa* (wellylady.blogspot.com/2010)

Türkçe Adı: Anemon

Latince Adı: *Anemone*

Familiya: Ranunculaceae (Düğünçiçeğigiller)

Çiçeklenme Zamanı: Haziran-Temmuz

Anavatanı: Türkiye

R. 125. Sarı Anemone

F. 84. *Anemone* (flora.dempstercountry.org/2009)

R. 126. Kırmızı Anemon

F. 85. *Anemone* (yabanicicek.com/2007)

4. 3. Natüralist Çiçekler

Çiçek yetiştirmek, onlara isimler vermek, duygularımızın bir ifadesi olarak görmek hayatımızın bir parçasıdır. Her bahar açan çiçekler sonsuzluk hissi uyandırarak yeniden doğuşun simgesi kabul edilmiştir. İnsan bedeni tohuma benzetilmiş, çürüdükten sonra hayat bulup tekrar yeşereceği düşüncesi ahiret inancının yansıması olmuştur. Çiçekler güzellik, sevgi ve zerafet sembolleri olarak da görülmüştür. Günlük yaşamımızın bu önemli unsuru olan çiçeği yalnızca sanat eserlerinde değil kültürümüzün her parçasında görmek mümkündür.

16. yüzyıldan itibaren natüralist üslûpta yansıtılmaya başlanan çiçek motiflerinin öncüsü Kara Memi olmuştur. Kalıplaşmış kompozisyonların dışına çıkarak farklı bir tarz getirmiştir. Klâsik motiflerin yanında doğayı iyi bir gözlem ve uzun yıllar süren sanat birikimiyle yoğurmuş ve natüralist akımın öncüsü olmuştur. Bunların devamında 18. yüzyılda Ali Üskûdarî tabîî halleriyle yansıttığı çiçekleriyle kendi ekolünü ortaya çıkarmıştır.

Tabiattaki renkleri ve görünümüleriyle benzer şekilde tarama üslûbuyla, ince fırça darbeleriyle yapılan çiçekler el yazmalarının sayfalarında ve ciltlerinde yer almışlardır.

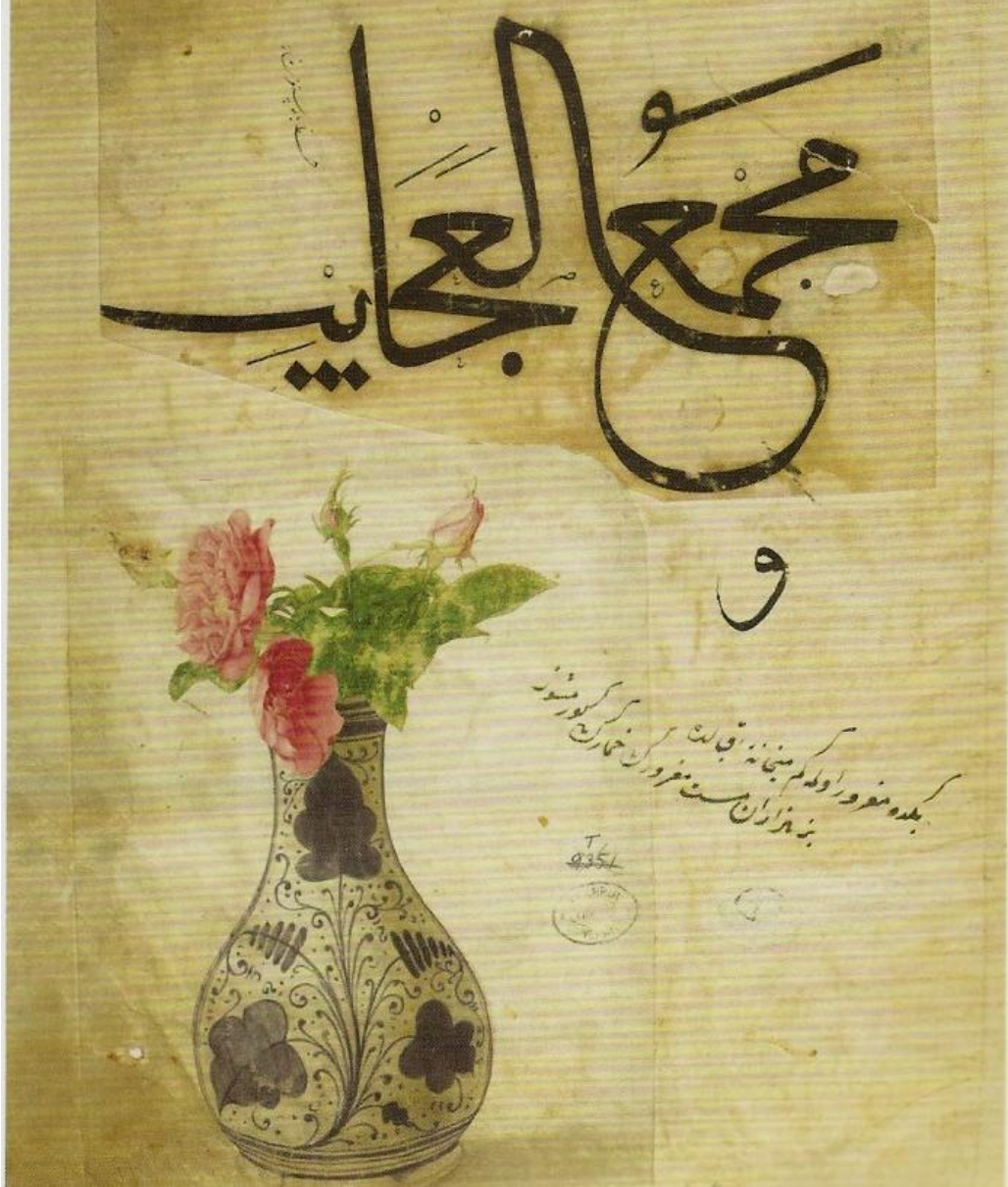
Natüralist çiçek resimleri Barok ve Rokoko akımlarının izlerini taşımalarının yanında Türk sanat zevkini de yansıtmaktadır.

“Osmanlı’da Lâle Devri’nden 19. yüzyıl sonlarına kadar devam eden süsleme tarzında bitkisel motiflerin bütün bezeme alanındaki hakimiyeti dikkati çekmektedir. Hatta klâsik rûmî, motifinin dahi zaman, zaman bitkisel anlamda kullanıldığı görülür”⁸.

---

⁸ Betül Çoşkun, “15. yy. ile 20. yy. Arasında Türk Tezhip Sanatında Gül Motifi”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 62

R. 127. Vazoda Güller, Herat, İÜK Farsça Yazmalar No: 1423

Herat Dönemi'ndeki tezhipli eserlerde desen, motifler ve renkler birbiriyle uyum içerisindedir. Süslemelerde bir ahenk vardır. Yıldız biçimi de bu dönem çok kullanılmıştır. Altın zeminli paftalara üç nokta iğne perdahlar yapılmıştır.

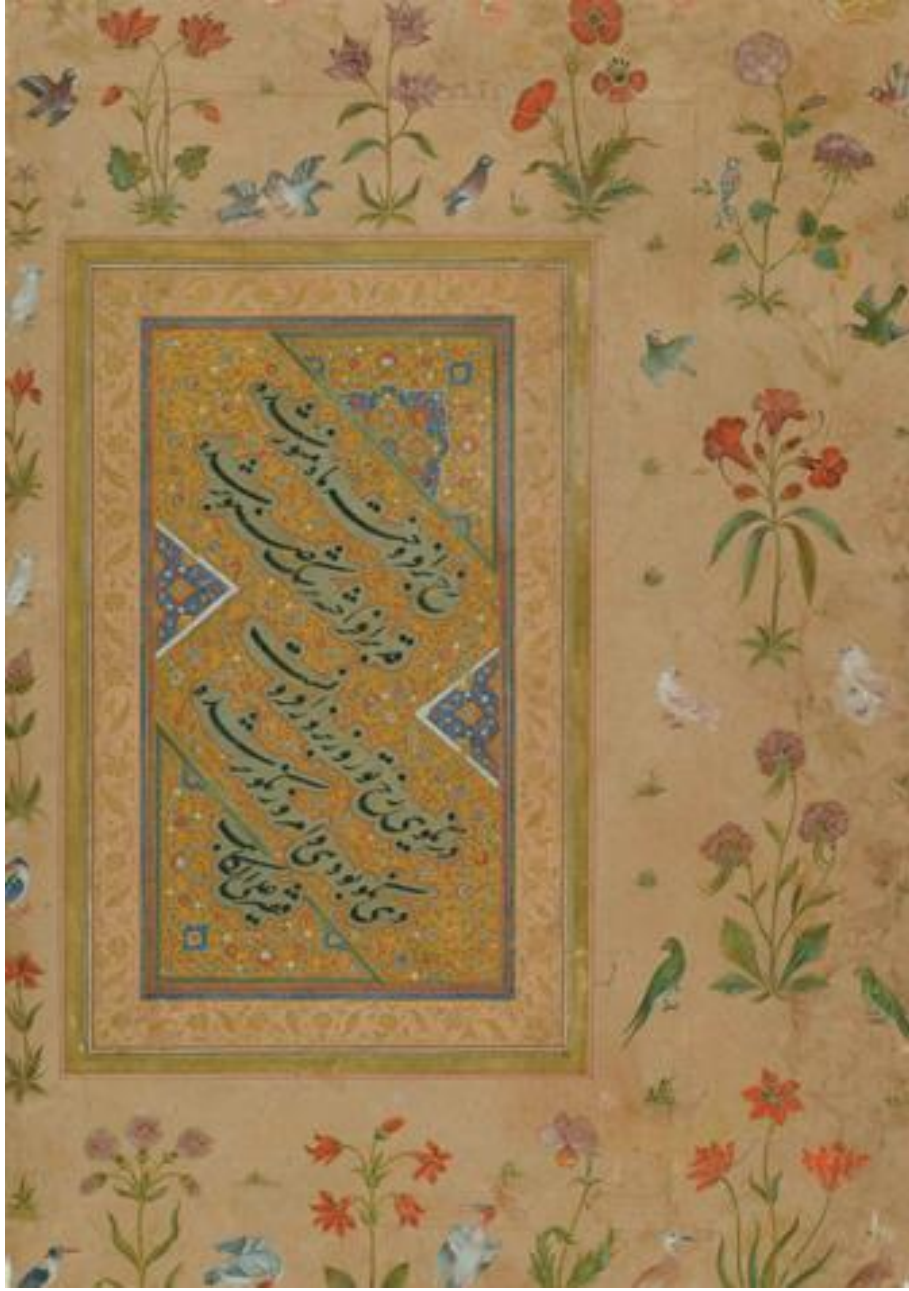
Natüralist üslûpta tabiattaki hallerine benzer biçimde motiflerle süslenen eserlerden günümüze kadar ulaşanları mevcuttur.

R. 128. Kırmızı Lâleler, 17. yüzyıl Hindistan, Babür

(en.wikipedia.org)

R. 129. Hindistan Babür 17. yy.

(www.brooklynmuseum.org)

Natüralist motiflerin yer aldığı eserde lâle, gül, gelincik ve acem lâlesi çiçekleri tanımlanmaktadır. Farklı kuş türleri de eserin tezyîinde kullanılmıştır.

Türkçe Adı: Acem Borusu

Latince Adı: *Campsis radicans*

Familya: Bignoniaceae

Çiçeklenme Zamanı: Temmuz-Ağustos

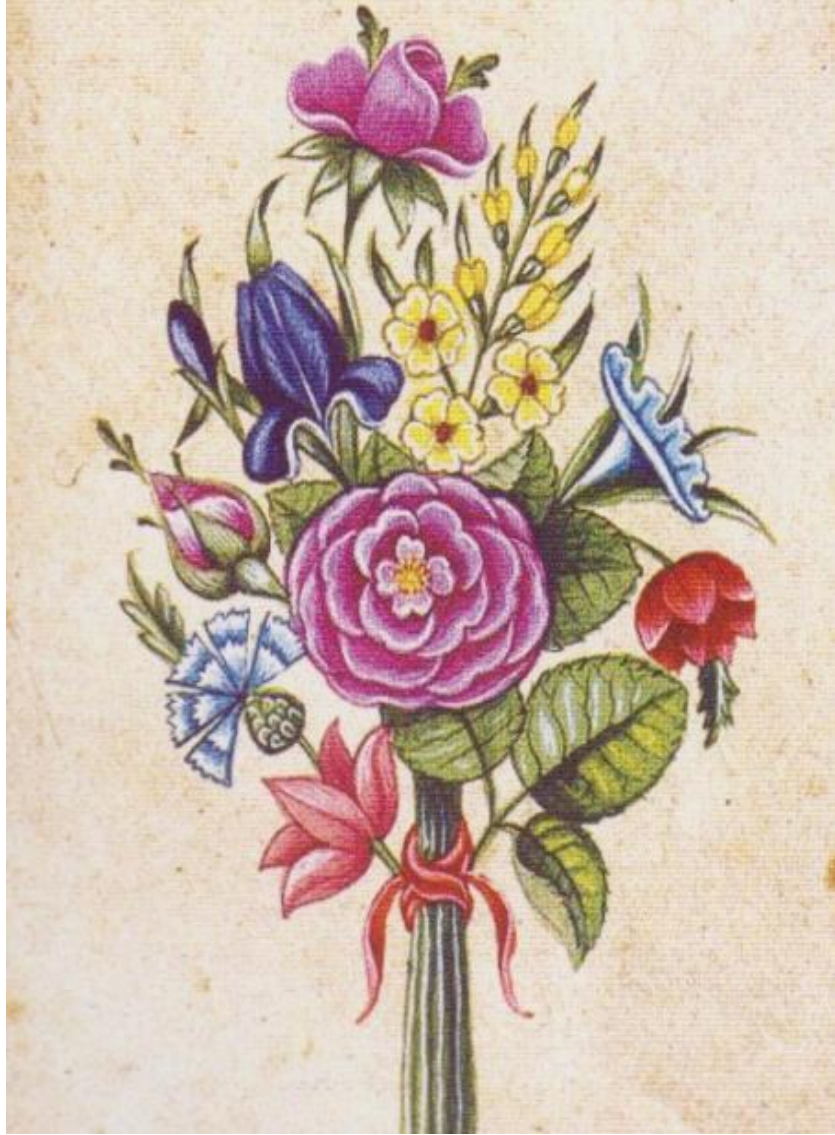
Anavatanı: Anavatanı Amerika olmasına rağmen ülkemize İran'dan geldiği için Acem Borusu ismi verilmiştir.

R. 130. Acem Borusu

F. 86. *Campsis radicans* (www.1001fidan.com/2013)

R. 131. Silsilenâme-i Osmaniye, 1780 Tarihli, İÜK T 9366

Eser Osmanlı pâdişahlarının portrelerini toplamak için yapılmıştır. Resimlerin arka sayfalarında bulunan suluboya çiçekler natüralist üslûpta yapılmıştır. II. Süleyman için hazırlanmış daha sonra 1780 yılında yapılan eklerle zenginleştirilmiştir. Kitap 17. ve 18. yüzyıllardaki çiçek ve tabiat sevgisini yansıtan en güzel örneklerdendir.

Türkçe adı: Boru Çiçeği (Kahkaha Çiçeği)

Latince Adı: *Ipomoea purpurea*

Familya: Convolvulaceae (Çitsarmaşığgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Temmuz-Ağustos-Eylül

Anavatanı: Asya, Orta ve Güney Amerika

R. 132. Boru Çiçeği

F. 87. *Ipomoea*(jardincabopalero.wordpress.com/2008)

Türkçe adı: Yabani Gül

Latince Adı: *Rosa gallica*

Familya: Rosaceae

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs-Haziran

Anavatanı: Asya, Avrupa

R. 133. Yabani Gül

F. 88. *Rosa gallica*

(HNÖ 2013)

R. 134. Gül Goncası

F. 89. *Rosa*

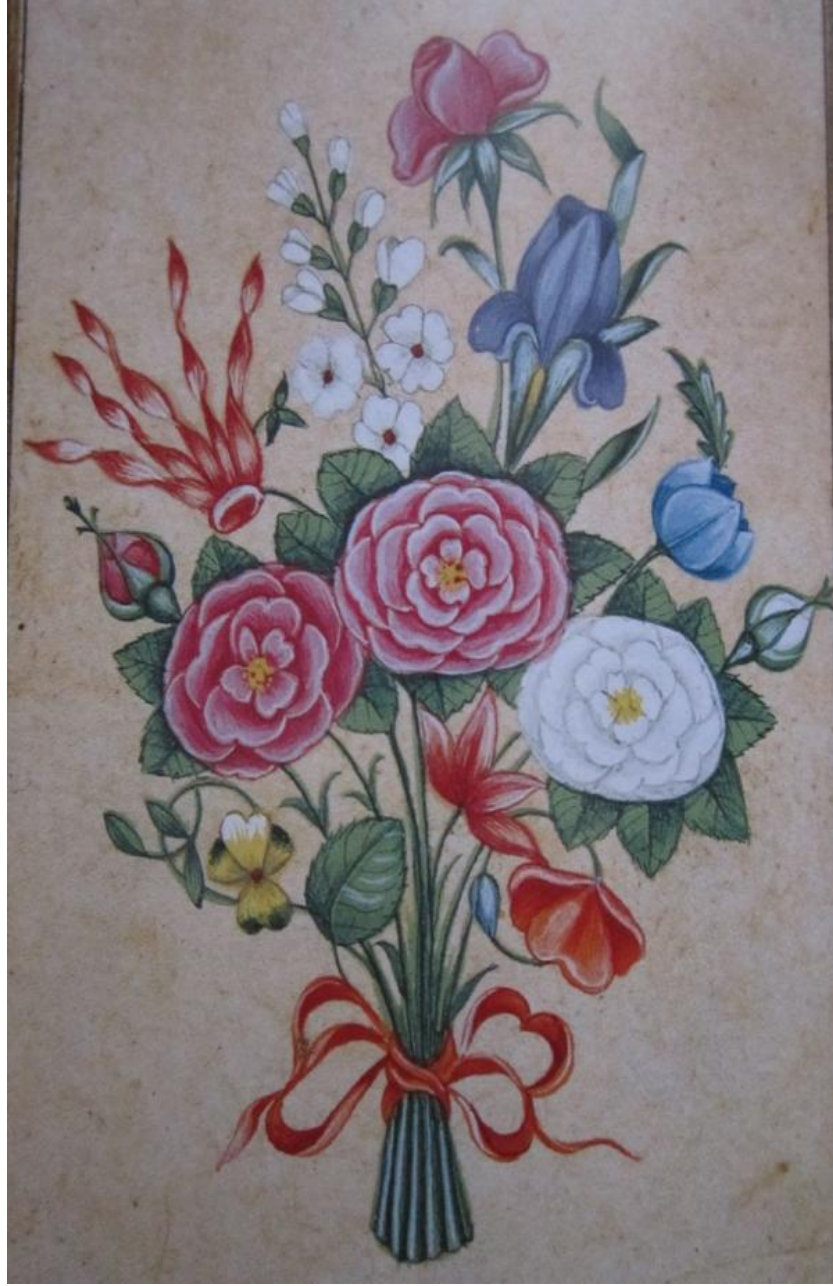
(HNÖ 2013)

R. 135. Peygamber Çiçeği

F. 90. *Centaurea cyanus* (HNÖ ZTBB 2013)

Resim 136. Silsilenâme-i Osmaniye, 1780 Tarihli, İÜK T 9366

Karışık bukette açmış pembe ve beyaz güller, süsen, beyaz şebboy, kırmızı cam güzeli, sarı hercaî menekşe, gonca ve tomurcuk güller, sıklamen, mavi anemon bulunmaktadır.

Türkçe adı: Cam Güzeli

Latince Adı: *Impatiens*

Familiya: Balsaminaceae (Kınaçiçeğigiller)

Çiçeklenme Zamanı: Haziran-Eylül

Anavatanı: Afrika'dır. Ülkemizde de kültür bitkisi olarak yetiştirilmektedir.

Resim 137. Cam Güzeli

F. 91. *Impatiens*

(HNÖ 2013)

Türkçe adı: Sıklamen (Tavşan Kulağı)

Latince Adı: *Cyclamen*

Familiya: Myrsinaceae

Çiçeklenme Zamanı: Şubat-Nisan

Anavatanı: Akdeniz bölgesidir. Bazı sıklamen türlerinin anavatanı Türkiye'dir.

R. 138. Sıklamen

F. 92. *Cyclamen*

(HNÖ 2013)

Türkçe adı: Hercaî Menekşe

Latince Adı: *Viola tricolor*

Familiya: Violaceae (Menekşegiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Kuzey yarımküredir. Ülkemizde de doğal olarak yetişmektedir.

R. 139. Hercaî Menekşe

F. 93. *Viola tricolor* (artislamic.com)

Türkçe adı: Gül

Latince Adı: *Rosa*

Familiya: Rosaceae (Gülgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs-Haziran

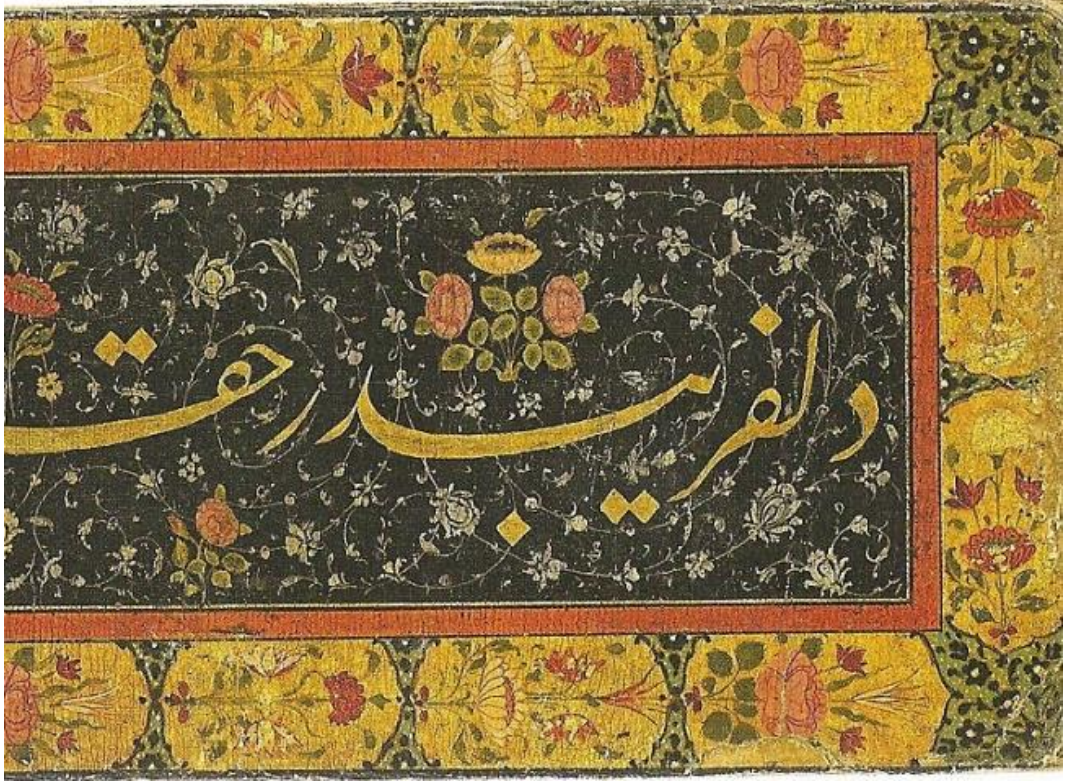
Anavatanı: Anadolu, İran ve Çin

R. 140. Beyaz Tomurcuk Gül

F. 94. Rosa
(www.openphotographyforums.com/2007)

Resim 141. Rugânî kap,1721 Tarihli, EHAK Eser Ölçüleri: 26.7x9.5cm.

Ali Üsküdârî imzalı kitap kabı bir şiir defterine aittir. Cönk tipindeki rugânî kaptaki ortada ana desen ve çevresinde arasuyu şeklinde tezyin edilmiştir. Siyah zeminde motifler çok zarif yapılmış doğal çiçekler etrafa serpiştirilmiştir. Her çiçek kendi sap ve yaprağında resmedilmiştir.

“Ana desenin etrâfındaki kenarsuyu kitâbe formunda paftalara ayrılmış pafta içleri sıvama altın zemin üzerine tabî üslûpta çiçek demetleri ile bezenmiştir”⁹.

⁹ Gülnur Duran, **a.g.e.**, s. 68

Türkçe Adı: Papatya

Latince Adı: *Chamomilla recutita*

Familiya: Asteraceae (Papatyagiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Avrupa ve Asya

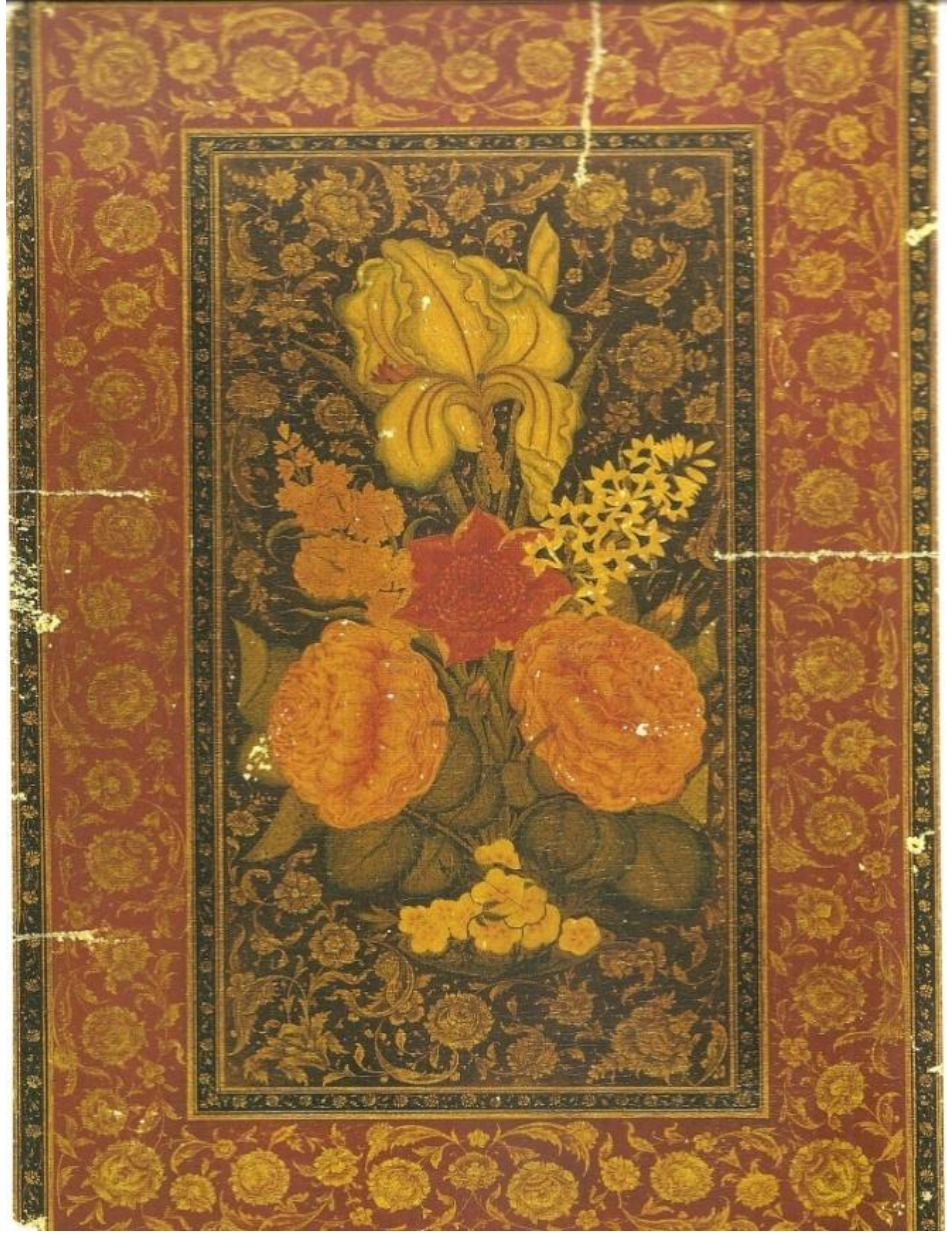
R. 142. Papatya

F. 95. *Chamomilla*

(resimcim.net/2013)

R. 143. Yazı Altlığı 1757/58 Tarihlidir, TSMK Cilt-Yazı No: 413, 32.5x20.2cm.

Eseri, Ali Üsküdârî Sultan III. Mustafa için hazırlanmıştır. Sağlı sollu turuncu güller, kırmızı anemona benzeyen bir çiçek, solda sümbül ve üstte beyaz süsen tanımlanabilen çiçeklerdir.

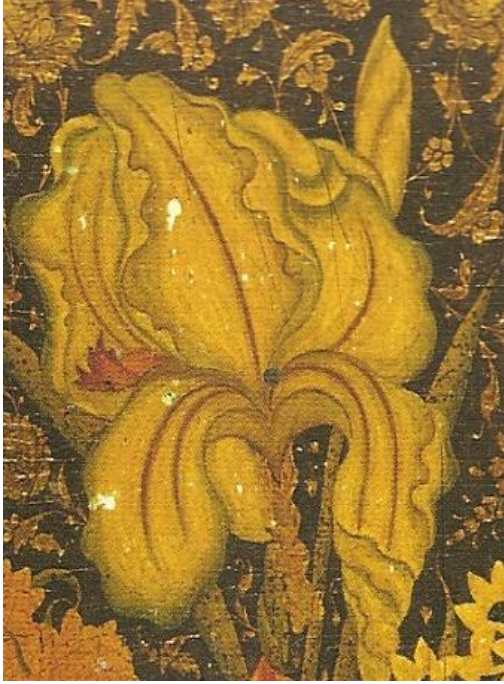
Türkçe adı: Süsen

Latince Adı: *Iris*

Familya: Iridaceae (Süsengiller)

Çiçeklenme Zamanı: Nisan-Mayıs

Anavatanı: Asya, Avrupa

R. 144. Beyaz Süsen

F. 96. *Iris*

(HNÖ 2013)

“Ali Üsküdârî’nin Mecmûa-î Gazeliyât eseri cönk şeklinde, içinde gazeller bulunan bir mecmûa olan eser Derviş Mustafa el-hâc Mehmed tarafından yazılmıştır. Bezemesi ve kabı Ali Üsküdârî tarafından yapılmıştır. Gazel defteri içinde 30 adet çiçek resmi, karşılıklı gelecek şekilde çift sayfa düzeninde gösterilmiştir. Tabîî üslûptaki çiçek resimleri en küçük detay ihmal edilmeksizin boyanmış, gölge ve taramalar son derece ince ve kıvrak bir fırça ile işlenmiştir. Eser 1727 tarihlidir”¹⁰.

Bu eser Osmanlı çiçek tasvirleri açısından yalnızca üslûbuyla değil ele aldığı çiçeklerin çeşitliliği açısından da son derece önemlidir. Küçük boyutuna rağmen bir devrin çiçek çeşitlerini ortaya koymaktadır. Çiçekleri doğadaki gibi yansıtmayı başarmış bazı ayrıntılarda örneğin karanfil tasvirindeki yaprakların kıvrımlarında ya da lâlenin ve zambağın yapraklarında olduğu gibi kendi kültüründeki stilizasyona yönelmiştir.

“Ali Üsküdârî hafif bir gölgelendirme yaptığı çiçeklerini genellikle tek tek ele almış ancak bazı hallerde büyük bir çiçeğin yanına menekşe gibi küçük bir çiçek koyarak bunları birer kurdele ile bağlanmış biçimde tasvir etmiştir”¹¹.

Eserde pembe gül, mavi yalınkat sümbül ve menekşe, pembe hazeran, sarı nergis ve Cezayir menekşesi, kırmızı karanfil, sarı lâle ve hercaî menekşe, turuncu zambak, pembe sümbül, pembe sıklâmen, katmerli nergis, pembe çiğdem, salkımlı sümbül, erguvan dalı, ayn-ı safâ, pembe haseki küpesi, sarı gül, leylak, şakayık çiçekleri yer almaktadır.

Eser 28x11.5 cm. gibi küçük boyutlarına karşın zamanının bir çok çiçeğini günümüze yansıtması açısından büyük bir önem taşır.

¹⁰ Gülnur Duran, **Ali Üsküdârî**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2008, s. 140.

¹¹ Nurhan Atasoy, **Has Bahçe, Milenyum Yayıncılık, İstanbul 2011**, s. 170.

Türkçe Adı: Hazeran (Saray Çiçeği)

Latince Adı: *Delphinium*

Familya: Ranunculaceae (Düğünçiçeğigiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs-Temmuz

Anavatanı: Hindistan'dır. Ülkemizde de doğal olarak yetişen türleri mevcuttur.

R. 145. Pembe Hazeran İÜK T 5650
Eser Ölçüsü: 61x177 mm.

F. 97. *Delphinium*

(garden-picture.com/2008)

Türkçe Adı: Düğün Çiçeği (Girit Lâlesi)

Latince Adı: *Ranunculus* (Düğünçiçeğigiller)

Familya: Ranunculaceae

Çiçeklenme Zamanı: Nisan-Haziran

Anavatanı: Asya

R. 146. Düğün Çiçeği, İÜK T 5650
Eser Ölçüsü: 61x177 mm.

F. 98. *Ranunculus* (gardensandplants.com/1999)

Türkçe Adı: Zambak

Latince Adı: *Lilium*

Familya: Liliaceae (Zambakgiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Güney Avrupa, Doğu Asya

R. 147. Zambak, İÜK T 5650
Eser Ölçüsü:61x177 mm.

F. 99. *Lilium* (www.pbase.com/2010)

Türkçe Adı: Leylak

Latince Adı: *Syringe vulgaris*

Familya: Oleaceae (Zeytingiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs

Anavatanı: Asya ve Avrupa

R. 148. Leylak, İÜK T 5650
Ölçüsü: 61x177 mm.

F. 100. *Syringe vulgaris* (loadtr.com/2008)

Türkçe Adı: Ayn-ı Safâ

Latince Adı: *Calendula*

Familya: Asteraceae (Papatyagiller)

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Avrupa, Kafkasya, İran, Afganistan

R. 149. Ayn-ı Sâfa, İÜK T 5650
Eser Ölçüsü: 60x178 mm.

F. 101. *Calendula* (www.proprofs.com/2012)

Türkçe Adı: Yıldız Çiçeği

Latince Adı: *Dahlia*

Familya: Asteraceae (Papatyagiller)

Çiçeklenme Zamanı: Sonbahar

Anavatanı: Meksika'dır. Ülkemizde de kültür bitkisi olarak yetiştirilmektedir.

R. 150. Yıldız Çiçeği, İÜK T 5650
Eser Ölçüsü: 61x177 mm.

F. 102. *Dahlia* (manolyacicegi.blogspot.com 2010)

Türkçe Adı: Şakayık

Latince Adı: *Paeonia*

Familiya: Paeoniaceae

Çiçeklenme Zamanı: Nisan-Haziran

Anavatanı: Asya, Güney Avrupa ve Kuzey Amerika

R. 151. Şakayık , İÜK T 5650
Eser Ölçüleri: 61x177 mm.

F. 103. *Paeonia* (blackstein.de/2001)

Türkçe Adı: Gül

Latince Adı: *Rosa*

Familya: Rosaceae (Gülgiller)

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs-Haziran

Anavatanı: Türkiye, İran ve Çin

R. 152. Gül, İÜK T 5650
Ölçüleri: 60x178 mm.

F. 104. *Rosa* (www.resimrehberi.com/2010)

Türkçe Adı: Haseki Küpesi

Latince Adı: *Aquilegia vulgaris*

Familya: Ranunculaceae (Düğünçiçeğigiller)

Çiçeklenme Zamanı: Haziran-Temmuz

Anavatanı: Asya

R. 153. Haseki Küpesi ve Peygamber Çiçeği
IÜK T 5650, Eser Ölçüleri: 61x177 mm.

F. 105. *Aquilegia vulgaris*

(HNÖ 2013)

F. 106. *Centaurea tchihatcheffii*

(KÇ 2010)

Türkçe Adı: Kasımpatı

Latince Adı: *Chrysanthemum*

Familya: Asteraceae (Papatyagiller)

Çiçeklenme Zamanı: Ekim-Kasım

Anavatanı: Asya, Avrupa

Türkçe Adı: Sonbahar Çiğdemi

Latince Adı: *Colchicum*

Familya: Colchicaceae

Çiçeklenme Zamanı: Ağustos-Eylül-Ekim

Anavatanı: Orta ve Güney Avrupa

R. 154. Kasımpatı ve Çiğdem, İÜK T 5650
Eser Ölçüleri: 61x177 mm.

F. 107. *Chrysanthemum*
(groups.yahoo.com/group/islamic dialogue2005)

F. 108. *Colchicum autumnale*
(www.ruhr-uni-bochum.de/2013)

Türkçe Adı: Erguvan

Latince Adı: *Cercis siliquastrum*

Familya: Fabaceae (Baklagiller)

Çiçeklenme Zamanı: Nisan-Mayıs

Anavatanı: Güney Avrupa, Batı Asya

R. 155. Erguvan, İÜK T 5650
Eser Ölçüleri: 61x177 mm.

F. 109. *Cercis siliquastrum* (HNÖ ZTBB 2013)

R. 156. Mavi Sümbül, İÜK T 56550
Eser Ölçüleri: 61x177 mm.

F. 110. *Hyacinthus* (HNÖ 2013)

R. 157. Pembe Sümbül İÜK
Eser Ölçüleri: 60x178 mm.

F. 111. *Hyacinthus* (HNÖ 2013)

Türkçe Adı: Salkımlı Sümbül, Üzüm Sümbülü

Latince Adı: *Muscari*

Familya: Hyacinthaceae

Çiçeklenme Zamanı: İlkbahar

Anavatanı: Akdeniz, Afrika ve Orta Asya

R. 158. Salkımlı Sümbül, İÜK T 5650
Eser Ölçüleri: 61x177 mm.

F. 112. *Muscari botryoides*
(beautifulflowerpictures.2008)

R. 159. Murakka Albümü TSK , 18.yy. Tarihi

(Yıldız Demiriz, a.g.e. , s. 169)

R. 160. Salkımlı Sümbül

F. 113. *Muscari*

(HNÖ 2013)

R. 161. Lâle Risâlesi (Yıldız Demiriz, Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler, Yorum Sanat, İstanbul 2005, s. 106.)

Lâle Risalesi 1726/27 Tarihli'dir. Mehmet imzalıdır. Katalog yurt dışında özel koleksiyonda bulunmaktadır. Buket lâle, pembe şebboy, gonca gül ve kadife çiçeğinden oluşmuştur.

Türkçe Adı: Kadife Çiçeği

Latince Adı: *Tagetes*

Familya: Compositae

Çiçeklenme Zamanı: Haziran-Ekim

Anavatanı: Meksika'dır. Ülkemizde de kültür bitkisi olarak yetiştirilmektedir.

R. 162. Kadife Çiçeği

F. 114. *Tagetes patula* (scientificlib.com/2009)

Türkçe Adı: Şebboy

Latince Adı: *Matthiola*

Familya: Brassicaceae

Çiçeklenme Zamanı: Nisan-Eylül

Anavatanı: Afrika, Avrupa

R. 163. Pembe Şebboy

F. 115. *Matthiola* (nathistoc.bio.uci.edu/2008)

R. 164. Lâle, Lâle Risâlesi
(Yıldız Demiriz, **a.g.e.**, s. 118)

F. 116. *Tulipa* (crocus.com/2012)

R. 165. Lâle, Lâle Risâlesi
(Yıldız Demiriz, **a.g.e.**, s. 118)

R. 117. *Tulipa* (agaclar.net/2009)

R. 166. Turuncu - Beyaz Nergis
Şükûfenâme, 1780 Tarihli, İAMK No:1573

F. 118. *Narcissus* (HNÖ 2013)

R. 167. Beyaz Nergis
Şükûfenâme, 1780 Tarihli, İAMK No:1573

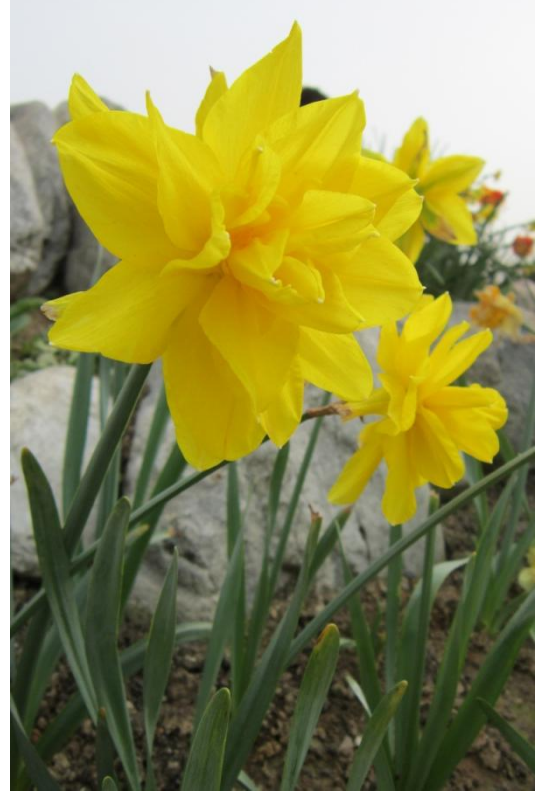
F. 119. *Narcissus* (HNÖ 2013)

Ali Çelebi'nin Şükûfenâme eseri Nûr-u Osmaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır ve 17. yüzyılda yapılmıştır. Gül, karanfil, sümbül gibi çok sevilen çiçeklerin arasına nergisin de girdiği anlaşılmaktadır. Kitapta birbirinden güzel nergisler vardır. Bitkilerle ilgili açıklama ve beyitlerin yer aldığı kitapta çiçeklerin nasıl yetiştirildiği hakkında da bilgi de verilmektedir.

R. 168. Katmerli Sarı Nergis, TSK
(Yıldız Demiriz, **a.g.e.**, s. 146)

F.120. *Narcissus* (HNÖ 2013)

R. 169. Nergis, Ali Çelebi Şükûfenâme,
1667 Tarihli Nur-u Osmaniye Kütüphanesi
No: 4077

F.121. *Narcissus* (www.vanengelen.com/2013)

R. 170. Gelincik, Millet Kütüphânesi Şükûfenâme
(Yıldız Demiriz, a.g.e, s. 196)

F. 122. *Papaver rhoeas* (HNÖ ZTBB 2013)

F. 123. *Papaver* (HNÖ ZTBB 2013)

R. 171. Elifba, Osmanlı, 19. yy. (Nurhan Atasoy, **Has Bahçe**, Milenyum Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 190)

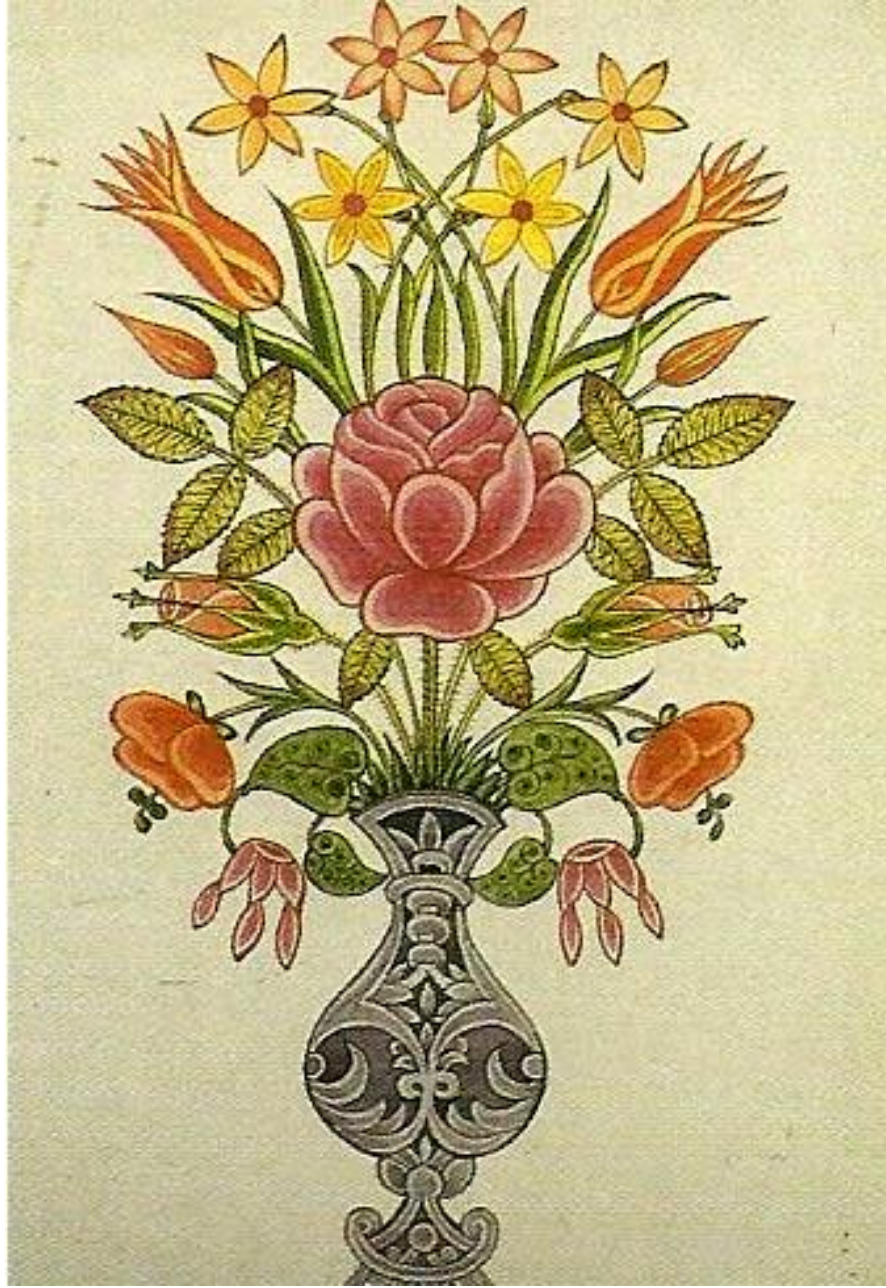
R. 172. Resim 171'den Ayrıntı

R.173. Amme Cüzü, 19. yy. ,TSM

(Nurhan Atasoy, **a.g.e.**, s. 200)

R. 174. Süheyl Ünver İmzalı Şükûfe, 20. yy. (Hat ve Tezhip Sanatı, Editör: Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 434)

R.175. Şükûfe. 21. yy. , Hamide Nur Özsoy

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

M. Ö. 1. yüzyıldan M. S. 13. yüzyıla kadar Orta Asya'da ayrı ayrı devletler kurarak varlıklarını sürdürmüş olan Uygur Türkleri güzel sanatlar alanında büyük izler bırakmışlardır. Önceleri Manihaizm, Budizm daha sonraları ise İslâm dinini benimsemeleri yaşayışlarını ve dolayısıyla sanatlarını şekillendirmiştir. Çin, Hint, İran, Roma ve Bizans medeniyetlerinden de etkilenmiş ve onları da etkilemişlerdir.

Bugüne gelebilmiş en eski yazma eserlerdeki tezhipler Uygurlar'dan kaldığı düşünülen dal, çiçek ve yaprak bezemeli örneklerdir. Bunların tezhip sanatımızda kullanılan bitkisel motiflerin temelini oluşturduğu düşünülmektedir.

Orta Asya'da doğa ile sürekli etkileşim halinde yaşayan göçebe kültürler yaşamlarının her alanında bitkisel unsurlara yer vermişlerdir. Bitkilerle iç içe yaşam sürdürdükleri kullandıkları basit bir eşyada veya eşsiz bir resimdeki motiflerinden anlamak mümkündür. Desenlerini çevrelerini kuşatan tabiattan aldıkları ilhâmla oluşturmuşlardır.

Bitkisel motifler kökenlerini binbir güzellik ve renkteki çiçeklerden alırlar. Her bahar yeniden açan çiçeklerin doğumu, cenneti, dirilişi, umudu kısacası hayatın tüm güzelliklerini ifade ettiği düşünülmüştür.

İslâmiyetin kabulünden sonra Türkler tüm birikimlerini yeni fethedilen bölgelerdeki kültürlerle birleştirmişlerdir. Önce Selçuklular ve sonrasında Osmanlılar farklı sanatsal üslupları kendi anlayışlarıyla sentezlemişler ve özgün eserler ortaya koymuşlardır.

Tezhip tarihi boyunca Emevî, Abbâsi, Celâyir, İlhanlı, Memlûk, Türkmen, Babür, Safevî, Timur ve Osmanlı dönemlerinde tezhip alanında güzel çalışmalara imza atılmıştır. Birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olan bu topluluklar tezyînat alanında ekol oluşturan seçkin eserlerin ortaya çıkmasına vesile olmuşlardır.

İslâm sanatında geometrik ve bitkisel unsurlar temel kabul edilmiştir. Sanatkârlar, tabiattaki çiçekleri stilize ederek kullanmışlardır. Bunların yanında hayvan figürleri de soyutlanarak geometrik yorumlara dönüşmüştür.

Tezhip sanatımızda natüralist üslûbun görülmeye başladığı tarih 16. yüzyıldır. Bu dönemde müzehhip Kara Memi has bahçenin tüm renklerini eserlerine nakşetmiştir. 1566 tarihli Muhibbî Divanı'ndaki süslemeler bu akımın mükemmel örneklerinden oluşmuştur.

Gül, lâle, karanfil, süsen, sümbül, nergis, çiçek açmış meyve ağaçları ve selviler süsleme sanatlarındaki yerlerini almışlar, yarı stilize çiçekler ise kendi yaprakları ve dalları üzerinde resmedilmişlerdir. Yalnız kullanıldıkları gibi hatâyî rûmî gibi motiflerle beraber de kullanılmışlardır.

17. yüzyıl ortalarına gelindiğinde çiçeklerin tabiattaki doğal görünümüyle yapılmaya başladığı görülür. Avrupa' da yaygın olan Barok ve Rokoko tarzı süslemeler sanatımızda natüralist üslûbun ilerlemesinde etkili olmuştur. Bu devrin en ünlü sanatçılarından olan Ali Üsküdârî' nin yapıtlarında çiçekleri en güzel halleriyle görmek mümkündür.

Çalışmada yüzlerce örneğin bulunduğu eserlerden yalnızca bir kısmına yer verme imkânı bulunmuştur. Yalnızca Osmanlı tezhip sanatından değil, Emevî, Abbâsi, Memlûk, Safevî, Celâyir, Babür ve Timur dönemlerinden stilize, yarı stilize ve natüralist örneklerine yer verilerek motiflerin kökenleri gösterilmeye çalışılmıştır. Motiflerin tabiattaki kökenlerini bulup bunların yan yana getirilmeleri sonucunda karşılaştığımız benzerlik dikkat çekici olmuştur.

Günümüze kadar gelmiş bu eserlerin ne kadar başarılı ve uzun uğraşlar gerektirdiği bir gerçektir. Bitkilerin topraktan çıkış biçimlerini, tomurcuk, gonca ve açmış hallerini hatta dağılmaya yüz tutmuş yapraklarını en mükemmel şekilde yansıtmayı başaran bu süslemeler hayranlık uyandıracak güzelliكتedir. Yapılan tezyînlerin zekice hesaplamalar, ince bir estetik zevki, sanatsal birikim, sabır ve emeğin eseri olduğu bir kez daha anlaşılmıştır. Ayrıntılara verilen önem zerafet ve incelik, tabiat sevgisi, kompozisyon ve tasarım gücü, mükemmel işçilik ve bilgiyle tasarlanan

Çiçeklerin doğal ortamlarındaki tüm hallerini, farklı görünüşlerini, değişik renklerini gözler önüne seren eserler günümüz tezhip sanatına ışık tutmaktadır. El yazması benzersiz eserlerle sanatçılar isimlerini adeta lmszleştirmişlerdir.

Tezhip sanatında kullanılan bitkisel motiflerin kökenlerinin hangi medeniyetlere dayandığıının, tabiattaki hangi çiçekten esinlenerek yapıldığıının bilinmesi bu sanatın daha bilinçli yapılmasını, farklı bakış açılarıyla daha güzel eserler verilmesini sağlayacaktır. Tez konumuzla alakalı yeterli kaynak eserin bulunmadığı göz önüne alındığında elinizdeki bu etüdün yeni çalışmalara ilham kaynağı olabileceğini umuyorum.

KAYNAKÇA

ANONİM, **Tezhip San'atında Tığ**, Millî Kütüphâne Yayınları Katolog Dizisi, Ankara 1991

ANONİM, (Editör: Ali Rıza ÖZCAN) **Hat ve Tezhip Sanatı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları Sanat Eserleri, Desen Ofset A. Ş. Ankara, 2009

ANONİM, (Editör: Mine UNUSTASI) **1400. Yılında Kur'an**, Antik A.Ş. , İstanbul 2010

ANONİM, **Picture Atlas of Flowers**, Agile Rabbit Editions, Amsterdam 2005

ARSEVER Celal Esad, **Sanat Ansiklopedisi**, Milli Eğitim, c. 4. , İstanbul 1975, s. 1982-1985

ASIMGİL Adil, **Şifalı Bitkiler**, Timaş Yayınları, İstanbul 2009

ATASOY Nurhan, **Has Bahçe**, Milenyum Yayıncılık, İstanbul 2011

AZAK Gürbüz, **3000 Türk Motifi**, Mega Basım, İstanbul 1999

BİNARK İsmet, "Türklerde Resim ve Minyâtür Sanatı", **Vakıflar Dergisi**, s. XII, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1978, s. 274

BİROL İnci, **Türk Tezyîni Sanatlarında Desen Tasarımı**, Seçil Ofset, İstanbul 2009

BİROL İnci, DERMAN Çiçek, **Türk Tezyîni Sanatlarında Motifler**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2005

COŞKUN Betül, "15. yy. ile 20. yy. arasında Türk Tezhip Sanatında Gül Motifi", MSGSÜ SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007

ÇELİK Sümeyya, "İslâm Öncesi Türk Sanatında Hayvansal ve Bitkisel Kültür Öğeleri", Selçuk Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007

DERMAN Çiçek, "Osmanlı Asırlarında Üslûp ve Sanatkârları ile Tezhib Sanatı", **Osmanlı**, c. 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 110

DEMİRİZ Yıldız, **Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler**, Yorum Sanat, İstanbul 2004

- DEMİRİZ Yıldız, **Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslûpta Çiçekler**, İstanbul 1986
- DURAN Gülnur, **Ali Üsküdarî**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2008
- EKİM Tuna, **Türkiye'nin Nâdir Endemikleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007
- EKİM Yunus, "Pazırık Kurganları Buluntuları ve Arkeolojik Açıdan Değerlendirilmesi", Gazi Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006
- ESİN Emel, **Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003
- FIRAT Sıtkı, **Selçuklu Sanatı**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996
- GARAGAŞOV Vüsal, "Tezhip Sanatında Saz Yolu", Mimar Sinan Üniversitesi, SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006
- GÜLENSOY Baybars, "Orta Asya Çağdaş Türk Kitap Süslemeleri", Selçuk Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1996
- IŞIK Zeynep, "Süleymâniye Kütüphânesi XI. Yüzyıl Mushaflarında Bulut Motifi", MSGSÜ SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007
- KADAKÇI Ayşenur, "Türk Tezhip Sanatında Bitkisel Kökenli Motiflerin Analizi", Mimar Sinan Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992
- KESKİNER Cahide, **Turkish Motifs**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul 1997
- KESKİNER Cahide, **Türk Süsleme Sanatında Stilize Çiçekler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002
- KIRZIOĞLU Neriman Görgünay, **Altaylardan Tuna Boyuna Türk Dünyasında Ortak Motifler**, Türksoy Yayınları, Ankara 1995
- KORKUT Aslı, İNAN Hakkı, **Saksılı Süs Bitkileri**, Hasad Yayıncılık, İstanbul 1995

- KÜÇÜK Sevgi Kutluay, “Sanat Tarihi Terminolojisinde Lotus ve Palmet”, **Celal Esad Arseven Anısına Sanat Bildirileri**, İstanbul 2000, s. 253-254
- KÜPELİ Gülnihal, “II. Beyazıt Dönemi Tezhip Sanatı”, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul, 2007
- MERT Ahmet, “Süsleme Sanatlarında Hatâ Motifi ve Tarihsel Gelişimi”, Gazi Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008
- MESARA Gülbün, CAN Şeyda, “Müzehhip Kara Memi”, **AD Dergisi**, S. 49, İstanbul 1997, s. 108-115
- MESARA Gülbün, “Türk Tezhip ve Minyâtür Sanatı”, **Sandoz Bülteni**, S. 25, İstanbul 1987, s. 18
- OCAK Atilla, **Eskişehir Çatacık Florası I-II**, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını, Eskişehir 2010
- ÖZEN Mine Esiner, **Tezhip Sanatından Örnekler**, Özen Kitabevi, İstanbul 2007
- ÖZEN Mine Esiner, **Türk Tezhip Sanatı**, Gözen Yayınevi, İstanbul 2003
- ÖZKEÇECİ İlhan, **Doğu Işığı**, Sanat Dizisi, İstanbul 2006
- ÖZKEÇECİ İlhan, Şule Bilge, **Türk Sanatında Tezhip**, Seçil Ofset, İstanbul 2007
- ÖZKEÇECİ İlhan, **Zamanı Aşanlar**, HMS Grup, İstanbul 2004
- REDOUTTE Pierre-Joseph, **The Roses**, Taschen Yayınevi, 2007 Köln
- ROXBURG David J. , **Turks : Journey of a Thousand Years 600–1600**, Royal Academy of Arts, İngiltere 2005
- SHERLOCK Siriol, **Botanical Illustration**, Bastford Yayınevi, London 2007
- SÖZEN Metin, TANYELİ Uğur, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986, s. 171
- SWERDLOW Joel, **Şifalı Bitkiler**, National Geographic, İstanbul 2007
- TEKİN Erdoğan, **Atılım’ın Yaban Çiçekleri**, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara 2009

TURGUT Atilla Yusuf, “18. YY. Tezhip Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler”, Mimar Sinan Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003

ULUÇ Lâle, **XVI. Yüzyıl Şiraz El Yazmaları**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006

ÜÇER Münevver, Kaya, **Meâsir-i Münevverân**, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2007

ÜNVER Süheyl, **Fatih Devri Saray Nakışhânesi ve Babanakkaş Çalışmaları**, İstanbul Üniversitesi Milli Kültür Eserleri Tesisi I, İstanbul 1958, s. 7

ÜNVER Süheyl, “**Türk Sanat Tarihinde Edirnekârî Lâke İşleri ve Sanatkârları**”, Vakıflar Dergisi, S. 6, Vakıflar Yayınları, İstanbul 1965

VOAKE Charlotte, **Mini Yaban Çiçekleri Rehberi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005

İNTERNET SİTELERİ

www.evpatori.ru

uqusturk.wordpress.com

historicaltextarchive.com

birnefeskeyif.blogspot.com

memreozlem.blogspot.com

urun.gittigidiyor.com

www.alternatifterapi.com

www.dogaltedavi.net

www.botanyhawaii.edu

jardincabopalero.wordpress.com

cektigimfotolar.blogspot.com

www.ciceksehri.com

www.agaclar.net

www.arastiralim.com

nordfold.deviantart.com

www.gardensandplants.com

www.artislamic.com

www.resimcim.net

tr.wikipedia.org

nina.bencoya.com

meaningofflower.com

flowermounds.blogspot.com
adenium.tucsoncactus.org
www.kazimcapaci.com
www.redbubble.com
ipm.ncsu.edu
davesgarden.com
commons.wikimedia.org
gobotany.newenglandwild.org
celestinetroussecotte.blogspot.com
www.skyrail.com.au
www.photostart.info
flowermounds.blogspot.com
www.uky.edu
www.pbase.com
scienceblogs.com
en.wikibooks.org
www.phytoimages.siu.edu
sifamarket.gen.tr
wildflowers-and-weeds.com
www.edelweissperennials.com
www.akdn.org
www.bridgemanart.com

RESİM LİSTESİ

- Resim 1.** Pazırık Kurgandan Çıkan Halı M.Ö. 3. ve 5. Yüzyıllar (Kaynak: Neriman Görgünay Kırzıoğlu, **Altaylardan Tuna Boyuna Türk Dünyasında Ortak Motifler** , Türksoy Yayınları, Ankara 1995, s. 29)
- Resim 2.** Hun Halısında Çiçek (Kaynak: Neriman Görgünay Kırzıoğlu, **a.g.e.** , s. 30)
- Resim 3.** Uygurlar'a Ait Resim, 8. ve 9. Yüzyıllar (Kaynak: İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci **Türk Sanatında Tezhip**, y.y. , İstanbul 2007, s. 249)
- Resim 4.** Resim 3'ün çizimi (Kaynak: İlhan Özkeçeci, **Zamanı Aşanlar**, HMS Grup, İstanbul 2004, s. 222)
- Resim 5.** M.Ö. 4. Yüzyıla Ait İskit kolyesi (Kaynak: www.evpatori.ru)
- Resim 6.** İskit Kolyesinde Papatya Motifi (Kaynak: www.evpatori.ru)
- Resim 7.** Uygurlara Ait Bezeklikte Bulunan Duvar Resmi
(Kaynak: uqusturk.wordpress.com)
- Resim 8.** M.Ö. 5. yy. İskitler'e Ait Altından Kemer Tokasında Ağaç Figürü (Kaynak: historicaltextarchive.com)
- Resim 9.** Uygurlara Ait Duvar Resminde Ağaç Motifi (Kaynak: uygurlar.gen.tr)
- Resim 10.** Resim 10'un çizimi (Kaynak: Esin Emel, **Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003, resimler 24)
- Resim 11.** Çinide Lâle Motifi, Konya Karatay Müzesi (Kaynak: Mustafa Öztürk, "Konya ve Çevresinde Anadolu Selçukluları Dönemi Çinilerinde Kullanılan Bitkisel Motiflerin Dili ve Resim Eğitimi Açısından İncelenmesi" Selçuk Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008)
- Resim 12.** Taş Oyma Bitkisel Motifler, Sivas Gök Medrese
(Kaynak: nina.bencoya.com/2011)

- Resim 13.** I. Ahmet'in Sedef İşlemeli Tahtı, 17. yy. Başı, TSM (Kaynak: **Türkiye'nin Şaheserleri**, Hazırlayan: Mehmet Özel, T.C. Kültür Bakanlığı , Ankara 1997, s. 388.)
- Resim 14.** Kalkan, TSM, 16. yy. (Kaynak: Nurhan Atasoy, **Has Bahçe**, Milenyum Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 152.
- Resim 15.** Üsküdar Şemsi Ahmet Paşa Camii (Kaynak: Hazırlayan: Mehmet Özel, **a.g.e.** , s. 345)
- Resim 16.** Seccade, 19. yy. TSM (Kaynak: Hazırlayan: Mehmet Özel, **a.g.e.** s. 399)
- Resim 17.** Ahşap Üzerine Çiçekli Vazo, TS Harem Dairesi
(Kaynak: Nurhan Atasoy, **a.g.e.** s. 120)
- Resim 18.** Kaatı' Vazoda Çiçekler Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf 83, 3a.
(Kaynak: Nurhan Atasoy, **a.g.e.** s. 80)
- Resim 19.** FâtiH Portresi, TSM H 2153 (Kaynak: tr.wikipedia.org)
- Resim 20.** Çiçekli Ebrû, 1701 Tarihli, Başbakanlık Osmanlı Arşivi
(Kaynak: **Ebrû Sanatı**, Hazırlayan: Ömer Faruk Dere, İsmek Yayınları, İstanbul 2007, s. 23)
- Resim 21.** Kur'an Cildi, Osmanlı Dönemi, 1845 Tarihli, TİEM, ENV. No: 477 (M.Üçer, K.Üçer, **Meâsir-i Münevverân**, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, İstanbul 2007, s. 115)
- Resim 22.** Muhibbî Divanı (SK BB 12968)
- Resim 23.** Sümbül, Mecmûa-i Gazeliyyât (Kaynak: Gülnur Duran, **Ali Üsküdârî**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2008, s. 141)
- Resim 24.** Karanfil, Mecmûa-i Gazeliyyât (Kaynak: Gülnur Duran, **a.g.e.** , s. 142)
- Resim 25.** Sümbül, Mecmûa-i Gazeliyyât (Kaynak: Gülnur Duran, **a.g.e.** , s. 149)
- Resim 26.** Murakkada Güller, Abdullah Buhârî (Kaynak: Nurhan Atasoy, **Has Bahçe**, Milenyum Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 179)

- Resim 27.** Çakerî Cilt Tezyînatı, 1740 Tarihli (Kaynak: Nurhan Atasoy, **a.g.e.** , s. 144)
- Resim 28.** Bahar Dalları Muhibbi Divanı (Kaynak: SK BB 12968)
- Resim 29.** Selvi Ağacı Muhibbi Divanı (Kaynak: SK BB 12968)
- Resim 30.** Kur'an-ı Kerîm, Abbasî Dönemi (Kaynak: **1400. Yılında Kur'an-ı Kerîm**, Editör: Müjde Unustası Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 149)
- Resim 31.** Gazanya Benzeri Motif
- Resim 32.** Kur'an, Memlûk Dönemi, 1380 Tarihli, TİEM (Kaynak: Editör: Müjde Unustası, **a.g.e.** , s. 259)
- Resim 33.** *Calochortus* Benzeri Motif (Kaynak: commons.wikimedia.org/2008)
- Resim 34.** Safevî Dönemi Kur'an-ı Kerîm, TİEM (Kaynak: M.Üçer, K.Üçer, **Meâsir-i Münevverân**, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, İstanbul 2007, s. 115)
- Resim 35.** Pamuk Çiçeği Benzeri Motif
- Resim 36.** Safevî Dönemi, Kur'an-ı Kerîm, 1580 Tarihli, TİEM (Editör: Müjde Unustası, **a.g.e.** , s. 328)
- Resim 37.** Dağ Minesi Benzeri Çiçek
- Resim 38.** Beylikler Dönemi, Halet Efendi Mesnevî, SK, 1372-73 Tarihli (Kaynak: Mine E. Özen, **Türk Tezhip Sanatı**, Gözen Yayınevi, İstanbul 2003, s. 44)
- Resim 39.** Zambak Benzeri Motif
- Resim 40.** Beylikler Dönemi Mesnevî, SK. Halet Efendi Hatime Sayfası, 1372 Tarihli (Kaynak: Mine Esiner Özen, **a.g.e.** , s. 50)
- Resim 41.** Sardunya Benzeri Motif
- Resim 42.** Mesnevî Hatime Sayfası, Beylikler Dönemi, SK, 1372 Tarihli (Kaynak: Mine Esiner Özen, **a.g.e.** , s. 49)
- Resim 43.** Çuha Benzeri Motif
- Resim 44.** Lotus Benzeri Motif

Resim 45. Mifthaü'l- Gayb, 1468 Tarihli, SK (Kaynak: Mine Esiner Özen, **a.g.e.** s. 70)

Resim 46. Elma Çiçeği Benzeri Motif

Resim 47. Kur'an-ı Kerîm 1494 Tarihlidir, TİEM (Kaynak: **1400. Yılında Kur'an-ı Kerîm**, Editör: Müjde Unustası, Antik A.Ş. , İstanbul 2010, s. 373)

Resim 48. Fare Kulağı Benzeri Motif

Resim 49. Osmanlı Zahriye Tezhibi, 1499 Tarihli, TSMK (**Hat ve Tezhip Sanatı**, Editör: Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2009, s. 330)

Resim 50. Resim 49'dan Ayrıntı

Resim 51. Çilek Çiçeği Benzeri Motif

Resim 52. Yabani Çilek Çiçeği Benzeri Motif

Resim 53. Gül Goncası Benzeri Motif

Resim 54. Osmanlı Kur'an, 1517 Tarihli, TİEM (Kaynak: Editör: Müjde Unustası, **a.g.e.** , s. 381)

Resim 55. Japon Gülü Benzeri Motif

Resim 56. Osmanlı Mesnevî Ünvan Sayfası, 1558 Tarihli, (Kaynak: Editör: Müjde Unustası, **a.g.e.** , s. 373)

Resim 57. Hüsn-ü Yusuf Benzeri Motif

Resim 58. Kur'an, Osmanlı, 1573 Tarihli, SK (Kaynak: M.E. Özen, **a.g.e.** , s. 117)

Resim 59. Gelincik Benzeri Motif

Resim 60. *Ludwigia* Benzeri Motif

Resim 61. 62. Kur'an Cüzü, Geç Emevî Dönemi 8. yy. Tarihli (Kaynak: Editör: Müjde Unustası, **a.g.e.** , s. 149)

Resim 63. Nar Motifi

Resim 64. Hurma Ağacı

- Resim 65. 66.** Kur'an Cüzü, Geç Emevî Dönemi 8. yy. Tarihli (Kaynak: Editör: Müjde Unustası, **a.g.e.** , s. 149)
- Resim 67.** Divan-ı Sultan Ahmet, Celâyîrî Bağdat, 1406 Tarihli, TİEM (Kaynak: **Hat ve Tezhip Sanatı**, Editör: Ali Rıza Özcan, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 256)
- Resim 68.** Çuha Çiçekleri
- Resim 69.** Hindistan Babür 1631 Tarihli, AgaKhan Museum (Kaynak: www.akdn.org)
- Resim 70.** Sarı Sabır Benzeri Motif
- Resim 71.** Üç Prensın Ava Gidişi, Hindistan 17. yy. , Bridgeman Art Library (Kaynak: www.bridgemanart.com)
- Resim 72.** Yüksük Otu
- Resim 73. 74.** Japon Gülü Benzeri Motif
- Resim 75.** Muhibbî Divanı (SK BB 12968)
- Resim 76. 77.** Tomurcuk Güller
- Resim 78.** Selvi Ağacı
- Resim 79. 80.** Hatmi
- Resim 81.** Muhibbî Divanı (SK BB 12968)
- Resim 82. 83.** Haşhaş Kozası Benzeri Motif
- Resim 84. 85.** Lâle Motifi
- Resim 86.** Muhibbî Divanı (SK BB 12968)
- Resim 87. 88.** Sarı ve Mavi Sümbül Benzeri Motif
- Resim 89.** Muhibbî Divanı (SK BB 12968)
- Resim 90.** Süsen
- Resim 91.** Nergis

Resim 92. Karanfil

Resim 93. Kokulu Menekşe

Resim 94. 95. Mavi ve Kırmızı Anemone

Resim 96. 97. Manisa Lâlesi

Resim 98. Gül Goncası

Resim 99. Çok Renkli Gül

Resim 100. Muhibbî Divanı (SK BB 12968)

Resim 101. 102. Ayn-ı Safâ

Resim 103. Muhibbî Divanı (SK BB 12968)

Resim 104. Çan Çiçeği

Resim 105. 106. Güller

Resim 107. Muhibbî Divanı (SK BB 12968)

Resim 108. 109. Mavi ve Kırmızı Peygamber Çiçeği

Resim 110. Rugânî Kap, TSMK (Kaynak: Gülnur Duran, **Ali Üsküdârî**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2008, s. 19)

Resim 111. 112. Kırmızı Zambak

Resim 113. Karahisârî Kur'anı , 16. yy. , TSMK (Kaynak: Nurhan Atasoy, **a.g.e.** , s. 203)

Resim 114. III. Murat Tuğrası, TSM (Kaynak: Nurhan Atasoy, **a.g.e.** , s. 151)

Resim 115. III. Murat Tuğrası, TSM (Kaynak: Nurhan Atasoy, **a.g.e.** , s. 150)

Resim 116. Gelincik

Resim 117. Mavi Safran

Resim 118. Kanûnî Tuğrası 1540-1550 Tarihlidir (Kaynak: **Hat ve Tezhip Sanatı**, Editör: Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 355)

Resim 119. Kanûnî Tuğrası, 16.yy. , TSM (Kaynak: Yıldız Demiriz, **Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler**, Yorum Sanat, İstanbul 2004, s. 44)

Resim 120. Karanfil

Resim 121. Sarı Lale

Resim 122. Gaznevî Albümünden Çiçekler, İÜK (Kaynak: Nurhan Atasoy, **Has Bahçe**, Milenyum Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 162)

Resim 123. Ters Lâle

Resim 124. Sarı Lâle

Resim 125. 126. Sarı ve Kırmızı Anemone

Resim 127. Vazoda Güller, 1423 Herat Tarihlidir, İÜK (Kaynak: Editör: Ali Rıza Özcan, **a.g.e.** , s. 200)

Resim 128. Kırmızı Lâleler, 17. yüzyıl Hindistan, Babür (Kaynak: en.wikipedia.org)

Resim 129. Hindistan Babür 17. yy. (Kaynak: www.brooklynmuseum.org)

Resim 130. Acem Borusu

Resim 131. Silsilenâme-i Osmaniye, 1780 Tarihli (Kaynak: Yıldız Demiriz, **a.g.e.** , s. 70)

Resim 132. Boru Çiçeği

Resim 133. Yabani Gül

Resim 134. Gül Goncası

Resim 135. Peygamber Çiçeği

Resim 136. İÜK Silsilenâme-i Osmaniye (Kaynak: Yıldız Demiriz, **a.g.e.** , s. 70)

Resim 137. Cam Güzeli

Resim 138. Sıklamen

Resim 139. Hercaî Menekşe

Resim 140. Beyaz Tomurcuk Gül

Resim 141. Rugânî kap,1721 Tarihli, EHAK Eser Ölçüleri: 26.7x9.5cm. (Kaynak: **Hat ve Tezhip Sanatı**, Edit. Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 412)

Resim 142. Papatya

Resim 143. Yazı Altlığı 1757/58 Tarihlidir, TSM, 32.5x20.2cm. (Kaynak: Gülnur Duran, **Ali Üskûdarî**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2008, s. 96)

Resim 144. Beyaz Süsen

Resim 145. Pembe Hezaren İÜK

Resim 146. Düğün Çiçeği İÜK

Resim 147. Zambak İÜK

Resim 148. Leylak İÜK

Resim 149. Ayn-ı Sâfa İÜK

Resim 150. Yıldız Çiçeği İÜK

Resim 151. Şakayık İÜK

Resim 152. Gül İÜK

Resim 153. Haseki Küpesi ve Peygamber Çiçeği

Resim 154. Kasımpatı ve Çiğdem İÜK

Resim 155. Erguvan İÜK

Resim 156. 157. Pembe ve Mavi Sümbül İÜK

Resim 158. Salkımlı Sümbül, İÜK

Resim 159. Murakka Albümü TSK , 18.yy. Tarihli (Kaynak: Yıldız Demiriz, **a.g.e.** , s. 169)

Resim 160. Salkımlı Sümbül

Resim 161. Lâle Risâlesi (Kaynak:Yıldız Demiriz, **a.g.e.** , s. 106)

Resim 162. Kadife Çiçeği

Resim 163. Pembe Şebboy

Resim 164. 165. Lâle, Lâle Risâlesi

Resim 166. Turuncu - Beyaz Nergis

Resim 167. Beyaz Nergis

Resim 168. Katmerli Sarı Nergis, TSK (Kaynak: Yıldız Demiriz, **a.g.e.**, s. 146)

Resim 169. Nergis, Ali Çelebi Şükûfenâme (Kaynak: Nurhan Atasoy, **a.g.e.**, s. 165)

Resim 170. Gelincik, Millet Kütüphânesi

Resim 171. Elifba, Osmanlı, 19. yy. (Kaynak: Nurhan Atasoy, **Has Bahçe**, Milenyum Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 190)

Resim 172. Resim 171'den Ayrıntı

Resim 173. Amme Cüzü, 19. yy. ,TSM (Kaynak: Nurhan Atasoy, **a.g.e.**, s. 200)

Resim 174. Süheyl Ünver İmzalı Şükûfe, 20. yy. (Kaynak: **Hat ve Tezhip Sanatı**, Edit. Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 434)

Resim 175. Şükûfe. 21. yy. , Hamide Nur Özsoy

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1. *Nymphaea*-Nilüfer (HNÖ İÜBB 2013)

Fotoğraf 2. Papatya (HNÖ 2013)

Fotoğraf 3. Tophane Çeşmesi, Taş Oyma Meyve Motifleri, 18. yy. (HNÖ 2013)

Fotoğraf 4. II. Selim Türbesi Çinilerinden, 1577 Tarihli (HNÖ 2013)

Fotoğraf 5. *Nymphaea*-Nilüfer (HNÖ İÜBB 2013)

Fotoğraf 6. *Iris*-Süsen (meaningofflower.com)

Fotoğraf 7. *Nymphaea*-Nilüfer (flowermounds.blogspot.com/2012)

Fotoğraf 8. *Adenium boehmianum* (adenium.tucsoncactus.org/2013)

Fotoğraf 9. *Lantana camara*-Mine (HNÖ İÜBB 2013)

Fotoğraf 10. *Calendula*-Ayn-ı Sâfa (HNÖ ZBTBB)

Fotoğraf 11. *Potentilla* (KÇ 2010)

Fotoğraf 12. *Rosa cinensis*-Japon Gülü (www.redbubble.com/2013)

Fotoğraf 13. *Lysimachia punctata* (KÇ 2010)

Fotoğraf 14. *Lilium*-Zambak (davesgarden.com/2013)

Fotoğraf 15. *Gossypium*-Pamuk (ipm.ncsu.edu/2013)

Fotoğraf 16. *Gazania* (HNÖ 2013)

Fotoğraf 17. *Calochortus* (commons.wikimedia.org/2008)

Fotoğraf 18. *Gossypium hirsutum* (gobotany.newenglandwild.org/2013)

- Fotoğraf 19.** *Myosotis* (celestinetroussecotte.blogspot.com/2012)
- Fotoğraf 20.** *Lilium* (www.skyrail.com.au/2012)
- Fotoğraf 21.** *Pelargonium domesticum* (www.flickr.com/photos/30496810)
- Fotoğraf 22.** *Primula* (www.photostart.info 2007)
- Fotoğraf 23.** *Nelumbo* (flowermounds.blogspot.com/2012)
- Fotoğraf 24.** *Malus communis* (www.uky.edu/2008)
- Fotoğraf 25.** *Anagalis* (www.pbase.com/2013)
- Fotoğraf 26.** *Fragaria* (www.jon-nelson.com/2010)
- Fotoğraf 27.** *Fragaria* (KÇ 2009)
- Fotoğraf 28.** *Rosa* (scienceblogs.com/grrlscientist/2009)
- Fotoğraf 29.** *Hibiscus* (sail12039.wordpress.com/2012)
- Fotoğraf 30.** *Dianthus* (en.wikibooks.org/2010)
- Fotoğraf 31.** *Papaver rhoeas* (KÇ 2010)
- Fotoğraf 32.** *Ludwigia* (www.phytoimages.siu.edu/2011)
- Fotoğraf 33.** *Punica granatum* (sifamarket.gen.tr/2012)
- Fotoğraf 34.** *Phoenix* (wildflowers-and-weeds.com/1997)
- Fotoğraf 35.** *Primula* (www.edelweissperennials.com/2009)
- Fotoğraf 36.** *Primula* (www.colorfulnature.com/2013)
- Fotoğraf 37.** *Aloe vera* (succulent-plant.com/2013)
- Fotoğraf 38.** Fotoğraf 37'dan Ayrıntı
- Fotoğraf 39.** *Digitalis* (HNÖ ZTBB 2013)

- Fotoğraf 40.** *Digitalis* Bitkisinden Ayrıntı (wikimedia.org/2010)
- Fotoğraf 41.** *Hibiscus rosa sinensis* (gardening.resourcesforattorneys.com/2007)
- Fotoğraf 42.** *Hibiscus* (www.pictureworldbd.com/2013)
- Fotoğraf 43. 44.** *Rosa* (HNÖ ZTBB 2013)
- Fotoğraf 45.** *Cupressus* (HNÖ ZTBB 2013)
- Fotoğraf 46. 47.** *Alcea rosea* (www.vanbloem.com/2013, dogalTEDAVI.net/2010)
- Fotoğraf 48. 49.** *Papaver somniferum* (www.gercekportal.com/2012)
- Fotoğraf 50. 51.** *Tulip* (HNÖ 2013, urun.gittigidiyor.com/2012)
- Fotoğraf 52. 53.** *Hyacinthus* (birnefeskeyif.blog)
- Fotoğraf 54.** *Iris* (HNÖ ZTBB 2013)
- Fotoğraf 55.** *Narcissus* (HNÖ 2013)
- Fotoğraf 56.** *Dianthus* (botanyhawaii.edu/2012)
- Fotoğraf 57.** *Viola* (www.naturephoto-cz.com/2006)
- Fotoğraf 58. 59.** *Anemone* (arastiralim.com/2012, KÇ 2011)
- Fotoğraf 60. 61.** *Tulipa orphanidea* (KÇ 2010, www.deeprooot.co.uk)
- Fotoğraf 62. 63.** *Rosa* (HNÖ 2013)
- Fotoğraf 64. 65.** *Calendula* (HNÖ 2013)
- Fotoğraf 66.** *Campanula* (deviantart.com)
- Fotoğraf 67.** *Cupressus* (HNÖ 2013)
- Fotoğraf 68. 69.** *Rosa* (HNÖ 2013)
- Fotoğraf 70.** *Centaurea cyanus* (HNÖ ZTBB 2013)

- Fotoğraf 71.** *Centaurea tchihatcheffii* (KÇ 2010)
- Fotoğraf 72.** *Lilium* (HNÖ 2013)
- Fotoğraf 73.** *Lilium* (www.bb-productionstudio.com/2013)
- Fotoğraf 74.** *Prunus domestica*-Erik Çiçeği (HNÖ 2013)
- Fotoğraf 75.** *Prunus presica*-Şeftali Çiçeği (HNÖ 2013)
- Fotoğraf 76.** *Amygdalus communis*-Badem Çiçeği (HNÖ 2013)
- Fotoğraf 77.** *Cydonia*-Japon Ayvası (yaseminneder.blogspot.com/2011)
- Fotoğraf 78.** *Papaver* (cektigimfotolar.blogspot.com/2007)
- Fotoğraf 79.** *Crocus sativus* (ciceksehri.com/2013)
- Fotoğraf 80.** *Dianthus* (myopera.com/2009)
- Fotoğraf 81.** *Tulipa* (yardimx.net/2007)
- Fotoğraf 82.** *Fritillaria* (www.agaclar.net/2010)
- Fotoğraf 83.** *Tulipa* (wellylady.blogspot.com/2010)
- Fotoğraf 84.** Sarı *Anemone* (flora.dempstercountry.org/2009)
- Fotoğraf 85.** Kırmızı *Anemone* (yabanicicek.com/2007)
- Fotoğraf 86.** *Campsis radicans* (www.1001fidan.com/2013)
- Fotoğraf 87.** *Ipomoea* (jardincabopalero.wordpress.com/2008)
- Fotoğraf 88.** *Rosa gallica* (HNÖ 2013)
- Fotoğraf 89.** *Rosa* (HNÖ 2013)
- Fotoğraf 90.** *Centaurea cyanus* (HNÖ ZTBB 2013)
- Fotoğraf 91.** *Impatiens* (HNÖ 2013)

Fotoğraf 92. *Cyclamen* (HNÖ 2013)

Fotoğraf 93. *Viola tricolor* (artislamic.com)

Fotoğraf 94. *Rosa* (www.openphotographyforums.com/2007)

Fotoğraf 95. *Chamomilla* (resimcim.net/2013)

Fotoğraf 96. *Iris* (HNÖ 2013)

Fotoğraf 97. *Delphinium* (garden-picure.com/2008)

Fotoğraf 98. *Ranunculus* (gardensandplants.com/1999)

Fotoğraf 99. *Lilium* (www.pbase.com/2010)

Fotoğraf 100. *Syringe vulgaris* (loadtr.com/2008)

Fotoğraf 101. *Calendula* (www.proprofs.com/2012)

Fotoğraf 102. *Dahlia* (manolyacicegi.blogspot.com 2010)

Fotoğraf 103. *Paeonia* (blackstein.de/2001)

Fotoğraf 104. *Rosa* (www.resimrehberi.com/2010)

Fotoğraf 105. *Aquilegia vulgaris* (HNÖ 2013)

Fotoğraf 106. *Centaurea tchihatcheffii* (KÇ 2010)

Fotoğraf 107. *Chrysanthemum* (groups.yahoo.com/group/islamic_dialogue2005)

Fotoğraf 108. *Colchicum autumnale* (www.ruhr-uni-bochum.de/2013)

Fotoğraf 109. *Cercis siliquastrum* (HNÖ ZTBB 2013)

Fotoğraf 110. 111. *Hyacinthus* (HNÖ 2013)

Fotoğraf 112. *Muscari botryoides* (beautifulflowerpictures.2008)

Fotoğraf 113. *Muscari* (HNÖ 2013)

Fotoğraf 114. *Tagetes patula* (scientificlib.com/2009)

Fotoğraf 115. *Matthiola* (nathistoc.bio.uci.edu/2008)

Fotoğraf 116. *Tulipa* (crocus.com/2012)

Fotoğraf 117. *Tulipa* (agaclar.net/2009)

Fotoğraf 118. 119. *Narcissus* (HNÖ 2013)

Fotoğraf 120. *Narcissus* (HNÖ 2013)

Fotoğraf 121. *Narcissus* (www.vanengelen.com/2013)

Fotoğraf 122. 123. *Papaver Rhoeas* (HNÖ ZTBB 2013)

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1. Çeşitli Yaprak Örnekleri (Kaynak: İ.Birol, Ç.Derman, **Türk Tezyîni Sanatlarında Motifler**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2005, s. 25)

Çizim 2. 3. 4. Hatâyî Motifi

Çizim 5. Çiçeğin Yapısı

Çizim 6. Hatâyî Motifinin Bölümleri (Kaynak: İ.Birol, Ç.Derman, **a.g.e.** , s. 67)

Çizim 7. 8. 9. 10. 11. Penç Örnekleri (Kaynak: İ.Birol, Ç.Derman, **a.g.e.** , s.49)

Çizim 12. 13. 14. 15. 16. Goncagül Örnekleri (Kaynak: İ.Birol, Ç.Derman, **a.g.e.** , s. 103)

Çizim 17. Kara Memi Desenlerinden Örnekler (Kaynak: İ.Özkeçeci, Ş.B. Özkeçeci, **Türk Tezhip Sanatı**, y.y. İstanbul 2007, s. 75)

Çizim 18. 19. 20. Ali Üsküdârî Çiçeklerinden Örnekler (Kaynak:İ.Özkeçeci,**a.g.e.** s. 79.)

Çizim 21. Bahar Dalları

Çizim 22. Selvi Ağacı

Çizim 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. Penç Motifi

Çizim 30. 31. Gonca Motifi

Çizim 32. 33. 34. Penç Motifi

Çizim 35. Gonca Motifi

Çizim 36. 37. 38. 39. Penç Motifi

Çizim 40. Resim 86'nın Çizimi

Çizim 41. Resim 89'un Çizimi

Çizim 42. Resim 100'ün Çizimi